

Marianna Novotná
Veronika Zoričáková
(eds.)

NÁHRADA NEMAJETKOVEJ
UJMY POZOSTALÝCH
A OSOBITOSTI NÁROKU
NA NÁHRADU NEMAJETKOVEJ
UJMY V MEDICÍNSKOM
PRÁVE V PODMIENKACH
SLOVENSKEHO A ČESKÉHO
PRÁVA

**NÁHRADA
NEMAJETKOVEJ
UJMY POZOSTALÝCH
A OSOBITOSTI
NÁROKU NA NÁHRADU
NEMAJETKOVEJ UJMY
V MEDICÍNSKOM PRÁVE
V PODMIENKACH
SLOVENSKEHO
A ČESKÉHO PRÁVA**

Marianna Novotná
Veronika Zoričáková
(eds.)

TINCT

Vzor citácie: HLUŠÁK, M. Úvahy o náhrade nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí de lege ferenda. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. (eds.) Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva. Bratislava: TINCT, 2021, 184 s.

Editorky: doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.
Mgr. Veronika Zoričáková, PhD.

Recenzentky: doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.
JUDr. Zuzana Adamová, PhD.

Dielo vyšlo s finančnou podporou Ministerstva školstva SR a je publikované v rámci projektu VEGA č. 1/0535/19 „Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby“.

© Milan Hlušák, Filip Melzer, Peter Mészáros, Marianna Novotná, Lucia Široká, Jozef Štefanko, Petr Šustek, Peter Varga, Veronika Zoričáková, 2021

ISBN: 978-80-973837-3-2

ISBN (pdf dokument): 978-80-973837-4-9

Predhovor	4
Filip Melzer Doktrína ztráty šance v recentní judikaturě českého ÚS a NS	6
Petr Šustek Závody se smrtí, aneb když pozůstalost tvoří také osobní práva zůstavitele	20
Marianna Novotná Spoluúčasť primárnej obete na spôsobení škody ako kritérium zníženia náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obete?	35
Veronika Zoričáková Kritériá pre určenie výšky náhrady za nemajetkovú ujmu sekundárnych obetí v slovenskej súdnej rozhodovacej praxi	52
Milan Hlušák Úvahy o náhrade nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí de lege ferenda	83
Jozef Štefanko Miesto a uplatnenie doktríny Eggshell skull (krehkého poškodeného) v slovenskom práve.	96
Lucie Široká Obrátení důkazního břemena v medicínskoprávních sporech	123
Marianna Novotná Okruh zodpovedných subjektov pri náhrade nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí	144
Peter Varga Uplatňovanie nepriameho účinku v kontexte zodpovednosti za škodu pri prevádzkovaní motorového vozidla	157
Peter Mészáros Nemajetková ujma – všeobecné interpretačné súvislosti	173

PREDHOVOR

Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalým osobám, ktoré utrpeli citovú ujmu v dôsledku straty blízkeho človeka, je v posledných rokoch jednou z najviac diskutovaných tém zďaleka nielen v slovenskom právnom prostredí, ale v uplynulom období sa stala jednou z nosných tém deliktneho práva prakticky aj pre celý európsky právny priestor. Typickou črtou tejto čiastkovej problematiky deliktneho práva pre niektoré z európskych štátov je chýbajúca legislatívna úprava, ktorá by priamo cielila na úpravu najpodstatnejších čiastkových otázok tejto špecifickej časti deliktnych vzťahov. Slovensko v tomto nie je výnimkou a napriek viacerým legislatívnym snahám doposiaľ náhrada citovej ujmy pozostalých nedostala uspokojivé normatívne uchopenie, ale je aj naďalej ukotvená v ustanoveniach o ochrane osobnosti, ktoré však nepredstavujú a ani nemôžu predstavovať postačujúci regulačný rámec pre tak špecifický typ spoločenských vzťahov.

Pre riešenie konkrétnych právnych problémov je typické, že čím vágnejšia a mlkvejšia je explicitná právna úprava, tým sú vyššie požiadavky kladené na jej výklad. Vzhľadom na vysokú teoretickú a praktickú aktuálnosť tejto problematiky Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave zorganizovala k téme diskusný seminár v rámci už osvedčeného formátu Trnavských právnických debát, ktorý sa uskutočnil v dňoch 22. a 23. júna 2021 a bol realizovaný v hybridnej forme, vďaka čomu bola účasť dostupná širokej odbornej verejnosti. Podujatie s názvom „Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva“ cielilo na vyvolanie diskusie a zodpovedanie aspoň niektorých vopred nastolených špecifických otázok vyskytujúcich sa v praxi najmä v medicínskych vzťahoch, pri ktorých sú vznikajúce práva dotknutých osôb na náhradu ujmy vzniknutej v ich nemajetkovej sfére typickou súčasťou reality, na ktorú sa deliktaná úprava snaží reagovať čo najviac spravodlivo a vyvážene. Celé podujatie, spoločne s väčšinou výstupov sústredených v tomto zborníku, sú súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0535/19 Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby a predložený zborník je jedným z čiastkových výsledkov jeho riešenia.

Príspevky v predloženom zborníku sa sústreďia na jednotlivé aspekty spojené s citovou ujmu pozostalých osôb a jej náhrady v peniazoch v podmienkach slovenského a českého súkromného práva. Časť z nich je pritom orientovaná na špecifické podmienky vzniku a uplatňovania nároku v medicínskych vzťahoch, ostatná časť na problémy týkajúce sa buď deliktneho práva všeobecne alebo priamo práva na náhradu pozostalých osôb materiálne tvoriaceho integrálnu súčasť zodpovednostných vzťahov. V zborníku čitateľ nájde okrem príspevkov všeobecného charakteru aj články venované úzkym a špecifickým otázkam, či už doktríne *loss of chance*, *eggshell skull* doktríne, a okrem toho tiež články ponúkajúce možné riešenia na vysoko aktuálne a doktrinálne či judikatúrou stále definitívne nezodpovedané problémy vzťahu ujmy na zdraví a emocionálnej ujmy dotknutých osôb, aplikovateľnosti pravidla o spoluzapríčení ujmy poškodeným vo vzťahoch náhrady nemajetkovej ujmy, alebo na podklade domácej judikatúry rozanalyzovaný proces určovania konkrétnej výšky náhrady v peniazoch za ujmu, ktorá nie je objektívne kvantifikovateľná. Vzhľadom na to, že kompenzácia za citovú ujmu pozostalých osôb je v posledných rokoch jednou z najdiskutovanejších oblastí, pri ktorej sa opakovane zdôrazňuje potreba legislatívneho zásahu, v zborníku nechýba priblíženie a predstavenie hlavných zmien v rámci pripravovanej rekodifikácie Ministerstvom spravodlivosti SR.

Diskusný seminár, ako aj predkladaný zborník príspevkov, je tiež výsledkom dlhodobej a stabilnej spolupráce slovenskej a českej právnej vedy v oblasti deliktých vzťahov, a to najmä Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Právnickou fakultou Univerzity Karlovy v Prahe. Práve česká skúsenosť s úspešnou rekodifikáciou súkromného práva a následné skúsenosti s jej uplatňovaním predstavujú inšpiratívny zdroj poznatkov nielen pre výklad súčasného slovenského práva, ale tiež pre prípravu budúceho normatívneho textu slovenského občianskeho zákonníka.

DOKTRÍNA ZTRÁTY ŠANCE V RECENTNÍ JUDIKATUŘE ČESKÉHO ÚS A NS¹

doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt

Judikatura českého Ústavního soudu se již před více než 10 lety vyslovila pro akceptaci konceptu ztráty šance při řešení obtížných případů medicínské kauzality. Tento koncept začaly následovat i obecné soudy. V literatuře však narazil tento přístup na silnou kritiku. Poukazovalo se na to, že české deliktvní právo je založeno na předpokladu zásahu do subjektivního práva poškozeného. Koncept ztráty šance tento předpoklad obchází, když namísto zdraví, resp. života považuje za chráněný statek již samu šanci na uzdravení. Tuto kritiku v roce 2020 vyslyšel Nejvyšší soud a velmi pečlivě odůvodněným rozhodnutím ohlásil odklon od uvedeného konceptu. V nedávné době však toto rozhodnutí na základě velmi nepřesvědčivého odůvodnění zrušil Ústavní soud. Předmětem tohoto příspěvku je rozbor tohoto rozhodnutí Ústavního soudu a důsledků, které by mohlo na vývoj judikatury obecných soudů mít.

Klíčová slova

Ztráta šance, příčinná souvislost, kauzalita, míra důkazu, medicínská kauzalita, absolutní právo, zdraví a život, zásah do práva, subjektivní právo.

ÚVOD

V květnu tohoto roku rozhodl český Ústavní soud (ÚS) ve věci náhrady újmy sekundárních obětí, kde hrála podstatnou roli otázka příčinné souvislosti (nález ÚS ze dne 25. 5. 2021, sp. zn. IV. ÚS 3416/20). V dané věci požadovali náhradu pozůstalí po ženě, která zemřela následkem komplikací při porodu. Stěžovatelé tvrdili, že zdravotnické zařízení pochybilo při poskytnutí zdravotní péče, neboť nesprávně

1 Příspěvek byl vypracován v rámci projektu APVV-20-0171 „Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva“.

vyhodnotilo stav pacientky. Otázkou však bylo, zda by při řádném vyhodnocení zdravotního stavu pacientky bylo její úmrtí odvráceno. Pokud by toto bylo prokázáno, bylo by zřejmé, že jednání zdravotnického zařízení bylo ve vztahu k úmrtí pacientky *conditio sine qua non*, což je obecně základem pro zjištění příčinné souvislosti. Ze znaleckého posudku však vyplynulo, že i při požadovaném postupu zdravotnického zařízení byla šance pacientky na přežití jen 50%. Věc sice byla posuzována podle starého občanského zákoníku² (OZ 1964), avšak úvahy ústavního soudu týkající se ústavně právní roviny posuzování příčinné souvislosti jsou relevantní i *de lege lata*.

Okresní soud, který věc posuzoval v prvním stupni, dospěl k závěru, že postup zdravotnického zařízení není převažující příčinou smrti, a proto není dána příčinná souvislost mezi jednáním zdravotnického zařízení a újmou žalobců jakožto jeden z předpokladů odpovědnosti za škodu ve smyslu § 420 OZ 1964.

Odvolací soud zdůraznil, že i v medicínských kauzách je třeba prokázat příčinnou souvislost alespoň s vysokou mírou pravděpodobnosti či stupněm hraničícím s jistotou, k čemuž v dané věci nedošlo.

Dovolací soud pak v rozsudku ze dne 31. 8. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1014/2020, konstatoval, že v medicínských věcech musí být existence příčinné souvislosti prokázána **s vysokou mírou pravděpodobnosti**, musí se jednat o příčinu převažující, nestačí tu pouhá naděje na vyléčení, či obecné konstatování obvyklé 50% pravděpodobnosti vyléčení.

V dalších částech rozhodnutí se Nejvyšší soud (NS) zabýval použitelností doktríny tzv. ztráty šance. V návaznosti na rozsáhlou diskuzi probíhající v české právní vědě se vyslovil proti aplikaci této doktríny. Podrobněji viz níže sub III.

Vyslovil se též proti použitelnosti přístupu, který označuje jako probablisticko – proporcionální odpovědnost, spíše však lze hovořit o tzv. potenciální kauzalitě³, která je nyní zvláště upravena např. pro účely odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným (§ 2925 OZ). Podrobněji viz níže sub III.

2 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

3 Srov. MELZER in MELZER, F., TĚGL, P. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IX. Praha: Leges, 2018, komentář k § 2925, m.č. 145 an.

ÚS shora citovaným nálezem rozsudek NS zrušil. Nosným důvodem rozhodnutí bylo porušení práva na zákonného soudce. NS jako dovolací soud již totiž podle ÚS doktrínu ztráty šance v předchozích rozhodnutích použil (viz níže sub II). Pokud se od ní nyní odklonil, odchýlil se od své dosavadní rozhodovací praxe, k čemuž je však povolán velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia NS.⁴ Tím, že věc nebyla předložena k rozhodnutí velkému senátu, došlo k porušení práva stěžovatelů na zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Jako *obiter dictum* se však ÚS rozsáhle vyjádřil i k problematice posuzování příčinné souvislosti a též k doktríně ztráty šance. Podrobněji viz níže sub IV.

1 PŘEDCHOZÍ ROZHODOVACÍ PRAXE OHLEDNĚ DOKTRÍNY ZTRÁTY ŠANCE

Obtíže spojené s dokazováním příčinné souvislosti v medicínských věcech vedla již dříve ÚS⁵ k řešení, které označil jako ztráta šance: *„Závěry nalézacího soudu stran „stoprocentního“ prokázání objektivní příčinné souvislosti se jeví Ústavnímu soudu jako nereálné, neboť nedosažitelné a neudržitelné. Určovat v lékařských postupech jednoduchý vztah příčiny a následku je samo o sobě velmi obtížné. Podstatou lékařství je vlastně vstupovat do celého řetězce příčin a následků, do procesů, které probíhají v lidském těle, a vnějším zásahem tyto procesy ovlivňovat, měnit jejich směr, působení atd. Zásah lékaře tak vlastně sám o sobě mění „přirozený běh věcí“ v lidském těle, zasahuje do komplexních vztahů příčin a následků. I v případě aktivního jednání lékaře, který zvolí určitý léčebný postup, je velmi obtížné, ba vyloučené stanovit, zda tento postup byl nade vši rozumnou pochybnost jedinou možnou příčinou škodlivého stavu, který nastal. O to obtížnější je to v případě opomenutí, kdy lékař nezvolil postup, který na základě soudobých a dostupných znalostí lékařství zvolit mohl a měl. Prokázat, že právě a pouze toto opomenutí tvoří se škodlivým*

4 Srov. § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

5 Srov. např. usnesení ÚS ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08.

důsledkem ničím nenarušený vztah, je v podstatě nemožné. V důsledku toho je výrazně oslabeno postavení poškozeného.

Ostatně z toho důvodu právní řády common law opustily v těchto případech požadavek (pravděpodobného) prokázání kauzálního nexu a vytvořily doktrínu tzv. „ztráty šance“ či „ztráty očekávání“ (loss of chance, loss of expectation), podle níž soud poměřuje či odhaduje (estimate) pravděpodobnost dosažení určitých šancí, pokud by byl zvolen určitý postup, a reflektuje tyto šance, zda jsou vyšší nebo nižší než ty, které by bylo možno očekávat při nenarušeném či řádném chodu věci. Jinak řečeno, vychází se z toho, jaké by v případě lékařského postupu lege artis byly statisticky šance (prognózy) na úplné vyléčení, úplné odvrácení smrti či prodloužení života pacienta o určitou dobu.; blíže viz např. rozhodnutí britské House of Lords Gregg v. Scott z roku 2005, <http://www.parliament.the-stationeryoffice.co.uk/pa/ld200405/ldjudgmt/jd050127/greg-1.htm>.

Vzhledem k tomu, že pojem příčinná souvislost není právními předpisy v České republice nijak definován, což ostatně zdůraznil ve svém rozsudku i nalézací soud, nic nebrání judikatuře českých soudů, aby požadavek „stoprocentné“ prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad „způsobení škody“, který by vyrovnával slabší postavení poškozených. Naznačené řešení užívané v zemích common law se dle přesvědčení Ústavního soudu více přibližuje ideji spravedlivého řešení následků majících původ ve vztahu lékař - pacient, který je třeba nahlížet jako vztah panství, v němž má z mnoha důvodů, avšak především z důvodů znalostních, převahu moci právě lékař. Proto je třeba důsledněji chránit pacientovo základní právo na tělesnou integritu a v posledku, jak dokazuje řešený případ, i právo na život, a to i skrze výklad příslušných ustanovení občanského zákoníku týkajících se náhrady škody.

Přitom je třeba vážit i tu skutečnost, že zdravotnická zařízení, jako bylo zařízení stěžovatelky v tomto případě, mají uzavřeny smlouvy o pojištění odpovědnosti za škodu, takže v případě shledání jejich odpovědnosti bude náhrada škody kryta pojistným plněním. Jinak řečeno, taková změna v pojetí odpovědnosti přímo finančně neohrozí systém poskytování zdravotní péče v České republice, naopak povede k jejímu dalšímu zkvalitňování.“ Jen pro úplnost uvádím, že

v rozhodnutí britské Sněmovny lordů ve věci Gregg v Scott (2005), na které se ÚS odvolává, došlo k odmítnutí tohoto přístupu; ve věcech osobní újmy se zde vyžaduje běžná míra důkazu potřebná v civilních věcech, tj. převažující pravděpodobnost (více než 51 %).⁶

Obecné soudy následně tento náález ÚS respektovaly: „Podle znalců *sice nelze se stoprocentní jistotou potvrdit, že by v případně dřívějšího zahájení léčby došlo k remisi, odvolací soud však s odkazem na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1919/08 dovodil, že znalci uváděná pravděpodobnost 70% až 80% je pro závěr o příčinné souvislosti mezi nesprávným postupem žalované a úmrtím poškozeného dostačující.*“⁷ Toto rozhodnutí poté prošlo dovolacím přezkumem i u NS.⁸ Soudy v těchto případech přiznávaly plnou náhradu, která nebyla modifikována s ohledem na míru pravděpodobnosti vzniku následku.

2 KRITIKA ZE STRANY DOKTRÍNY A NS

Přístup obecných soudů byl kritizován ze strany doktríny,⁹ a to zejména ze dvou důvodů. První spočíval v tom, že ačkoli se soudy hlásily k teorii ztráty šance, jejich přístup této teorii neodpovídal. Tato teorie je totiž kromě jiného založena na tom, že výše náhrady závisí na velikosti šance. Dojde-li např. ke ztrátě 60% šance na uzdravení, pak má poškozený právo na 60% z výše náhrady, kterou by obdržel, kdyby se příčinnou souvislost podařilo plně prokázat. S tímto přístupem se

6 Srov. ELLIOT, C., QUINN, F. Tort Law. 11. vydání. Harlow: Pearson, 2017, s. 60. VAN DAMM, C. European Tort Law. 2. vydání. Oxford University Press, 2013, s. 339 an.

7 Srov. rozsudek KS v Ostravě ze dne 7. 12. 2012, č.j. 71 Co 317/2012-321, ve znění doplnujícího usnesení téhož soudu ze dne 4. 1. 2013, č.j. 71 Co 317/2012-328.

8 Rozsudek NS ze dne 31. 7. 2014, sp.zn. 25 Cdo 1628/2013. Nejvyšší soud v uvedeném rozhodnutí zjištění KS v Ostravě o příčinné souvislosti neshledal nesprávným. Je však třeba poukázat na to, že námitky vůči zjištění kauzality posuzoval jen jako námitky proti zjištění skutkového stavu; zda jde o skutkové zjištění, které nemá podle obsahu spisu oporu v provedeném dokazování.

9 Srov. např. DOLEŽAL, A. Nová interpretace příčinné souvislosti v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR. Internetový časopis Zdravotnické právo a bioetika. <http://zdravotnickepravo.info/nova-interpretace-pricinne-zpusobilosti-v-rozhodnuti-nejvyssiho-soudu-cr/> (11. 10. 2021). MELZER in MELZER, F., TĚGL, P. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IX. Praha: Leges, 2018, úvodní výklad před § 2909 an., m.č. 183 an.

lze setkat obecně ve francouzském právu, případně v anglickém právu ohledně finanční újmy (nikoli osobní újmy).¹⁰

Pokud české soudy poskytovaly i při jen nižší míře pravděpodobnosti existence příčinné souvislosti, pak neaplikovaly doktrínu ztráty šance, nýbrž se jednalo o připuštění nižší **míry důkazu**. V těchto případech tak obecné soudy aplikovaly obdobnou míru důkazu, jaká je požadovaná v anglickém civilním právu, tj. vyžadovaly prokázání pravděpodobnosti přinejmenším ve výši 51 % (*more likely than not; balance of probabilities*).¹¹

Druhá námitka směřovala vůči samotné konstrukci **šance jako chráněného statku**.¹² Tato námitka spočívá v tom, že ve skutečnosti nejde o ochranu šance jako svébytného právního statku, který je odlišný od ochrany zdraví nebo života. Jde jen o zastření, obejití reálného problému, kterým je právě prokázání zásahu do skutečně chráněných právních statků, kterými jsou zdraví nebo život člověka. Namísto aby se právo a právníci postavili čelem tomuto skutečnému problému, pokouší se mu vyhnout účelovou konstrukcí ztráty šance.

Tato účelovost je patrná z jednoduchého příkladu. Představme si, že pacient má šanci na uzdravení ve výši 80 %. V důsledku pochybení lékaře jeho šance na uzdravení klesne na 20 %, tj. sníží se o 60 %. Jinými slovy: pacient ztratí šanci na uzdravení ve výši 60 %. Pacient má však v daném případě štěstí a naplní se jeho 20% šance na uzdravení, tj. přes sníženou šanci dojde k jeho uzdravení; hrozící újma na zdraví tedy nenastane. Pokud bychom vycházeli z toho, že ztráta šance je svébytnou újmou, že je zásahem do svébytného právního statku, který je odlišný od zdraví pacienta, pak by i v tomto případě měl mít pacient právo na náhradu za nastalou ztrátu šance ve výši 60 % z částky, na kterou by měl nárok v případě prokázané újmy na zdraví. Takovou

10 Srov. např. VAN DAMM, C. *European Tort Law*. 2. vydání. Oxford University Press, 2013, s. 337 an.

11 Vedle již zmíněného rozhodnutí *Gregg v Scott* (2005) srov. např. rozhodnutí *Hotson v East Berkshire Health Authority* (1987); ELLIOT, C., QUINN, F. *Tort Law*. 11. vydání. Harlow: Pearson, 2017, s. 59 an.

12 Srov. DOLEŽAL, T., DOLEŽAL, A. Problematika využití teorie ztráty šancí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* 1/2017, s. 44. KOZIOL, H. Problémy příčinnosti. In TICHÝ, L. (ed.) *Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2005, s. 117. MELZER in MELZER, F., TĚGL, P. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IX*. Praha: Leges, 2018, úvodní výklad před § 2909 an., m.č. 180; tamtéž, komentář k § 2925, m.č. 162.

náhradu však soudy správně nepřiznávají, ani o ní nikdo vážně neuvažuje. Chráněné je totiž jen zdraví, resp. život člověka či jiné stránky jeho osobnosti.

Pokud by se jednalo o dva rozdílné právní statky, pak by v případě prokázané újmy na zdraví měl mít pacient právo na náhradu za zásah do obou těchto statků, tj. jak za zásah do zdraví, tak i za ztrátu šance. Zde opět vidíme absurdnost této úvahy. Za ztrátou šance se tedy ve skutečnosti skrývá újma na zdraví (životě), o svébytný právní statek se nejedná.

Pro úplnost uveďme, že současné české právo je již nepochybně v zásadě postaveno na tom, že právo na náhradu újmy předpokládá zásah do subjektivního práva poškozeného, že poškozený byl dotčen škodním jednáním ve svých právech. Musí být přitom prokázáno, že tento zásah je způsobený (zapříčiněný) příslušnou škodní událostí. Tak musí být např. z hlediska § 2910 věta první OZ doložen zásah do absolutního práva poškozeného. Právo na náhradu nemajetkové újmy zásadně předpokládá zásah do přirozených práv člověka chráněného první částí OZ (§ 2956 OZ). Lze diskutovat, zda zvláštní pravidla zakotvují pro zvláštní případy výjimky z této zásady, ale zásada sama je nepochybná. Tím se české právo (stejně jako jemu příbuzné právní řády) odlišuje zejména od francouzského práva, kde postačuje jen újma na legitimním zájmu poškozeného.¹³ Proto ostatně nejsou závěry francouzského práva bez dalšího přenositelné do českého právního prostředí.

Zdůrazňuji, že doktrína nijak nebrojila proti připuštění náhrady újmy v těchto případech, jen jako mimořádně nevhodný instrument hodnotila právě koncept ztráty šance. Jistě lze velmi vážně diskutovat o možném snížení míry důkazu, případně pro případ existence nějaké zatěžující okolnosti na straně zdravotnického zařízení (např. závažného porušení povinnosti péče) o přenesení důkazního břemene. Ostatně přenesení důkazního břemene již Ústavní soud za podpory doktríny dovodil v případech, kdy příčinnou souvislost nebylo možné prokázat z důvodu absence zdravotnické dokumentace, kterou mělo zdravotnické zařízení povinnost vést.¹⁴

13 VAN DAMM, C. *European Tort Law*. 2. vydání. Oxford University Press, 2013, s. 203.

14 Nález ÚS ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17.

NS na uvedenou doktrínální kritiku navázal dovolávaje se přitom i relevantní zahraniční doktríny.¹⁵ Uvádí, že tzv. ztrátu šance nelze ztožnit s újmou na zdraví ve smyslu § 444 a násl. OZ 1964, ani s újmou vzniklou sekundárním obětem ve smyslu § 444 odst. 3 OZ 1964. Odmítá přitom nahraditelnost jen potenciální újmy, když nelze prokázat újmu faktickou. NS pak uvádí, že založení specifické formy újmy výlučně v medicínskoprávních sporech (bez náležitého normativního zmocnění) by bylo značně arbitrární a neobstálo by jako systémově konformní řešení.

K otázce jen poměrné výše náhrady odpovídající míře pravděpodobnosti příčinné souvislosti s újmou utrpěnou pacientem, se NS též staví negativně. Tento přístup označuje jako probablistickou proporcionální odpovědnost.¹⁶ Provázání odpovědnosti poskytovatele zdravotní péče s pouhou potenciální příčinou, o níž není jednoznačně zřejmé, zda vedla ke vzniku škody či nikoliv, by podle NS (obdobně jak bylo uvedeno výše v souvislosti s dopady akceptace doktríny ztráty šance) přesunulo spory z civilních deliktů do sféry odhadů až spekulací. Byť se věc posuzovala podle OZ 1964 poukázal i na to, že zákonodárce tento koncept připustil v OZ výslovně jen velmi omezeně (§ 2925 odst. 2 OZ). Žádá-li si nová speciální úprava výslovně určité kvalifikované přispění ke vzniku škody, tím méně se jeví podle NS akceptovatelné, aby předchozí obecná úprava, aniž by tuto možnost jakkoliv zmiňovala, byla vlastně již *ex post* vykládána tak, že by byl k odpovědnosti povoláván každý, jehož počínání by s určitou mírou pravděpodobnosti mohlo být v příčinné souvislosti s utrpěnou újmou.

V souladu s koncepcí **tzv. pohyblivého systému**¹⁷ pak NS uvádí, že i pokud by měl být akceptován požadovaný probablisticko-proporcionální přístup, bylo by třeba mít ve shodě s názory vyslovenými

15 Např. KOZIOL, H.: Harmonisation and fundamental questions of European tort law, Wien: Jan Sramek Verlag, 2017, s. 106 an.

16 Odkazuje přitom na DOLEŽAL, T., DOLEŽAL, A. Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 186. HOLČAPEK, T.: Dokazování v medicínskoprávních sporech, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 184.

17 K této koncepci srov. např. BYDLINSKI, F. a kol. (eds.) Das Bewegliche System im geltenden und künftigen Recht. Wien-New York: Springer-Verlag, 1986. V českém právním prostředí srov. MELZER, F. Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 75 an.

v odborné literatuře (...) ¹⁸ za to, že je-li kauzalita detekovatelná toliko v rovině pravděpodobnostní (tzn. ve slabším než obvykle požadovaném stupni), lze mít nastoupení odpovědnosti za škody za opodstatněné tehdy, jsou-li ostatní předpoklady vzniku odpovědnostního vztahu přítomny ve značné intenzitě, což si žádá zejména též to, aby adekvátnost příčiny a následku (...) byla zcela zřejmá, tedy že potenciální škůdce si velmi dobře musel být vědom rizikovitosti svého počínání, tedy mohl velmi dobře předvídat, že jeho jednání může vést k určitému škodlivému následku. Přeneseno do kontextu řešeného sporu, nebylo-li ani podezření na cévní mozkovou malformaci, pro zdravou ženu by nebylo nastalé zvýšení tlaku před porodem a v jeho průběhu kritické a život ohrožující, nastalá komplikace vedoucí ke smrti N. K. není obvyklým následkem daného stavu a nebyla predikovatelná, pak by v předestřené pojetí nemohlo být ani případné protiprávní jednání lékařů, které by jí nedalo padesátiprocentní šanci na přežití, adekvátní příčinou ani v probabilisticko-proporcionálním pojetí.“

3 ARGUMENTACE ÚS

Jak bylo uvedeno, ÚS zrušil napadený rozsudek NS z důvodu porušení práva na zákonného soudce. Jako *obiter dictum* však rozvádí argumentaci ve prospěch koncepce ztráty šance (body 27 an. nálezu). V další části textu je kriticky analyzována právě tato argumentace.

Východiskem argumentace ÚS je kritika názoru NS a výše uvedené právní doktríny, že „ztráta šance není právním statkem explicitně chráněným normami občanského“. ÚS naopak dospívá k závěru že „[i] tzv. **ztráta šance tak je statkem chráněným výše uvedenými ustanoveními¹⁹ a spolu s tím rovněž např. čl. 7, 10 nebo 26 Listiny (podle situace).**“ Pravděpodobně jde jen o mylnou formulaci, protože chráněným statkem by nebyla „ztráta šance“, nýbrž sama šance na uzdravení; ztráta šance by pak byla zásahem do tohoto chráněného statku. ÚS zdůrazňuje, že právní

18 Odkazuje na KOZIOL, H.: Harmonisation and fundamental questions of European tort law, Wien: Jan Sramek Verlag, 2017, s. 103. BYDLINSKI, F.: Causation as a legal phenomenon, in TICHÝ, L. (ed.) Causation in Law, Praha: Karlova Univerzita, 2007, s. 19.

19 Pravděpodobně má na mysli čl. 6 odst. 1, čl. 7 odst. 1 a čl. 31 LPS.

statek nemusí být chráněn explicitně, že i když není chráněn explicitně, může být chráněn hodnotovým řádem obsaženým v právním předpise. S tím lze souhlasit, avšak jak bylo výše uvedeno, tento „právní statek“ není zvláště chráněnou hodnotou ani v hodnotovém systému českého deliktního práva. K podrobnější argumentaci viz výše sub III.

Koncepce ztráty šance má však podle ÚS výslovně platit **jen pro případy újmy na zdraví nebo na životě v medicínských sporech**, nikoli např. v případech majetkové újmy (bod 28 nálezu). Dospívá tak přesně k opačnému závěru než anglické soudy.

ÚS uvádí, že pokud budou pochybnosti o existenci příčinné souvislosti, nebude „možné hovořit přímo (resp. s jistotou) o poškození zdraví, minimálně dojde k zásahu do duševní sféry dotčeného jedince, jenž bude nadále žít s vědomím, že se jeho zdravotní stav nemusel zhoršit, případně že se mohl zlepšit, či že osoba mu blízká nemusela zemřít, či mohla žít déle, kdyby k danému pochybení nedošlo.“ (bod 30 nálezu) Tímto však problém není nijak vyřešen, protože tato navýsost hypotetická emocionální újma spočívající v nejistotě, zda došlo k zásahu do práva, vlastní zásah do práva nenahrazuje. Zdůrazňuji, že české deliktní právo zásadně nezakládá povinnost k náhradě jen proto, že byla způsobena újma, ale že tato újma byla způsobena zásahem do práva. Domnívám se, že zde nemůže pomoci ani jinak velmi extenzivně používána kategorie soukromí²⁰ jako složky osobnosti dotčeného subjektu. Možnost potenciálního zásahu do zdraví nepředstavuje existující zásah do soukromí dotčené osoby. Toto ÚS zcela přehlíží, když uvádí, že „z hlediska ústavnosti zpravidla často nebude možné určit, jaký ústavně chráněný statek mohl být v tom kterém případě pochybení zdravotnického zařízení dotčen, tedy zda jim bude zdraví či život jednotlivce anebo „jen“ jeho psychický stav.“ I v ústavním právu jsou chráněnými statky lidský život a zdraví, jsou dokonce těmi nejdůležitějšími (jak ÚS uvádí v bodě 32 nálezu).

Dále je vlastní argumentace ÚS poněkud nesrozumitelná. Pravděpodobně se však v bodech 31, 33 snaží poukázat na to, že snížení míry důkazu (např. prokázání kauzality s převažující pravděpodobností) volně přechází do kategorie ztráty šance. Zdá se, že

20 Tak se argumentuje např. v případě citové újmy tzv. sekundárních obětí.

soudu nepřipadá správné, aby újma na zdraví byla nahrazena, když je zjištěna jen mírou pravděpodobnosti 51 %, ²¹ avšak nikoli již jen s 50% pravděpodobností, jak tomu bylo v daném případě. To se pravděpodobně snaží vyjádřit, když uvádí: „Právní odpovědnost za poškození zdraví za těchto okolností bude vždy určitou „umělou konstrukcí“, která méně či více odráží realitu (v závislosti na míře požadované pravděpodobnosti ve škále od více jak 50% až do vysoké míry pravděpodobnosti, s jistotou hraničící). Zde tedy sice právo vychází z toho, že újma spočívá v poškození zdraví, z faktického hlediska jde o jiný typ újmy, a to právě ve formě ztráty šance. V této souvislosti si je třeba položit otázku, zda je namístě, aby odpovědnost zdravotnického zařízení měla být dána jen v některých případech vzniku takovéto újmy, a tedy aby došlo k vyloučení velké skupiny osob, jež utrpěly újmu ve stejné podobě a podobné intenzity, z jakékoliv právní ochrany.“ (bod 31 nálezu).

Stejnou otázku řešila i Sněmovna lordů v Ústavním soudem citovaném případě *Gregg v Scott*, když tento argument odmítla. Uvedla, že je to jediný možný důsledek, který plyne z procesní fikce, že teprve přesvědčení s 51% pravděpodobností, že jde o pravdu, se právně považuje za fakt v očích soudu. ²² Snížení míry důkazu totiž vede k tomu, že při jejím dosažení se určitá skutečnost považuje za prokázanou. Pokud by se považovala praktická jistota, pak k náhradě nebude postačovat ani relativně vysoká pravděpodobnost, pokud se vyžaduje převažující pravděpodobnost, pak k prokázání následku nedostačuje méně pravděpodobná příčina. Jde tedy o důsledek nastavení míry důkazu. Z názoru ÚS pak plyne, že každé stanovení míry důkazu je nespravedlivé, protože vždy budou existovat případy, které se budou vyskytovat těsně pod stanovenou hranicí (požadovanou mírou pravděpodobnosti).

21 Jen pro úplnost poukazuji na to, že ÚS směšuje tzv. *but for test* a tzv. *balance of probabilities* (bod 19 nálezu). Tzv. *but for test* odpovídá tzv. teorii podmínky v českém právu a příbuzných právních řádech, tj. kritériu *conditio sine qua non*. Aby určitá okolnost mohla být považována za příčinu, je třeba, aby bylo prokázáno, že by následek nenastal nebýt (*but for*) této okolnosti. Tzv. *balance of probabilities* je kritérium míry důkazu, tj. pro posouzení, s jaká míra pravděpodobnosti existence určité skutečnosti (zde: příčinné souvislosti) musí existovat, aby tato skutečnost mohla být soudem považována za prokázanou.

22 VAN DAMM, C. *European Tort Law*. 2. vydání. Oxford University Press, 2013, s. 339.

Ohledně problematičnosti koncepce ztráty šance lze tedy uzavřít, že ÚS na jednu stranu nevyvrátil existující námitky, z nichž řadu převzal ve svém rozhodnutí NS. Na druhou stranu nabídl některá odůvodnění, která však nejsou přesvědčivá. ÚS zejména na jedné straně považuje ztrátu šance na uzdravení za svébytný právní statek, tzn. hodnotu odlišnou od zdraví člověka, na druhou stranu jej hájí potřebou ochrany zdraví. Toto zaměňování a současné odlišování zdraví a šance na uzdravení přesvědčivosti rozhodnutí ÚS v žádném případě nepřidává.

ÚS též argumentuje i potřebou **preventivního působení práva**, když se ptá, *„zda aktuální, poměrně přísný požadavek na prokázání příčinné souvislosti, vyvolává adekvátní „tlak“ na zdravotnická zařízení, aby zlepšovala kvalitu poskytované péče, resp. zda tato nezvýhodňuje, zvláště s přihlédnutím k tomu, že jejich postavení v případném sporu je téměř vždy materiálně i procesně lepší než jejich pacientů.“* (bod 34 nálezu).

K doložení toho, že poměrná náhrada újmy je českému právu vlastní, odkazuje na úpravu **spoluúčasti poškozeného** na vzniku škody (§ 441 OZ 1964). Zde lze namítnout, že tato úprava nepředstavuje řešení obtíží při zjištění příčinné souvislosti; naopak předpokládá, že je prokázáno, že újma je způsobena jak škůdcem, tak i okolností, která se přičítá poškozenému.

Stejně jako je tomu v právních řádech, které uznávají koncepci ztráty šance, i ÚS předpokládá, že musí být stanovená určitá minimální hranice nahraditelnosti. Určení této hranice však přenechává obecným soudům (bod č. 37 nálezu).

Své *obiter dictum* uzavírá ÚS v bodě 38 nálezu takto: *„Ústavní soud se necítí být povolán «diktovat» Nejvyššímu soudu, aby bez dalšího doktrínu ztráty šance aplikoval. V tomto stadiu pouze zdůrazňuje ústavněprávní aspekty věci, které dosud zůstávají stranou rozhodování obecných soudů s tím, že je nyní na Nejvyšším soudu, aby přistoupil na takové řešení (nacházející se jinak v rovině podústavního práva), které by poskytovalo adekvátní ochranu pacientům zdravotnického zařízení v tomto a podobných případech. Takovým řešením může být již zmíněná doktrína, která se z již uvedených důvodů jeví jako velmi vhodná, a její případné odmítnutí by mělo být postaveno na rozumných věcných důvodech.“*

Ústavní soud tedy z ústavního hlediska vyžaduje **poskytnutí adekvátní ochrany pacientům** zdravotnického zařízení v tomto a podobných případech. Doktrína ztráty jen „může být“ řešením, ale zjevně nemusí. Z toho plyne, že ÚS nevyžaduje jako nezbytný aspekt ústavněprávní konformity aplikování doktríny ztráty šance, nýbrž poskytnutí ochrany pacientům zdravotnického zařízení. Toto je základní požadavek obsažený v citovaném nálezu.

ZÁVĚR

Domnívám se, že je zcela namístě přistupovat k případům medicínské kauzality specificky. Tento přístup vyžaduje ÚS správně zdůrazněná jednak obtížnost předvídatelnosti biologických procesů v lidském těle a jednak význam života a zdraví mezi statky chráněnými právním řádem.

Řešením však podle mého názoru za současného právního stavu není koncepce ztráty šance, protože ta nerespektuje východiska platného deliktního práva, zejména předpoklad zásahu do práv poškozeného. Typicky zvýšenou obtížnost předvídatelnosti biologických procesů v lidském těle vhodně reflektuje snížení míry důkazu, jak to již dříve činily ve své rozhodovací praxi obecné soudy; aniž by však tento přístup nebyl nesprávně označován jako ztráta šance.

Dále tuto skutečnost a význam dotčených právních hodnot může doplnit úvaha o převrácení důkazního břemene ohledně příčinné souvislosti v případě nějakého zvláštního zatížení na straně zdravotnického zařízení, zejména v případě prokázaného hrubého porušení povinností při péči o pacienta. Kombinace těchto přístupů jsou podle mého názoru vhodným řešením *de lege lata*. Toto řešení též dostatečně podporuje žádoucí preventivní působení deliktního práva.

V daném případě by to vedlo k závěru, že pouhá 50% pravděpodobnost existence příčinné souvislosti nedostačuje k odpovědnosti, ledaže by bylo prokázáno hrubé porušení povinností zdravotnického zařízení při péči o pacienta.

Vzhledem k tomu, že tento přístup (dokonce nikoli v kombinaci, nýbrž izolovaně) je shledáván jako ústavně konformní v příbuzných právních rádech, vyvstává otázka, proč by tomu nemělo být v právu

českém. Pokud by toto chtěl ÚS dovést, jistě jej tíží břemeno podrobného a přesvědčivého vysvětlení takového závěru.

Pokud by zákonodárce chtěl zakotvit do českého deliktního práva konstrukci ztráty šance, může tak samozřejmě učinit, avšak takové odchýlení se od základních východisek deliktního práva by bylo třeba provést výslovně. Jinak je nutno vycházet z existující koncepce deliktního práva, kterou však jistě lze výše uvedeným způsobem přizpůsobit specifikům medicínské odpovědnosti.

ZÁVODY SE SMRTÍ, ANEB KDYŽ POZŮSTALOST TVOŘÍ TAKÉ OSOBNÍ PRÁVA ZŮSTAVITELE¹

doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Abstrakt

Český občanský zákoník v § 1475 odst. 2 umožňuje přechod práva na náhradu újmy na zdraví na dědice poškozeného pod podmínkou, že tento nárok byl ještě za života poškozeného uznán jako dluh nebo uplatněn u orgánu veřejné moci. To v praxi vede k několika negativním důsledkům. Předně jde o tzv. závody se smrtí, kdy poškozený nebo osoby jemu blízké v posledních společných dnech usilují o co nejrychlejší uplatnění nároku před soudem. Současně tato právní úprava selhává v naplnění prevenční funkce deliktního práva, jelikož pro škůdce je z hlediska občanskoprávní odpovědnosti mnohem levnější způsobit smrt než těžkou újmu na zdraví. V tomto článku je analyzováno historické pozadí platné právní úpravy i vývoj v blízkých právních řádech (konkrétně v Rakousku a Německu). Na základě zjištěných poznatků je navrženo, aby byla podmínka předchozího uplatnění nároku opuštěna.

Klíčová slova

deliktní právo, náhrada újmy na zdraví, náhrada sekundární újmy, dědění práva výlučně vázaného na osobu poškozeného

Abstract

In Section 1475 (2), Czech Civil Code makes it possible for the right to the compensation for personal injury to form a part of inheritance on condition that it has already been acknowledged or enforced as a debt before a public body. This leads to several negative consequences in practice. First of all, it gives rise to the so-called “races with death” when the injured person or her closed persons try to enforce the

1 Tento příspěvek byl napsán s podporou grantového projektu Progres Q4 – Právo v měnícím se světě.

right to compensation before the court as soon as possible in the last days they can spend together. At the same time, the said condition fails to fulfil the preventive function of tort law as from the perspective of civil liability, it is much cheaper for a tortfeasor to kill than to cause a grave personal injury. The article analyses the historical background of the relevant regulation as well as the development in close jurisdictions (Austria and Germany). Based on the findings of this analysis, it is argued that the condition of pervious enforcement of the right to compensation should be abandoned.

Keywords

tort law, compensation for personal injury, secondary damages, the rights exclusively bound to the decedent personally as a part of inheritance

ÚVOD

Přístup deliktního práva k odčinění nemajetkové újmy vzniklé z usmrcení osoby je zatížen několikerým paradoxem. Z důvodu zániku právní osobnosti zemřelého náleží na základě § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“) právo na odčinění toliko osobám zemřelému blízkým, resp. na základě § 2971 OZ v některých případech i těm, kdo způsobenou újmu důvodně pociťují jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit. Protože jde o odčinění poskytované obětem, jež jsou tradičně chápány jako „sekundární“ či „reflexní“,^{2,3} jsou přiznávány částky až řádově nižší oproti náhradám při těžké újmě na zdraví.

-
- 2 Jde o pojmy běžně užívané doktrínou i judikaturou. Z mnoha zdrojů srov. např. DOLEŽAL, T. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. ISSN 1804-8137, 2017, roč. 7, č. 2, s. 46, ELISCHER, D. Citová újma, ztráta naděje, reflexní újma, újma na kráse, budoucí škoda aneb pojetí újmy ve francouzském právu. In *Zdravotnické fórum*. ISSN 1804-9664, 2012, č. 4, s. 21-31.
 - 3 Na tomto místě pomineme, že uvedené rozlišování primárních a sekundárních obětí je diskutabilní a lze proti němu postavit model, v němž jsou oba typy obětí zahrnuty v jedné kategorii, jelikož újma tzv. sekundárních obětí rovněž vzniká v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce. Skutečnost, že daná typizace obětí není zcela nutná, si v tomto článku dovoluujeme vyjádřit pouze zařazením jejich názvů do uvozovek, jelikož se jedná o pojmy běžně užívané.

Na základě recentní judikatury je za základní částku pro odčinění „sekundární“ újmy nejbližším osobám považován dvacetinásobek průměrné mzdy za rok předcházející smrti poškozeného⁴ (což při úmrtí v roce 2021 činí 712.220 Kč, tj. cca 28.500 EUR). Ačkoli tento základ může být i výrazně navýšen, sotva lze očekávat přiznání náhrad převyšujících nízké jednotky milionů korun. Naproti tomu rámcová částka náhrady za ztížení společenského uplatnění při stoprocentním vyřazení ze života (typicky v případě komatického stavu) na základě Metodiky k náhradě nemajetkové újmy na zdraví⁵ činí čtyřsetnáso- bek průměrné mzdy (tedy pro průměrnou mzdu roku 2020 jde o částku 14.244.400 Kč, tj. cca 570.000 EUR). Také tato náhrada může být přiměřeně navýšena. Zásah do nejvýznamnějšího právem chráněného statku, tj. lidského života, tak z hlediska soukromého práva zakládá škůdci povinnost k výrazně nižší náhradě, než zásah do lidského zdra- ví.

V tomto článku se však zabýváme jiným, byť souvisejícím para- doxem. Jestliže poškozený neumírá okamžitě při škodní události, ale až s určitým časovým odstupem, vzniká mu právo na náhradu újmy na zdraví. Toto právo se považuje za výlučně vázané na osobu po- škozeného a jako takové na základě § 2009 odst. 2 OZ smrtí věřitele zaniká. Ustanovení § 1475 odst. 2 nicméně pro účely dědického prá- va stanoví výjimku, kdy práva a povinnosti vázané výlučně na osobu zůstavitele tvoří součást pozůstalosti, jestliže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci. Pokud tedy poškozený (či jeho jménem osoba jemu blízká) stihne uplatnit nárok u soudu před smrtí, přechází na jeho dědice právo na náhradu újmy na zdraví. Jestliže však poškozený zemře před uplatněním nároku, jeho dědici se mohou pou- ze domáhat mnohem nižší náhrady „sekundární“ újmy. Tento přístup má významné nepříznivé praktické důsledky a je diskutabilní, zda jej jako takový lze z teoretického hlediska přiměřeně ospravedlnit.

4 Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

5 Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) je metodickou pomůckou pro výpočet odčinění před- mětných újem, která byla vypracována soukromou iniciativou, avšak oficiálně podpořena Nejvyšším soudem ČR a jež je v současné době v české soudní praxi široce používána.

1 ZÁVOD SE SMRTÍ: PŘÍPADOVÉ STUDIE

Výše uvedená podmínka přechodu nároku na náhradu újmy na zdraví na dědice poškozeného dle § 1475 odst. 2 OZ nutí poškozené a jejich blízké podat žalobu v období mezi škodní událostí a smrtí „primárně“ poškozeného. Tento zjevný důsledek v praxi znamená, že poslední dny života poškozeného jsou zatíženy starostmi o uplatnění nároku před soudem namísto důstojného a v rámci možností pokojného rozloučení s blízkými. Především v Německu⁶ a Rakousku⁷ byl tento stav označován pojmem „závody se smrtí“ (*Wettlauf mit dem Tod*), který si zde pro jeho přiléhavost dovolíme převzít.

Závody se smrtí přitom nejsou jen hypotetickou možností. Ilustrativním je např. skutečný případ devětačtyřicetiletého pacienta, kterému byl u poskytovatele zdravotních služeb úspěšně proveden operační výkon. V průběhu pooperační péče si pacient stěžoval na bolesti, na základě čehož lékař nařídil navýšení dávek analgetik. Mezi lékařem a zdravotní sestrou však při ordinaci léčiva došlo k nedorozumění, kdy zdravotní sestra pochopila pokyn lékaře nesprávně a místo postupného dávkování ve formě pomalé infuze aplikovala mnohonásobnou dávku analgetik naráz nitrožilně. U pacienta prakticky okamžitě došlo k zástavě dechu, zpomalení srdeční akce a k poškození mozku z nedostatku kyslíku, které jej uvedlo do vegetativního stavu s vigiliím kómatem. Prognóza pacienta byla velmi špatná s tím, že prakticky kdykoli mohlo dojít k úmrtí. Manželka poškozeného tak kvůli zachování nároků svého manžela byla nucena co nejdříve dosáhnout usnesení soudu ustanovujícího ji opatrovníkem manžela a následně podat žalobu na zaplacení peněžité náhrady podle § 2958 OZ. V tomto případě byl závod se smrtí vyhrán, neboť se manželce vše podařilo v průběhu necelých dvou měsíců od tragického poškození manželova zdraví, kdy manžel stále žil. Lze si však snadno představit, jak nutnost rychlého vyřízení právních

6 Uvedený pojem byl v německé literatuře používán již dlouhodobě, srov. např. LANGERHANS, P. Übertragbarkeit und Vererblichkeit des Anspruchs auf Schmerzensgeld. In *Zeitschrift für Rechtspolitik*. 1977, roč. 10, č. 6, s. 132-134.

7 Používán je také v odborné diskusi rakouské, pro jejíž přehled srov. DOLEŽAL, T. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. ISSN 1804-8137, 2016, roč. 6, č. 1, s. 79.

otázek může osoby poškozenému blízké zatěžovat. Nadto je třeba si uvědomit fundamentální nespravedlnost situace, kdy pouhá náhoda v nepředvídatelných biologických procesech v těžce poškozeném organismu může představovat zásadní rozdíl mezi zachovaným a zmařeným nárokem.

Problematická povaha § 1475 odst. 2 OZ se ovšem neprojevuje pouze v nepříznivých důsledcích závodů se smrtí pro pozůstalé zemřelého, nýbrž také v potenciální motivaci škůdce k dokonání následku. Tento aspekt by bylo možné ilustrovat i na výše uvedeném příkladu, použijme však případy dvou nemocnic – nazývejme je nyní nemocnicemi A a B – jež coby poskytovatelé zdravotních služeb chybně vyhodnotily CTG záznam ozev plodu⁸ a neindikovaly včas porod císařským řezem. Z důvodu takto vzniklé závažné prodlevy došlo v obou případech k narození dítěte, jež bylo v důsledku nedostatečného okysličení mozku nevratně těžce poškozeno. V obou nemocnicích byla okamžitě po porodu zahájena resuscitace dítěte, avšak s rozdílným výsledkem. Zatímco v nemocnici A byla resuscitace i přes maximální úsilí lékařů neúspěšná a narozené dítě zemřelo, v nemocnici B dítě díky resuscitaci přežilo. V důsledku hypoxického poškození mozku však trpělo těžkým postižením, které pro účely náhrady újmy na zdraví představuje zásadní vyřazení poškozeného prakticky ze všech sfér života.

V případě úspěšné žaloby pozůstalých bude nemocnice A povinna odčinit duševní útrapy rodičům dítěte, příp. i jeho prarodičům nebo dalším rodinným příslušníkům. S ohledem na výše uvedené budou tyto částky v souhrnu dosahovat (v závislosti na počtu osob blízkých) několika jednotek milionů českých korun. Dítě narozené v nemocnici B ovšem může uplatnit hned několik nároků při ublížení na zdraví podle § 2958 OZ, kdy se může výše peněžité náhrady jen za ztížení společenského uplatnění při takto fatálním následku blížit dvěma desítkám milionů korun. K tomu je nutné připočíst náhradu za vytrpěné bolesti, jež v daném případě může (i vzhledem ke stupni komplikací či k případným výjimečným okolnostem) překročit částku

8 Kardiotokografie (CTG, KTG) je metoda monitorace plodu pomocí záznamu fetální srdeční frekvence (*kardiotachogram*) a děložních stahů (*tokogram*).

1.000.000,- Kč a náhradu tzv. další nemajetkové újmy, jež doposud představuje ne zcela vyjasněnou kategorii netytických újem⁹.

Vedle popsané náhrady nemajetkové újmy je ovšem nutno zmínit také nároky majetkové povahy spojené se zásahy do zdraví (§ 2960 a § 2962 a násl. OZ), kdy zejména náklady spojené s péčí o zdraví¹⁰ poškozeného novorozence mohou dosáhnout mnohamilionových částek. Konečně pak i v případě přežití dítěte může vzniknout nárok osob jemu blízkých na odčinění duševních útrap, jelikož § 2959 OZ zakládá toto právo nejen při usmrcení, ale i při zvlášť závažném ublížení na zdraví. Výše této náhrady bude zřejmě obdobná odčinění při usmrcení¹¹.

Z hlediska soukromého práva a rozsahu povinnosti náhrady újmy je tak škůdce v případě dokonání následku spočívajícího v usmrcení poškozeného vlastně zvýhodněn oproti škůdci, který „toliko“ působí nižší intenzitou následku poškozením zdraví. Přitom a bohužel i resuscitace provedená *de lege artis* může být reálně vedena s odlišným stupněm snahy – a čistě z finančního hlediska se škůdci může vyplatit, pokud dopadne neúspěšně. Jestliže se v praxi takoveto „skryté zanedbání“ snahy o záchranu života neděje, je tomu spíše v důsledku vnitřní morálky zdravotnických pracovníků než působením soukromoprávní regulace. Naplňuje pak dostatečně delikttní právo svoji preventivní funkci¹²? Nepůsobí dokonce až proti ní¹³?

9 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017, ale také náleží Ústavního soudu ČR ze dne 17. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

10 Účelně vynaložené náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného zahrnují náklady peněžní, naturální i osobní, přičemž právo na jejich náhradu náleží osobám, které tyto náklady přímo vynaložily, resp. poskytly osobní péči.

11 Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017, podle něhož stav vigilančního kómatu může pro blízké poškozeného zakládat horší situaci, než kdyby zemřel.

12 Prevence je široce uznávána jako jedna z významných funkcí delikttního práva, jež doplňuje kompenzaci vzniklé újmy coby funkcí primární. Srov. např. ŠVESTKA, J. Prevence škod a odpovědnost za škody. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 379. ISBN 978-80-7357-466-6.

13 Srov. podobně orientovanou kritiku např. v MALÍŠ, D. Kam kráčíš, náhrado při usmrcení osoby blízké? In *Epravo.cz* [online]. 30. srpna 2016 [cit. 2020-02-16]. Dostupný z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>>.

2 VÝVOJ V NĚMECKÉM A RAKOUSKÉM PRÁVU

Již bylo výše naznačeno, že problém závodů se smrtí byl podrobně popsán v německém a rakouském právním prostředí. Právní řády obou zemí přitom právě z důvodu závodů se smrtí předmětnou podmínku přechodu nároku na dědice opustily.

Německý občanský zákoník (dále jen „BGB“) původně v § 847 odst. 1 podmiňoval přechod nároku na bolestné na dědice uznáním daného nároku smlouvou nebo jeho uplatněním. V důsledku silné doktrinární kritiky¹⁴ byla tato podmínka zákonem ze dne 14. 3. 1990¹⁵ s účinností od 1. 7. 1990 zrušena. Poté již byly předmětné nároky volně přenosné a děditelné, kdy už nebylo a není rozhodné, zda poškozený za života projevil vůli bolestné požadovat¹⁶. Ust. § 847 bylo následně zákonem ze dne 19. 7. 2002¹⁷ s účinností od 1. 8. 2002 z BGB zcela vypuštěno. Dnes tak na základě § 1922 BGB ve spojení s § 253 odst. 2 BGB na dědice přechází i nárok na bolestné (*Schmerzensgeld*). Německá judikatura přitom dovozuje vznik nároku „primárního“ poškozeného i v případech, kdy po škodné události přežil v řádu pouhých jednotek či desítek minut¹⁸.

V Rakousku od přijetí občanského zákoníku (dále jen „ABGB“) roku 1811 nedošlo k novelizaci ust. § 1325, jež zakládá právo na bolestné pouze pro případ, že toho poškozený žádá (*auf Verlangen*). Netřeba zdůrazňovat, že toto ustanovení na našem území přetrvávalo v obecném zákoníku občanském (dále také „o. z. o.“) a že představovalo inspirační zdroj pro úpravu v platném OZ. Rakouská judikatura – i přes doktrinární kritiku¹⁹ – po dlouhou dobu konzistentně připouštěla

14 K tomuto vývoji srov. např. JAEGER, L. LUCKEY, J. *Schmerzensgeld*. 7. vydání. Köln: Wolters Kluwer Deutschland GmbH, 2014, s. 48. ISBN 9783472085621, LANGERHANS, P. Übertragbarkeit und Vererblichkeit des Anspruchs auf Schmerzensgeld. In *Zeitschrift Für Rechtspolitik*. 1977, roč. 10, č. 6, s. 133, SHIPS, P. *Schmerzensgeld für die Erben?* Inaugural – Dissertation. Tübingen: Juristischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität Tübingen, 2003, s. 7.

15 BGBl. I 1190.

16 Srov. SOERGEL, H. T. a kol. *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Band 5/2, Schuldrecht IV/2*. Stuttgart: W. Kohlhammer Druckerei GmbH, 1998, s. 691. ISBN 3170143700.

17 BGBl. I 2674.

18 Srov. např. rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Hammu ze dne 22. 2. 2001, sp. zn. 6 U 29/00.

19 Srov. např. DANZL, K.-H., GUTIÉRREZ-LOBOS, K., MÜLLER, O. F. *Schmerzensgeld*.

dědění nároku na bolestné pouze v případech, kdy byl tento nárok za života poškozeného uplatněn před soudem anebo uznán škůdcem²⁰.

Právě doktrinální názory ve svůj prospěch uváděli žalobci v případě šestileté holčičky, která byla v důsledku nedbalosti zaměstnankyně mateřské školky těžce popálena při grilování a zemřela necelý měsíc po události. Rodiče dívky v průběhu tohoto období vůbec nemysleli na své právní nároky. Nejvyšší soud (*Oberste Gerichtshof*, dále jen „OGH“) v přelomovém rozhodnutí ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 6 Ob 2068/96, žalobcům právo uplatnit nárok zemřelé dívky na bolestné přiznal. Upozornil přitom na skutečnost, že přístup k děditelnosti nároku na bolestné v § 1325 ABGB vychází z již překonaného právního myšlení (viz níže). Nadto novela exekučního řádu účinná od roku 1992 založila možnost bolestné zastavit. Ve světle tohoto legislativního vývoje je pak i bez novelizace § 1325 ABGB třeba dospět k závěru, že nárok na bolestné vzniká již se vznikem bolesti, poškozený s ním může volně nakládat a může být děděn. Dle názoru OGH byla vůle původního zákonodárce překonána, jelikož se dostala do rozporu se záměrem zákonodárce současného.

3 JE PODMÍNKA PŘEDCHOZÍHO UPLATNĚNÍ NÁROKU DLE § 1475 ODS. 2 OZ OSPRAVEDLNITELNÁ?

Jestliže v blízkých právních řádech je podmínka uplatnění nároku na náhradu újmy na zdraví za života poškozeného opouštěna, klade se ještě naléhavěji otázka, zda je česká právní úprava v platném OZ ospravedlnitelná.

Již v ABGB a posléze v obecném zákoníku občanském mohl nárok na bolestné přejít na dědice poškozeného pod podmínkou, že byl

10. vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013. s. 229. ISBN 9783214185404, nebo AICHER, J., RUMMEL, P. a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992, s. 687. ISBN 3214044176.

20 Viz např. rozhodnutí Oberste Gerichtshof (OGH) ze dne 19. 12. 1963, sp. zn. 2 Ob 290/63, rozhodnutí OGH ze dne 2. 5. 1991, sp. zn. 7 Ob 540/91, nebo rozhodnutí OGH ze dne 14. 6. 1988, sp. zn. 2 Ob 34/87.

za života poškozeného uplatněn soudně (ať již civilní žalobou či připojením se k trestnímu řízení) nebo smlouvou o narovnání²¹. Toto pravidlo však původně vzniklo jako logický důsledek dobového chápání vzniku nároků. Nárok na bolestné totiž nevznikal okamžikem vzniku újmy, jak tomu rozumíme dnes, ale až žádostí o bolestné. Toto pojetí můžeme sledovat i v textu § 1325 ABGB, resp. o. z. o., který upravoval náhradu újmy na zdraví následovně: „*Kdo někoho poškodí na jeho těle, uhradí náklady na léčení poškozeného, nahradí mu ušlý výdělek anebo, stane-li se poškozený nezpůsobilým vydělavati, také výdělek, který mu budoucně ujde, a zaplatí mu, žádá-li toho, mimo to bolestné přiměřené vyšetřeným okolnostem.*“²²

Žádost o bolestné tak představovala konstitutivní podmínku předmětného nároku²³. Od tohoto pojetí ustoupil střední občanský zákoník z roku 1950, když vznik nároku na bolestné spojil s okamžikem protiprávního ublížení na zdraví. Nesystematicky a z teoretického hlediska chybně však byla v § 335 zachována podmínka předchozího uplatnění nároku pro jeho přechod na dědice. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. (dále jen „OZ 1964“) možnost přechodu práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění (ale také na náhradu za zásah do osobnostních práv podle § 13) v § 579 odst. 2 explicitně vyloučil.

21 Srov. ROUČEK, F. Komentář k § 531. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I. Díl třetí (§§ 531-858)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1936, s. 10-11 nebo TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 56.

22 Cit. dle SEDLÁČEK, J. Komentář k § 1325. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I. Díl pátý. (§§ 1090 až 1341)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1937, s. 909. Orig. znění § 1325 ABGB: „*Wer jemanden an seinem Körper verletzt, bestreitet die Heilungskosten des Verletzten; ersetzt ihm den entgangenen, oder, wenn der Beschädigte zum Erwerb unfähig wird, auch den künftigt entgehenden Verdienst; und bezahlt ihm auf Verlangen überdies ein den erhobenen Umständen angemessenes Schmerzensgeld.*“

23 Srov. SEDLÁČEK, J. Komentář k § 1325. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I. Díl pátý. (§§ 1090 až 1341)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1937, s. 913, nebo DOLEŽAL, T. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. ISSN 1804-8137, 2016, roč. 6, č. 1, s. 81.

V platném občanském zákoníku byl přechod práv vázaných výlučně na osobu zůstavitele opět umožněn, ovšem za podmínek § 1475 odst. 2. Navrhovatel civilního kodexu v důvodové zprávě výslovně uvádí, že je tak učiněno v duchu zásady zachování hodnot jako jedné ze základních zásad dědického práva²⁴. S ohledem na výše uvedené však máme za to, že zákonodárce měl při zohlednění předmětné zásady jít ještě dál a podmínku předchozího uplatnění či uznání nároku rovnou opustit. V současné době je její teoretické zdůvodnění již dávno obsoletní a z praktického hlediska nenacházíme rozumných důvodů pro její zachování.

Z širšího hlediska je ostatně možné zpochybnit samotnou vázanost práva na náhradu újmy na zdraví na osobu poškozeného. Lze totiž rozlišit samotnou újmu na zdraví, která samozřejmě vzniká poškozenému a nikomu jinému, a právo na její náhradu. Odčinění nemůže nikdy plně nahradit újmu na zdraví a spočívá tedy v poskytnutí peněžní hodnoty jako prostředku k získání určitého komfortu. Je-li tento obnos poškozenému již přiznán, může s ním volně disponovat. Je tak otázkou, do jaké míry je vhodné a přínosné trvat na absolutizaci spojení práva na odčinění s osobou poškozeného.²⁵

V tomto smyslu může být otevřena také otázka převoditelnosti práva na náhradu újmy na zdraví. V platném českém právu je toto právo před svým uplatněním nepochybně nepřevoditelné, po uplatnění je ovšem převoditelnost předmětem odborné diskuse²⁶. Na jedné straně

24 „Některé základní zásady dědického práva vyplývají již z návrhu tohoto ustanovení. Předně se jedná o zásadu zachování hodnot, tedy zachování hodnot se zřetelem k budoucnosti jako výraz solidarity lidí a sledování cílů sahajících přes více generací. (...) Posun oproti stávající úpravě je zejména v opuštění široce formulovaného pravidla § 579 stávajícího obč. z. o zániku subjektivních práv a povinností vázaných jen na osobu dlužníka nebo věřitele jeho smrtí. Podle § 1475 odst. 2 spadají do pozůstalosti i subjektivní práva a povinnosti zakládající se pouze na osobních poměrech zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo jako pohledávka uplatněny tak, že to vede k určení nebo uspokojení nároku zásahem veřejné moci. Důsledkem toho přejdou do pozůstalosti např. i zůstavitelova práva na bolestné, na satisfakci v penězích apod., byla-li za jeho života uznána nebo zažalována.“ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, Zvláštní část, K § 1475.

25 Pro relativizaci tohoto vztahu se na základě uvedených důvodů vyslovuje také Tomáš Doležal, srov. DOLEŽAL, T. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. In Časopis zdravotnického práva a bioetiky. ISSN 1804-8137, 2016, roč. 6, č. 1, s. 79.

26 Názor o jeho nepřevoditelnosti zastává např. Tomáš Doležal, zatímco pro převoditelnost se vyslovuje např. Bohumil Dvořák. Srov. tamtéž, s. 81-82, a DVORÁK, B. Komentář k § 1881. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část* (§

by převoditelnost předmětných nároků umožnila poškozenému postoupit svoji pohledávku a získat tak peněžní prostředky bez nutnosti čekat na výsledek soudního řízení. Na straně druhé si lze představit situace, kdy bude poškozený z ekonomických důvodů nucen svoji pohledávku postoupit za nevýhodných podmínek nebo kdy bude s pohledávkou obchodováno za nekalým účelem. Na tomto místě schází prostor pro detailní představení diskuse o přípustnosti převoditelnosti daného nároku²⁷. Je však třeba uvést, že § 1475 odst. 2 je úpravou dědického práva v rámci vymezení pozůstalosti a nemusí nutně souviset s obecnou převoditelností nároků. Ani případné odmítnutí převoditelnosti nároku na náhradu újmy na zdraví tak nemusí nutně vylučovat přechod tohoto nároku na dědice.

Ve prospěch podmínky předchozího uplatnění nároku spíše neobstojí ani případný argument, že tuto podmínku do jisté míry zastává také Evropský soud pro lidská práva. Nejenže štrasburský soud za jistých okolností (např. při kvalifikovaném morálním zájmu poškozeného²⁸ nebo z důvodu závažné otázky obecného zájmu²⁹) umožňuje procesní nástupnictví osob stěžovateli blízkých, ale při splnění určitých podmínek umožňuje i podání stížnosti po smrti oběti. Např. ve významném rozsudku ve věci *Center for Legal Resources jménem Valentina Câmpeana proti Rumunsku* ze dne 17. 7. 2014, č. stížnosti 47848/08, Evropský soud pro lidská práva přijal stížnost podanou neziskovou organizací jménem fyzické osoby, jež zemřela ve státní instituci, aniž by měla opatrovníka či jakékoli známé příbuzné. Ustálené pravidlo o nepřípustnosti stížnosti podané jménem zemřelé osoby bylo tímto výslovně prolomeno³⁰. Lze nicméně mít za to, že Evropský soud pro lidská práva podobné případy posuzuje spíše z hlediska preventivní

1721-2054). *Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 740. ISBN 978-80-7400-535-0.

- 27 Srov. např. diskusi proběhnuvší v rámci vnějšího připomínkového řízení k publikaci usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016, ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, která je popsána v: HADAMČÍK, L. Z únorového zasedání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu. In *Soudce*. ISSN 1211-5347, 2018, roč. 20, č. 3, s. 35-37.
- 28 Srov. rozhodnutí ESLP ve věci *Brudnicka a další proti Polsku* ze dne 16. 1. 2003, č. stížnosti 54723/00.
- 29 Srov. např. rozhodnutí ESLP ve věci *Thévenon proti Francii* ze dne 28. 2. 2006, č. stížnosti 2476/02.
- 30 Srov. KMEC, J. Osoby oprávněné podat stížnost jménem oběti, která nemůže sama jednat. In KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 33. ISBN 978-80-7400-365-3.

funkce lidskoprávní ochrany než individuálních zájmů poškozeného. Přístup štrasburského soudu se tak z hlediska svého zaměření odlišuje od smyslu a účelu právní úpravy přechodu nároku v dědickém řízení.

ZÁVĚR

Platný OZ v § 1475 odst. 2 umožňuje přechod nároku na náhradu újmy na zdraví na dědice poškozeného pod podmínkou, že byl tento nárok za života poškozeného jako dluh uznán nebo uplatněn u orgánu veřejné moci. Podmínka předchozího uplatnění nároku v praxi přináší významné negativní důsledky. Vzhledem k tomu, že částky odčinění újmy na zdraví až řádově převyšují odčinění „sekundárních“ obětí, může o zachování nároku na skutečně důstojné odčinění újmy rozhodnout pouhá náhoda spočívající v délce přežití poškozeného. Tato skutečnost nutí poškozené a jejich blízké v posledních společných dnech usilovat o včasné uplatnění nároku (tzv. závody se smrtí). Dalším významným paradoxem platné úpravy je, že skrze ni deliktní právo zcela selhává ve své prevenční funkci, kdy škůdce z finančního hlediska přímo motivuje k dokonání následku, neboť způsobit smrt je z hlediska občanskoprávní odpovědnosti výhodnější, než „pouze“ ublížit na zdraví.

Zákonodárce přitom vyšel z právní úpravy obsažené v ABGB, resp. v o. z. o. Tato úprava však měla původ ve zcela odlišném pojetí vzniku nároku, který nebyl dovozován při vzniku újmy, ale až k okamžiku uplatnění. Lze tak mít za to, že k jejímu obnovení v platném občanském zákoníku došlo spíše nesystematicky a z teoretického hlediska nepodloženě. Ostatně v samotném Rakousku (a rovněž v Německu) byla podmínka předchozího uplatnění nároku opuštěna. Máme za to, že není rozumného důvodu ji nadále udržovat ani v českém právu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

AICHER, J., RUMMEL, P. a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992. ISBN 3214044176.

DANZL, K.-H., GUTIÉRREZ-LOBOS, K., MÜLLER, O. F. *Schmerzensgeld*. 10. vydání. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2013. ISBN 9783214185404.

JAEGER, L. LUCKEY, J. *Schmerzensgeld*. 7. vydání. Köln: Wolters Kluwer Deutschland GmbH, 2014. ISBN 9783472085621.

SOERGEL, H. T. a kol. *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Band 5/2, Schuldrecht IV/2*. Stuttgart: W. Kohlhammer Druckerei GmbH, 1998. ISBN 3170143700.

TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Bursík & Kohout, 1905.

Články v odborných časopisech:

DOLEŽAL, T. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. ISSN 1804-8137, 2016, roč. 6, č. 1.

DOLEŽAL, T. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. ISSN 1804-8137, 2017, roč. 7, č. 2.

ELISCHER, D. Citová újma, ztráta naděje, reflexní újma, újma na krásu, budoucí škoda aneb pojetí újmy ve francouzském právu. In *Zdravotnické fórum*. ISSN 1804-9664, 2012, č. 4.

HADAMČÍK, L. Z únorového zasedání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu. In *Soudce*. ISSN 1211-5347, 2018, roč. 20, č. 3.

LANGERHANS, P. Übertragbarkeit und Vererblichkeit des Anspruchs auf Schmerzensgeld. In *Zeitschrift für Rechtspolitik*. 1977, roč. 10, č. 6.

Příspěvky ve sbornících:

DVOŘÁK, B. Komentář k § 1881. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721-2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0.

KMEC, J. Osoby oprávněné podat stížnost jménem oběti, která nemůže sama jednat. In KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.

ROUČEK, F. Komentář k § 531. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I. Díl třetí (§§ 531-858)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1936.

SEDLÁČEK, J. Komentář k § 1325. In ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek I. Díl pátý. (§§ 1090 až 1341)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1937.

ŠVESTKA, J. Prevence škod a odpovědnost za škody. In ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-466-6.

Právní předpisy:

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.

Bürgerliches Gesetzbuch.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Soudní rozhodnutí:

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

Rozhodnutí ESLP ve věci *Brudnicka a další proti Polsku* ze dne 16. 1. 2003, č. stížnosti 54723/00.

Rozhodnutí ESLP ve věci *Thévenon proti Francii* ze dne 28. 2. 2006, č. stížnosti 2476/02.

Rozhodnutí OGH ze dne 19. prosince 1963, sp. zn. 2 Ob 290/63.

Rozhodnutí OGH ze dne 14. června 1988, sp. zn. 2 Ob 34/87.

Rozhodnutí OGH ze dne 2. května 1991, sp. zn. 7 Ob 540/91.

Rozhodnutí Vrchního zemského soudu v Hammu ze dne 22. 2. 2001, sp. zn. 6 U 29/00.

Rozsudek ESLP ve věci *Center for Legal Resources jménem Valentina Câmpeana proti Rumunsku* ze dne 17. 7. 2014, č. stížnosti 47848/08.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

Jiné zdroje:

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

MALIŠ, D. Kam kráčíš, náhrado při usmrcení osoby blízké? In *Epravo.cz* [online]. 30. srpna 2016 [cit. 2020-02-16]. Dostupný z WWW: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>>.

Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku).

SHIPS, P. *Schmerzensgeld für die Erben?* Inaugural – Dissertation. Tübingen: Juristischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität Tübingen, 2003.

ŠUSTEK, P. Újma na životě a její odčinění. Habilitační práce. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2020.

SPOLUÚČASŤ PRIMÁRNEJ OBETE NA SPÔSOBENÍ ŠKODY AKO KRITÉRIUM ZNÍŽENIA NÁHRADY NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNEJ OBETE?¹

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Pri rozhodovaní o výške náhrady nemajetkovej ujmy sekundárne poškodených ako reflexnej ujmy hodnotí súd viaceré kritériá tak na strane škodcu (zodpovednej osoby), ako aj na strane poškodeného (či už primárne alebo sekundárne).² Kým o nutnosti zohľadnenia niektorých kritérií nie sú takmer žiadne pochybnosti a doktrína a súdna prax sú pri ich reflektovaní viac-menej jednotné (napr. vzťah blízkosti medzi primárne a sekundárne poškodenou osobou), pri iných kritériách je záver o ich zohľadnení, príp. podmienky, za ktorých by malo prísť k ich zohľadneniu, prinajmenšom sporné. Do tejto skupiny patria i situácie, kedy primárna obeť určitým spôsobom prispeje k vzniku svojej vlastnej ujmy (na živote či ťažkej ujmy na zdraví) a či sa má toto spolupôsobenie ujmy primárnej obete premietnuť aj do výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obete.

Kľúčové slová

citová ujma, spolupôsobenie škody, sekundárne poškodený, nemajetková ujma

Abstract

When deciding on the amount of compensation for non-pecuniary damage to secondary victims, the court assesses several criteria both on the part of the tortfeasor (the liable person) and on the part of the injured party (whether primary or secondary). While there is hardly any doubt about the necessity of taking some of the criteria into account

1 Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0535/19 Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby.

2 TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, 2020, roč. 6, č. 3, s. 110-116.

and the doctrine and courts are more or less uniform in their reflection (e.g. the relationship of proximity between the primary and the secondary injured party), for other criteria, the conclusion on their consideration or the conditions under which they should be taken into account is at least controversial. This category includes situations where the primary victim contributes in some way to his or her own injury (loss of life or serious personal injury) and whether this contribution to the primary victim's injury should also be reflected in the amount of compensation for the secondary victim's non-pecuniary damage.

Keywords

emotional harm, contributory negligence, secondary injured party, non-pecuniary damage

ÚVOD

Pri rozhodovaní o výške priznanej náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť vstupujú do úvah súdu viaceré premenné pôsobiace tak na strane škodcu, ako aj na strane primárnej či sekundárnej obeť, ktoré by mal súd zväžiť a posúdiť mieru ich relevancie v konkrétnom prípade, keďže ovplyvňujú (niektoré viac, iné menej) rozsah ujmy sekundárnej obeť, ktorá má reflexnú povahu.³ Jedným z takýchto kritérií, ktorým by sa súd mal zaoberať pri úvahách o znížení rozsahu povinnosti škodcu kompenzovať citovú ujmu sekundárnej obeť, je skutočnosť, že k vzniku citovej ujmy neprispel svojim pôsobením iba škodca (škodcovia), ale k jej vzniku, či zväčšeniu jej rozsahu prispel i poškodený.

V rámci posúdenia, či pri rozhodovaní súdu o výške nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť má byť zohľadnená spoluúčasť na spôsobení ujmy, je primárne potrebné rozlíšiť dve situácie, vytvárajúce dva rôzne koncepty spoluúčasti.

3 Všeobecne k týmto kritériám pozri bližšie ZORIČÁKOVÁ, V. Kritériá pre určenie výšky náhrady za nemajetkovú ujmu sekundárnych obeť v judikatúre slovenských súdov. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. (eds.) *Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava: TINCT, 2021.

Prvou z nich je spoluúčasť samotnej sekundárnej obete na svojej reflexnej nemajetkovej ujme, ktorá vznikla smrťou (resp. závažným poškodením zdravia) blízkej osoby. Napr. matka sprevádzajúca svoje dieťa v cestnej premávke je prítomná dopravnej nehode s fatálnymi dôsledkami pre dieťa, pričom matka má na svojej citovej ujme zo smrti dieťaťa spoluúčasť v dôsledku zanedbania náležitého dohľadu nad dieťaťom, ktoré prispelo k jeho smrti. Tieto situácie nespôsobujú výraznejšie interpretačné problémy, keďže k vzniku svojej vlastnej ujmy prispel sám poškodený a hodnotovo nie je dôvod uvažovať o tom, aby táto skutočnosť bola (pokiaľ ide o rozsah povinnosti nahradiť spôsobenú ujmu) pripísaná na ťarchu škodcovi.

Tomuto záveru svedčí prístup tak zahraničnej, ako aj slovenskej súdnej praxe.⁴ Rovnako v európskom deliktnom soft law⁵ niet pochybností o tom, že možno kompenzáciu v súlade so štandardnými zásadami deliktného práva znížiť v dôsledku okolností na strane sekundárnej obete, ktorými za stanovených podmienok prispela k vzniku alebo k zväčšeniu svojej ujmy.

Takto zrejmý a priamočiary záver však nemožno prijať vo vzťahu k druhej, do úvahy prichádzajúcej situácii, ktorá je predmetom posudzovania súdov oveľa častejšie ako predchádzajúci prípad. Ide o situácie, ak sama primárna obeť (spolu)spôsobí svoju smrť alebo ťažkú ujmu na zdraví, pričom v nadväznosti na takúto smrť či ťažké poškodenie zdravia vznikne nemajetková ujma jej blízkej osobe ako sekundárne poškodenému. Možno v tomto prípade z dôvodu spoluspôsobenia ujmy primárne poškodeným znížiť rozsah povinnosti škodcu nahradiť nemajetkovú ujmu sekundárne poškodenému, keďže

-
- 4 Vo vzťahu k tzv. nervovému šoku (na rozdiel od citovej ujmy) je potrebné na tomto mieste poznamenať, že slovenská súdna prax nepriznáva sekundárnej obeť právo na náhradu ujmy na zdraví, ktorá jej vo forme nervového šoku vznikla z dôvodu „chýbajúcej kauzality medzi konaním škodcu a nervovým šokom sekundárnej obete“. Z tohto dôvodu by k úvahe o započítaní spoluspôsobenia ujmy nedošlo. Ku kritike tohto prístupu pozri NOVOTNÁ, M. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Cdo 73/2006 z 30. 1. 2007, R 61/2008 (príčinná súvislosť pri nervovom šoku zo smrti blízkej osoby). In *Súkromné právo*, 2021, č. 5, s. 185-189.
- 5 Čl. 8:101 ods. 1 PETL „*Liability can be excluded or reduced to such extent as is considered just having regard to the victim's contributory fault and to any other matters which would be relevant to establish or reduce liability of the victim if he were the tortfeasor.*“ Čl. VI. – 5:102 ods. 1 DCFR „*Where the fault of the person suffering the damage contributes to the occurrence or extent of legally relevant damage, reparation is to be reduced according to the degree of such fault.*“

sekundárne poškodený a blízka osoba, u ktorej možno identifikovať spoluúčasť na spôsobení škody, sú rozdielne osoby?

Ak by sme sa pozreli na riešenie uvedenej otázky z komparatívneho pohľadu, našli by sme rôzne prístupy k jej zodpovedaniu. Výslovná normatívna úprava pričítania spoluzavinenia primárnej obete sekundárnej obeti je v komparatívnom prehľade skôr ojedinelým javom.

V rámci európskeho soft law v oblasti deliktneho práva tak činia Princípy európskeho deliktneho práva, ktoré v čl. 8:101 ods. 2⁶ PETL upravujú pričítanie konania a nebezpečnej aktivity usmrtenej primárnej obete, ktorými spoluspôsobila svoju ujmu, sekundárnej obeti vo vzťahu k rozsahu jej nároku na náhradu nemajetkovej ujmy voči škodcovi. Na čo je však v rámci tohto ustanovenia potrebné upozorniť, je, že pričítanie spoluspôsobenia ujmy primárnej obete sekundárne poškodenému je možné iba v prípade smrti primárnej obete, pričom však samotná náhrada nemajetkovej (citovej) ujmy sa sekundárnym obetiam poskytuje aj v prípade vážnej ujmy na zdraví primárnej obete.

Výslovná normatívna úprava tohto inštitútu je upravená napr. vo Veľkej Británii vo *Fatal Accidents Act*⁷ z roku 1976, ktorý upravuje možnosti odškodňovania sekundárnych obetí vo vzťahu k náhrade za ich smútok zo straty blízkej osoby (tzv. *damages for bereavement*).

Piata časť tohto zákona o smrteľných nehodách umožňuje zníženie náhrady, ak k smrti dôjde aj v dôsledku spoluzavinenia usmrteného. Obdobne vo Francúzsku zákon č. 85-677 z r. 1985,⁸ upravujúci postavenie obetí dopravných nehôd, určuje v čl. 6, že blízke osoby si

6 1) *Liability can be excluded or reduced to such extent as is considered just having regard to the victim's contributory fault and to any other matters which would be relevant to establish or reduce liability of the victim if he were the tortfeasor.*

2) *Where damages are claimed with respect to the death of a person, his conduct or activity excludes or reduces liability according to para. 1.*

7 Podľa oddielu 1A zákona o smrteľných nehodách sa možno domáhať priznania peňažnej náhrady za nemajetkovú ujmu spôsobenú úmrtím blízkej osoby pri smrteľnej nehode, pričom samotný smútok a žiaľ sú dostatočným dôkazom pre priznanie kompenzácie, takže pozostalý nemusí nijakým osobitným spôsobom preukazovať vznik ujmy. Kompenzáciu môže v zmysle zákonnej úpravy požadovať len manžel, manželka alebo registrovaný partner zosnulého a pokiaľ došlo k úmrtiu maloletého dieťaťa, ktoré nikdy nežilo v manželstvom zväzku alebo registrovanom partnerstve, jeho rodičia, ak bolo legitímnym dieťaťom alebo jeho matka, ak bolo nelegitímnym dieťaťom.

8 Loi n° 85-677 du 5 juillet 1985 tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation.

musia započítať spoluzavinenie primárnej obeť, ⁹ keďže podľa zákonného ustanovenia sa ujma, ktorú utrpela tretia strana v dôsledku ujmy spôsobenej primárnej obeť dopravnej nehody, nahradí s prihliadnutím na obmedzenia alebo výnimky vzťahujúce sa na náhradu takejto škody. Uvedený zákonný príkaz sa však vzťahuje v súlade s pôsobnosťou daného zákona len na oblasť dopravných nehôd a čo je zaujímavé, zakotvuje síce zohľadnenie spoluzavinenia primárnej obeť vo vzťahu k nárokom sekundárnej obeť voči škodcovi, neupravuje však povinnosť zohľadniť vlastné zavinenie. ¹⁰

Normatívna úprava otázky reflektovania spoluspôsobenia škody primárnou obeťou aj vo vzťahu k citovej ujme sekundárnej obeť je skôr výnimkou ako pravidlom (a ak už, tak výlučne v určitej parciálnej oblasti najmä dopravných nehôd). Vo väčšine prípadov je táto otázka riešená v rámci súdnej rozhodovacej praxe, v rámci ktorej možno identifikovať určitú líniu vývoja, kedy sa súdna prax snažila vysporiadať s argumentami pre aj proti a následne dospieť k záveru, ktorý je v danom právnom prostredí v prevažujúcej miere prijímaný. ¹¹

Príspevok sa v tomto kontexte venuje otázke, či vôbec, príp. v rámci akej argumentácie je takéto pričítanie spoluúčasti primárnej obeť prípustné v slovenskom právnom prostredí vo vzťahu k náhrade ujmy (najmä citovej ujmy), ktorá vznikla sekundárnej obeť, t. j. či možno v dôsledku (spolu)s pôsobenia ujmy primárnou obeťou, ktorá vznikla jej samej, znížiť náhradu ujmy sekundárnej obeť a predovšetkým, kde hľadať právny základ takéhoto riešenia.

9 Čl. 6 zákona 85-677 „*Le préjudice subi par un tiers du fait des dommages causés à la victime directe d'un accident de la circulation est réparé en tenant compte des limitations ou exclusions applicables à l'indemnisation de ces dommages.*“

10 Vo francúzskej doktríne sa vo vzťahu k tomuto ustanoveniu objavuje kritika tak k nezapočítaniu vlastného zavinenia ako aj k faktu, že ustanovenie sa vzťahuje len na motorizovaných účastníkov dopravy, čím dochádza k privilegovanému postaveniu nemotorizovaných účastníkov dopravy.

11 Napr. vo Švajčiarsku je dlhodobo judikované, že v prípade náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť sa tejto blízkej osobe pričíta spoluzavinenie primárnej obeť, v Nemecku obdobne možno blízkej osobe pričítať spoluzavinenie primárnej obeť, pretože práve vzťah blízkosti determinuje nielen základ nároku, ale aj hranice kompenzácie obeť (v nemeckej súdnej praxi bola táto otázka riešena predovšetkým vo vzťahu k tzv. *Schockschaden*, t. j. nemajetkovej ujme, ktorá dosiahla intenzitu poškodenia zdravia), aj v Rakúsku by spoluzavinenie primárnej obeť malo byť zohľadnené pri vymedzení výšky sumy bolestného sekundárnych obeť, rovnako v Taliansku účasť primárnej obeť na škode pôsobí aj voči blízkym osobám, pričom zníženie rozsahu zodpovednosti škodcu je ponímané ako dôsledok konania primárnej obeť.

1 PRÁVNY ZÁKLAD APLIKÁCIE INŠTITÚTU SPOLUSPÔSOBENIA ŠKODY

Pri hľadaní právneho základu aplikácie inštitútu spolupôsobenia škody je logickou prvou voľbou úvaha o ustanovení § 441 OZ, ktoré stanovuje, že ak bola škoda spôsobená aj zavinením poškodeného, znáša poškodený škodu pomerne a ak bola škoda spôsobená výlučne jeho zavinením, znáša ju poškodený celú sám. Či možno uvedené ustanovenie použiť aj vo vzťahu k zníženiu rozsahu kompenzovateľnej nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť, závisí od toho, o ktorú z dvoch vyššie načrtnutých situácií spolupôsobenia nemajetkovej ujmy ide.

1. Ak spolupôsobí svoju ujmu sekundárna obeť sama, prichádza do úvahy tak priama ako i analogická aplikácia § 441 OZ, keďže v tomto prípade sa sám poškodený podieľal na vzniku alebo rozšírení rozsahu svojej vlastnej ujmy. O priamej aplikácii § 441 možno uvažovať v prípade nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť, ktorá má formu ujmy na zdraví s klinickými príznakmi, pričom túto ujmu sekundárna obeť prežila v súvislosti s usmrtením alebo ťažkým ublížením na zdraví blízkej osoby (tzv. nervový šok). Ide o nemajetkovú ujmu, ktorá dosahuje intenzitu poškodenia psychického zdravia, v dôsledku čoho sa vo vzťahu k jej náhrade uplatnia (mali by sa uplatniť)¹² pravidlá a inštitúty deliktneho práva upravujúce režim ujmy na zdraví (vrátane priamej aplikácie § 441).

Na druhej strane o analogickej aplikácii § 441 OZ možno (stále ešte v rámci prvej skupiny spolupôsobenia ujmy samotnou sekundárnou obeťou) uvažovať v prípadoch, ak nemajetková ujma, ktorú obeť prežila v súvislosti s usmrtením alebo ťažkou ujmou na zdraví blízkej osoby, nedosahuje intenzitu poškodenia psychického zdravia. Ide

12 Poznámka smeruje k nepochopiteľnej a právne neodôvodniteľnej praxi slovenských (a rovnako českých) súdov, odmietajúcich kompenzáciu takto spôsobenej ujmy na zdraví z dôvodu chýbajúcej kauzality s odkazom na zbierkové rozhodnutie R 61/2008, vychádzajúce zo zbierkového rozhodnutia R 7/1979. Uvedené rozhodnutia dochádzajú k záveru (ktorý nereflekтуje základné zásady kauzality), že „Príčinná súvislosť medzi poškodením zdravia žalobcov a protiprávnym konaním žalovaného nie je daná, ak poškodenie zdravia spočíva v udalosti, ktorá je už sama následkom protiprávneho konania žalovaného. O takýto prípad ide aj vtedy, ak poškodenie zdravia žalobcov bolo výsledkom ich reakcie na smrteľný úraz ich syna.“

práve o tie duševné útrapy (citovú ujmu), ktorá sa sekundárnej obeti „kompenzuje“ cez ustanovenia o ochrane osobnostných práv (§ 13 OZ), keďže náhrada takejto citovej ujmy sekundárne poškodených nie je v slovenskom právnom poriadku súčasťou normatívnej úpravy deliktneho práva (kam systematicky patrí). Pravidlá upravujúce ochranu osobnostných práv však obdobné ustanovenie, ukladajúce poškodenému znášať tú časť ujmy, ktorú spôsobil, nemá.

Vzhľadom na svojou povahou deliktNOPrávny charakter nároku finančného zadosťučinenia na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnej obete a postavenie sekundárnej obete obdobné postaveniu „poškodeného“ v zmysle užšieho chápania deliktneho práva je v tomto prípade analogické uplatnenie § 441 namieste, keďže sama sekundárna obeť spôsobila vznik alebo zväčšenie rozsahu svojej citovej ujmy. Uvedené zohľadnenie spoluúčasti sa v tomto prípade opiera o § 13 ods. 3 OZ, ktorý pri vymedzení výšky finančného zadosťučinenia predpokladá ako kritérium okrem závažnosti vzniknutej ujmy posúdiť aj okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

2. Naopak, ak ide o druhú z vyššie uvádzaných situácií, t. j. zohľadnenie účasti primárne poškodeného na vzniku svojej ujmy vo vzťahu škodcu a reflexnej ujmy sekundárne poškodeného, nemožno uvažovať nielen o priamej, ale ani o analogickej aplikácii § 441 OZ. Dôvodom je práve skutočnosť, že vznik ujmy, resp. zväčšenie jej rozsahu nespôsobil subjekt, ktorý ujmu utrpel (sekundárne poškodený), ale iná – tretia osoba (primárne poškodený). Účel ustanovenia § 441 OZ nesmeruje k tomu, aby bola poškodenému pričítaná spoluúčasť tretej osoby na vzniku jej vlastnej ujmy.

V tomto prípade je rovnako možné vychádzať z aplikácie § 13 ods. 3 OZ, ktorý vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla ako následok neoprávneného zásahu do osobnostných práv, ukladá súdu prihliadnúť pri určení výšky náhrady na dve kritériá – závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Kritérium okolností, za ktorých k porušeniu práva došlo, je kritérium, ktoré umožňuje súdu široký rozsah diskrepancie, aké okolnosti vezme do úvahy ako tie, ktoré by mali ovplyvniť rozsah náhrady priznanej nemajetkovej ujmy. Za takúto okolnosť teda môže súd vyhodnotiť aj skutočnosť, že primárna obeť sa určitým spôsobom podieľala

na vzniku svojej ujmy a táto skutočnosť sa vzhľadom na reflexný charakter nemajetkovej ujmy sekundárnej obete premietne aj do výšky jej kompenzácie. Neplatí to však absolútne, že by každé spoluspôsobenie ujmy primárnou obeťou malo byť automaticky bez ďalšieho zohľadnené v rozsahu jej spoluspôsobenia aj pri určovaní rozsahu citovej ujmy sekundárnej obete. Aj tu je na posúdení súdu, či v konkrétnom prípade neexistovali okolnosti, ktoré by neprihliadnutie na spoluspôsobenie svojej ujmy primárnou obeťou vo vzťahu škodcu a sekundárnej obete odôvodňovali (napr. v zahraničnej súdnej praxi sa vyskytujú prípady, kedy súdy v obzvlášť tragických prípadoch odhliadajú od pričítania spoluspôsobenia škody primárnou obeťou u sekundárnej obete).

V súvislosti so spoluúčasťou primárne poškodeného na vzniku svojej ujmy sa vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy sekundárne poškodených objavujú v literatúre aj úvahy o použití ustanovení o spôsobení ujmy viacerými škodcami a z toho vyplývajúcich možných nárokoch sekundárnych obetí voči primárnej obeti (prípadne voči jej dedičom) z titulu spoločnej zodpovednosti škodcu a primárne poškodeného.¹³ Sekundárne poškodený by tak mohol žalovať na náhradu nemajetkovej ujmy, ktorá mu bola spôsobená smrťou či vážnou ujmomou na zdraví primárnej obete, nielen škodcu, ale aj primárne poškodeného z dôvodu, že tento v určitej časti spôsobil vznik svojej ujmy, pričom toto jeho správanie bolo kauzálne pre vznik reflexnej nemajetkovej ujmy sekundárne poškodeného.

Takéto riešenie je však potrebné odmietnuť z právno-politických dôvodov, pričom argumentom je predovšetkým fakt, že sebapoškodenie nie je protiprávnym konaním a zároveň, že primárne poškodený nemá žiadnu povinnosť starostlivosti voči blízkej osobe, t. j. nemá povinnosť správať sa tak, aby nespôsobil citovú ujmu svojej blízkej osobe.

13 KISSLINGER, M. In (Hrsg), *Schmerzensgeld. Kommentar und Judikatur*. Wien: Verlag Österreich, 2013, marg. 164.

2 ZÁSADY PRE USTÁLENIE SPOLUÚČASTI POŠKODENÉHO NA ŠKODE

Napriek tomu, že priama aplikácia ustanovenia § 441 OZ neprichádza v slovenskom právnom poriadku pre ustálenie výšky náhrady citovej ujmy sekundárne poškodených z dôvodu formálneho uplatňovania tohto nároku prostredníctvom ochrany osobnostných práv do úvahy, aj pri jej analogickom uplatňovaní, príp. obdobnom uplatňovaní rovnako ako pri priamom uplatňovaní vo vzťahu k ujme na zdraví či na živote primárnej obete alebo ujme na psychickom zdraví (nervového šoku) sekundárnej obete, je potrebné reflektovať zásady a interpretačné závery, ktoré sa formovali pri posudzovaní „spoluzavinenia“ poškodeného v súdnej praxi či literatúre.

Ťažiskom výkladu ustanovenia § 441 „*Ak bola škoda spôsobená aj zavinením poškodeného, znáša škodu pomerne; ak bola škoda spôsobená výlučne jeho zavinením, znáša ju sám.*“ je interpretácia pojmu „*spôsobenie škody zavinením*“, kedy úplné alebo čiastočné znášanie škody zaťažuje poškodeného. Napriek tomu, že zákon používa pojem „zavinenie“, problémom interpretácie tohto ustanovenia je, že ak by sme zavinenie chápali v jeho tradičnom ponímaní ako psychický stav konajúceho k svojmu protiprávnemu konaniu a jeho následku, predpokladalo by takéto zavinenie protiprávne konanie na strane poškodeného.

Zároveň však platí, že poškodený, ktorý k svojim vlastným statkom pristupuje nestarostlivo, nekoná iba z tohto dôvodu protiprávne. Vo vzťahu k poškodenému neexistuje povinnosť, obsahom ktorej by bolo chrániť vlastné statky pred vznikom škody, spôsobenej samým sebou.¹⁴ Práve naopak, účelom tých ustanovení právneho poriadku, ktoré chránia pred vznikom škody, je zabezpečiť ochranu pred zásahmi tretích osôb spôsobujúcich škodu.

V kontexte spoluzavinenia poškodeného ide na jeho strane skôr o akúsi nepravú (falošnú) povinnosť,¹⁵ ktorá však nie je vymáhateľnou

14 KOZIOL, H. Österreichisches Haftpflichtrecht. Band I. Allgemeiner Teil. Wien: Jan Sramek Verlag, 2020, s. 467, MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – veľký komentár. Svazek IX.* Praha: Leges, 2018, s. 406.

15 Nerešpektovanie povinnosti starostlivosti sa odlišným spôsobom hodnotí u škodcu a poškodeného. Kým u škodcu je povinnosť starostlivosti ponímaná ako klasická právna povinnosť (Pflicht), u poškodeného vo vzťahu k jeho vlastným záležitostiam a statkom je takáto

právnou povinnosťou, preto ani nemožno hovoriť o zavinení voči sebe samému v tradičnom ponímaní.¹⁶

Rozsah aplikácie § 441 je teda oveľa širší ako len v zmysle zavinenia poškodeného v tradičnom chápaní, pretože spoluúčasť poškodeného predvídaná týmto ustanovením zahŕňa tak formu spoluúčasti ako tzv. spoluzavinenie, t. j. porušenie potrebnej starostlivosti (opatrnosti) voči vlastným statkom,¹⁷ ale aj skutočnosti na strane poškodeného, ktorým zvýšil nebezpečenstvo (riziko) vzniku škody. Takéto širšie chápanie ustanovenia § 441 je napriek textácii daného ustanovenia prijímané tak slovenskou doktrínou,¹⁸ ako aj súdnou praxou.

Pre spoluúčasť poškodeného by mala platiť zásada rovného prístupu, t. j. pre pričítanie škody škodcovi ako aj poškodenému majú platiť rovnaké zásady.¹⁹ Samozrejme s niektorými výnimkami vyplývajúcimi z povahy toho, že sa neposudzujú dôvody pričítateľnosti škodcu alebo posudzuje sa spoluúčasť poškodeného na spôsobení vlastnej škody. Takouto výnimkou je napr. skutočnosť, že škoda nevznikla v danom prípade inému, ale škoda vzniká priamo poškodenému, rovnako ako fakt, že ak sa pre vznik zodpovednosti vyžaduje protiprávnosť a zavinenie v klasickom slova zmysle, vo vzťahu k poškodenému postačuje absencia vyžadovanej starostlivosti vo vzťahu k svojim vlastným statkom a záležitostiam.²⁰

povinnosť označovaná ako nepravá (falošná) povinnosť (Obliegenheit). Ako uvádzajú Tichý a Hrádek, význam tohto pojmu nepravkej povinnosti, ktorú oni nazývajú bremenom či možnosťou je v tom, že aj keď nemožno poškodenému ukladať určitý spôsob konania, bude poškodený vystavený negatívnym následkom, ak nedodržiava potrebnú starostlivosť s ohľadom na svoje záležitosti. TICHÝ, L., HRÁDEK, J. *Delikt ní právo*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 218.

16 KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Band I. Allgemeiner Teil. Wien: Jan Sramek Verlag, 2020, s. 467.

17 Nejde však o pravé zavinenie v zmysle, v akom je prípadne skúmané u škodcu, pretože tu vo väčšine prípadov bude absentovať prvok protiprávnosti, keďže v zásade je prípustné poškodzovať svoje statky a vystavovať ich nebezpečenstvu. (BEZOUŠKA, P. *Závazky z deliktů*. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1588.

18 Pozri DULAK, A. In ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník I*. § 1-450. 2. vydanie. Komentár. Praha : C. H. Beck, s. 1611.

19 MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX*. Praha: Leges, 2018, s. 406.

20 Porovnaj KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Band I. Allgemeiner Teil. Wien: Jan Sramek Verlag, 2020, s. 469, MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX*. Praha: Leges, 2018, s. 406.

Zároveň platí, že spoluzavinenie v užšom ponímaní nemožno pričítať poškodenému v prípade, ak je poškodený deliktne nespôsobilý (napr. deliktne nespôsobilé dieťa spoluspôsobí svoju smrť).²¹ Následne samozrejme nemožno premietnuť takúto spoluúčasť primárnej obeť na svojej ujme ani do výšky ujmy sekundárnej obeť.

Ťažiskovou zásadou zohľadnenia spoluzavinenia by malo zároveň byť, že spoluzavinenie je vo vzťahu k vzniku ujmy relevantné a premietne sa vo výške náhrady ujmy iba tam, kde malo vplyv a zohrávalo úlohu pri vzniku ujmy (typicky napr. nepoužitie bezpečnostných pásov v aute, ktoré, ak by boli použité, nedošlo by k smrti primárnej obeť). Ak by k ujme došlo a došlo by k nej v rovnakom rozsahu aj vtedy, ak by na strane primárnej obeť neboli dané okolnosti, ktoré by za iných okolností prispeli k vzniku ujmy, nemalo by byť na tieto skutočnosti prihliadané. V zmysle tejto zásady bolo napr. správne rozhodnutie súdu neredukovať nemajetkovú ujmu matky za smútok zo straty syna, ktorý si stopol nákladné auto, ktoré z neznámych príčin zišlo z cesty, pričom spoluspôsobenie smrti syna bolo tvrdené v dôsledku porušenia pravidla, že nákladné autá neslúžia na prepravu súkromných osôb – stopárov. Takáto účasť syna na spôsobené svojej smrti nebola takého rozsahu a povahy, že by mala založiť redukcii citovej ujmy matky ako sekundárnej obeť. Opakom sú napr. prípady, kedy si primárna obeť sadne pri plnom vedomí do auta so šoférom, u ktorého vie, že je pod vplyvom alkoholu.

3 PRÍSTUP SLOVENSKÝCH SÚDOV A ARGUMENTAČNÉ ODÔVODNENIE

Slovenské súdy v rámci svojej rozhodovacej činnosti o výške priznanej náhrady citovej ujmy sekundárnej obeť zohľadňujú aj spoluspôsobenie ujmy primárne poškodeným. Detailnejšiu argumentáciu však v súdnych rozhodnutiach nenájdeme, keďže prakticky všetky rozhodnutia odkazujú v tomto bode na zákonné kritériá pre určenie výšky finančného zadost'učinenia vyplývajúce z ustanovenia § 13 ods.

21 Rovnako BEZOUSKA, P. Záväzky z deliktů. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Záväzkové právo. Zvláštní část. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1589.

3 OZ, ktorými sú závažnosť ujmy a okolnosti, za ktorých k porušeniu osobnostného práva došlo. Argumentačne sa teda obmedzujú na konštatovanie, že kritérium okolností, za ktorých k porušeniu osobnostného práva došlo poskytuje súdu v rámci voľnej úvahy o stanovení výšky citovej ujmy veľký priestor, „v súlade s princípom spravodlivosti pružne prihliadať na najrôznejšie momenty, za ktorých k neoprávnenému zásahu do osobnosti sekundárnej obete došlo“. Jednou z takýchto okolností je práve zohľadnenie správania samej dotknutej osoby (primárne poškodeného) v rámci spolupôsobenia svojej ujmy vo výške náhrady citovej ujmy sekundárne poškodenej osoby.²²

Otázka možnosti zohľadnenia cudzieho spoluzavinenia je však oveľa komplexnejšia a zložitejšia ako len jej zjednodušená subsumpcia pod kategóriu okolností, za ktorých došlo k porušeniu osobnostného práva sekundárnej obete.

Nižšie uvádzame argumenty, ktoré hovoria tak proti zníženiu rozsahu náhrady citovej ujmy sekundárnej obete v dôsledku spoluzavinenia primárnej obete, ako aj opačné argumentačné odôvodnenie v prospech takéhoto zohľadnenia spoluzavinenia blízkej osoby.

3.1 SPOLUSPÔSOBENIE CITOVEJ UJMY PRIMÁRNOU OBEŤOU – ARGUMENTY PROTI ZOHLADNENIU VOČI NEMAJETKOVEJ UJME SEKUNDÁRNEJ OBEŤE

Ako argumenty proti zohľadneniu spoluúčasti primárnej obete vo vzťahu škodca – sekundárna obeť sa najčastejšie objavujú v súdnej praxi, rovnako ako v doktríne, dva.

Základným argumentom je skutočnosť, že rozsah nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla sekundárnej obeti ako dôsledok smrti alebo závažnej ujmy na zdraví jej blízkej osoby, nemá priamu nadväznosť na fakt, či k svojej smrti alebo ťažkému ublíženiu na zdraví prispela primárna obeť svojim zavinením (spoluúčasťou) alebo nie. Sekundárna obeť pociťuje svoju bolesť zo straty blízkej osoby rovnako, nehl'adiac pri tom na spoluúčasť primárnej obete na svojej smrti.

22 Porovnaj rozhodnutie NS SR sp. zn. 1Cdo/77/2009, rozhodnutia krajských súdov: KS Žilina sp. zn. 10Co/21/2020 zo dňa 23.7.2020, KS Prešov sp. zn. 1Co/10/2020 zo dňa 14.7.2020, KS Prešov sp. zn. 7Co/178/2018 zo dňa 29.4.2019.

Druhým argumentom, ktorý je prepojený s tým predošlým, je fakt, že nárok sekundárnej obete sa chápe ako samostatný nárok, oddelený od primárnej obete (t. j. sekundárna obeť neuplatňuje náhradu za zásah do sféry primárnej obete, ale náhradu za zásah do svojej vlastnej osobnostnej sféry), preto nemožno v tomto samostatnom nároku voči škodcovi započítať spoluzavinenie (spoluúčasť) z cudzieho vzťahu. Samostatnosť nároku sekundárne poškodeného spolu s faktom, že na prežívanie jeho citovej ujmy nemá vplyv fakt spolupôsobenia ujmy primárnou obeťou, tvoria tak východiskový argumentačný rámec proti jeho zohľadneniu vo vzťahu škodcu a sekundárnej obete.

Objavujú sa aj úvahy o tom, že v tomto kontexte možno pripustiť iba uplatnenie regresného práva škodcu voči primárnej obeti prípadne voči jej dedičom, pričom ak je sekundárna obeť zároveň dedičom, môže si tento nárok započítať.²³

3.2 SPOLUSPÔSOBENIE CITOVEJ UJMY PRIMÁRNOU OBEŤOU – ARGUMENTY ZA ZOHLADNENIE VOČI NEMAJETKOVEJ UJME SEKUNDÁRNEJ OBETE

Opačný názorový prúd sa argumentačne opiera predovšetkým o skutočnosť, že napriek samostatnej povahe nároku sekundárnej obete na náhradu jej citovej ujmy od nárokov primárnej obete, spočívajú oba nároky na skutkovo rovnakom základe, ktorý je podkladom pre vyvodenie zodpovednosti škodcu. Určitý subjekt môže uplatňovať nároky na náhradu citovej ujmy práve preto, že sa ako sekundárne poškodený subjekt dovoľáva vo vzťahu k primárnej obeti svojho statusu blízkej osoby.²⁴

V rámci takejto jednoty škodovej udalosti by sekundárne poškodený v rámci svojej reflexnej ujmy (ktorú v konečnom dôsledku odvodzuje od ujmy primárne poškodeného) nemal byť postavený do výhodnejšej situácie ako priama obeť. Vezmime si situáciu, ak by škodca v dôsledku spolupôsobenia škody primárnou obeťou zodpovedal tejto vo vzťahu k jej závažnej ujme na zdraví iba v rozsahu 20 % (z dôvodu,

23 SCHMIDT, E. Schockschäden Dritter und adäquate Kausalität. In *Monatsschrift für Deutsches Recht*, č. 7, 1971 s. 538.

24 HUBER, CH., GRAZIANO KADNER, T., LUCKEY, J. (eds.), *Hinterbliebenengeld*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 178.

že v 80-tich percentách si primárna obeť spôsobila svoju ujmu sama), nie je tu racionálny dôvod, aby voči sekundárnej obeti, ktorá odvodzuje svoj nárok od ujmy primárnej obete, zodpovedala za jej citovú ujmu v plnom rozsahu. V tomto uvažovaní sa premieta váženie záujmov škodcu a poškodeného, kedy sa vo vzťahu k škodcovi, ktorý sa na vzniku ujmy primárnej obete podieľal iba 20%, nejaví byť spravodlivé, aby vo vzťahu k sekundárnej obeti znášal celý rozsah jej reflexnej ujmy.

Tým, že sekundárne obeť odvodzujú svoje nároky na náhradu za smútok od primárnej obete, mali by znášať aj jej redukciu z dôvodov na strane primárnej obete, pričom škodcovi nemožno pričítať zodpovednosť za celú takúto citovú ujmu sekundárnej obete, pretože neprispel k jej zapríčineniu v celom rozsahu iba on sám. Vo vzťahu k skutočnosti, že čím vyššia je spoluúčasť primárnej obete, o to nižší rozsah nemajetkovej ujmy sekundárnej obete možno pričítať škodcovi, sa voči sekundárnej obeti prejavuje všeobecné životné riziko. T. j. v rozsahu citovej ujmy, v ktorej sa zrkadlí rozsah spôsobenia primárnej ujmy primárnou obeťou, sa voči sekundárnej obeti realizuje všeobecné životné riziko toho, že jej blízka osoba si sama čiastočne alebo úplne spôsobila smrť či ťažkú ujmu na zdraví a v tejto časti si sekundárna obeť má dané životné riziko sama znášať. Nie je logicky odôvodniteľné, ak by sa preukázalo, že primárne poškodený sa na vzniku škody podieľal 100%, čo by v konečnom dôsledku zbavilo zodpovedný subjekt povinnosti nahradiť mu vzniknutú ujmu, avšak voči sekundárnej obeti by mu povinnosť nahradiť jej nemajetkovú ujmu v plnom rozsahu ostala zachovaná.²⁵

Ak si primárna obeť spoluzavinila smrť svojou neopatrnosťou, predstavuje takáto situácia aj pre blízku osobu určitú životnú tragédiu, ktorú musí ako súčasť svojho životného rizika znášať a ktorá nemôže byť v plnej miere pripísaná do sféry zodpovednosti škodcu. Keďže nárok sekundárnej obete existuje len preto, že medzi ňou a primárnou obeťou existoval vzťah citovej blízkosti (primárna obeť bola jeho blízkou osobou), bolo by v rozpore s právnym citom pre zásadu proporcionality zahrnúť do úvahy jednu a tú istú okolnosť (blízky citový vzťah) ako normu zaťažujúcu škodcu, ale úplne ju vylúčiť ako

25 Pozri napr. rozhodnutie rakúskeho OGH 20.9.2012, 2 Ob 161/12h.

okolnosť vylučujúcu zodpovednosť škodcu.²⁶ Inými slovami, ak blízka citová väzba (vzťah blízkosti medzi primárnou a sekundárnou obeťou) je prvkom zakladajúcim zodpovednosť, musí sa tento vzťah zohľadniť aj v prípade spoluzavinenia zo strany primárnej obeť a odzrkadliť sa na znížení rozsahu priznanej náhrady sekundárnej obeť.

Rovnako, ak sa na to pozrieme z opačného pohľadu strany škodcu, ide o vyriešenie problému, komu možno pričítať spôsobenú ujmu. Ak vychádzame zo všeobecných deliktných pravidiel, zjednodušene možno povedať, že škoda by mala byť inému pričítaná iba v prípade zavinenia alebo osobitného nebezpečenstva, ktoré sa realizuje vo sfére tejto inej osoby. V ostatných prípadoch si musí každý poškodený znášať škodu sám. Z tohto dôvodu musí sekundárna obeť v tej časti svojej ujmy, vo vzťahu ku ktorej neexistuje žiadny škodca, ktorému by bola táto časť ujmy pričítaná, niesť ujmu sama.

Hodnotovo by sa fakt započítania spoluspôsobenia ujmy na rozsah náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť mal odvíjať od samotného faktu blízkej príslušnosti (blízkeho vzťahu) sekundárnej obeť k primárnej obeť, kedy práve z tohto vzťahu blízkosti vyplýva, že sekundárne poškodené subjekty by mali strpieť započítanie spoluspôsobenia ujmy primárne poškodeným, avšak iné tretie osoby povinnosť strpieť takúto redukciu nemajú.

Týmto však v žiadnom prípade nedochádza k vytváraniu nejakej zodpovednosti medzi blízkymi príbuznými, t. j. nejde o pričítanie zavinenia či iných skutočností primárnej obeť, lebo by v nejakom užšom rodinnom kruhu mala sekundárna obeť zodpovedať za nesprávne konanie svojej blízkej osoby. Argumentačne sa treba na to pozrieť opačne, ako už bolo uvedené vyššie, že v časti, v ktorej si primárna obeť spôsobila ujmu sama, nemožno zodpovednosť pričítať žiadnej inej osobe (ako už bolo vysvetlené vyššie, sekundárna obeť nemôže v tejto časti požadovať náhradu svojej nemajetkovej ujmy od primárnej obeť), pričom sa táto časť zrkadlí aj v rámci reflexnej ujmy sekundárnej obeť.

26 KARNER, E., KOZIOL, H. *Der Ersatz ideellen Schadens im österreichischen Recht und seine Reform*. Wien: Manz, 2003, s. 85.

4 SÚČASNÉ SPOLUSPÔSOBENIE UJMY PRIMÁRNOU AJ SEKUNDÁRNOU OBEŤOU

V situáciách, ak došlo v prípade smrti alebo ťažkej ujmy na zdraví tak k spoluspôsobeniu ujmy primárnou obeťou a rovnako aj na strane sekundárnej obeť možno identifikovať skutočnosti, ktoré prispeli k vzniku citovej ujmy sekundárnej obeť, základnou otázkou je, ako sa má takéto „dvojnásobné“ spoluzapríčinenie premietnuť vo výške náhrady citovej ujmy sekundárnej obeť. Pravdepodobne nemožno uzavrieť, že by malo dôjsť iba k mechanickému spočítaniu percentuálne vyjadrených podielov primárne poškodeného na vzniku jeho vlastnej ujmy, ktorá sa zohľadňuje vo vzťahu k náhrade citovej ujmy sekundárne poškodeného a podielu sekundárne poškodeného na vzniku jeho citovej ujmy. Jednoduchý súčet percentuálnych podielov spoluzavinení by mohol viesť k situácii, kedy sekundárne poškodenému vôbec nevznikne nárok na náhradu jeho citovej ujmy. Z tohto dôvodu je v tomto prípade nevyhnutné hodnotiť mieru zníženia rozsahu náhrady citovej ujmy z dôvodu kumulácie spoluzavinenia primárnej aj sekundárnej obeť individuálne a holistickým prístupom, pričom do úvahy je potrebné vziať mnohé hodnotiace faktory.²⁷

ZÁVER

Slovenská súdna prax dochádza v otázke zohľadňovania či nezohľadňovania spoluzavinenia primárnej obeť vo vzťahu k náhrade citovej ujmy sekundárnej obeť vecne k správny záverom, ak nazerá na spoluzavinenie primárnej obeť ako na skutočnosť, ktorá znižuje výšku náhrady citovej ujmy sekundárnej obeť.

Argumentačne sa však s touto otázkou vyrovnáva veľmi zjednodušujúcim konštatovaním o voľnej úvahe súdu pri vymedzení výšky náhrady finančného zadosťučinenia, ktorá reflektuje kritérium okolností, za ktorých k zásahu do osobnostného práva došlo, pričom medzi okolnosti zaraďuje i spoluzavinenie primárnej obeť.

27 Porovnaj HUBER, CH., Das Hinterbliebenengeld nach § 844 III BGB. In *Juristische Schulung* 8/2018, s. 746, HUBER, CH., GRAZIANO KADNER, T., LUCKEY, J. (eds.), *Hinterbliebenengeld*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 179-180.

Ako ukazuje príspevok, argumentačné zdôvodnenie je však oveľa komplexnejšie a musí sa okrem iného vysporiadať predovšetkým so skutočnosťou, že výšku náhrady citovej ujmy sekundárnej obeti by malo ako samostatný nárok voči škodcovi ovplyvňovať spoluzavinenie tretej osoby, ktoré však samo osebe nemá priamy vplyv na prežívanie smútku sekundárnej obete.

Zároveň je nevyhnutné z hľadiska konzistentnosti a bezrozpornosti inštitútov deliktnej povahy (a to i napriek formálnoprávnej absencii možnosti priamej či analogickej aplikácie § 441 OZ) reflektovať pri zohľadnení miery spoluzavinenia primárnej obete na výšku náhrady sekundárnej obete zásady, ktorými by sa mal interpretačne spravovať § 441 OZ (najmä skutočnosť, či správanie primárne poškodeného prispelo, či do akej miery prispelo ku škodlivému následku na strane primárnej obete a či by k rovnakému následku nebolo bývalo došlo aj v prípade, ak by spoluzavinenie na strane primárnej obete nebolo dané.)

KRITÉRIÁ PRE URČENIE VÝŠKY NÁHRADY ZA NEMAJETKOVÚ UJMU SEKUNDÁRNYCH OBETÍ V SLOVENSKEJ SÚDNEJ ROZHODOVACEJ PRAXI¹

Mgr. Veronika Zoričáková, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Predložený príspevok sa zaoberá problematikou určovania výšky náhrady za citovú ujmu utrpenú blízkymi príbuznými ako dôsledok smrti alebo vážnej ujmy na zdraví primárnej obete, ktorá bola ich blízkou osobou. Ako platí pre všetky druhy nemajetkových ujem, ani túto citovú ujmu nie je možné objektívne kvantifikovať, a tak je určenie jej náhrady v peniazoch problematické. Slovenský občiansky zákonník v tomto ohľade neposkytuje takmer žiadne usmernenia a ani limitácie či mantinely, v ktorých sa súd pri priznávaní náhrady môže pohybovať. Veľký význam preto v praxi naberá súdna judikatúra a ustálená rozhodovacia činnosť nižších súdov, ktorá si postupným vývojom vybudovala viac-menej ustálený systém hľadísk, ktoré môžu ovplyvňovať výšku priznanej náhrady. V predložennom príspevku sa snažíme poskytnúť kritický pohľad na ustálenú súdnu prax a jednotlivé kritériá konfrontujeme s právno-teoretickým výkladom inštitútu náhrady za utrpenú citovú ujmu, pričom zistíme, že niektoré hľadiská môžu byť z pohľadu výkladu problematické, či už z dôvodu, že s utrpenou ujmou sekundárnych obetí nesúvisia, alebo z dôvodu možného sankčného pôsobenia priznanej satisfakcie voči pôvodcovi zásahu do osobnostných práv.

Kľúčové slová

nemajetková ujma, sekundárne obeť, kritériá, závažnosť, okolnosti spôsobenia ujmy, kvantifikácia náhrady

1 Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0535/19 Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby.

Abstract

The presented paper deals with the issue of determining the amount of compensation for emotional harm suffered by close relatives as a result of death or serious injury to the primary victim who was their close relative. As with all types of non-pecuniary damage, this emotional damage also cannot be objectively quantified, so determining its compensation in money might be problematic. The Slovak Civil Code provides almost no guidance in this regard, nor are there any limitations for courts when awarding compensation. Therefore, the case law of the higher and also of the lower courts, which has gradually developed a more or less stable system of aspects that can affect the amount of compensation granted, is gaining importance in practice. In this paper, we try to provide a critical view of established court practice and confront the individual criteria with the legal-theoretical interpretation of the institute of compensation for suffering emotional harm, while finding that some aspects may be problematic in terms of interpretation, either because some criteria do not affect harm itself of the secondary victims, or due to the possible punitive effect of the granted satisfaction against the wrongdoer who infringed their personal rights.

Key words

non-pecuniary damage, secondary victims, criteria, severity, circumstances of harm, compensation quantification

ÚVOD

Výška náhrady za utrpenú citovú ujmu sekundárne zasiahnutých obetí protiprávnym zásahom alebo udalosťou je v súčasnom právnom rámci ponechaná takmer úplne voľnej úvahe súdu. Nárok na náhradu nemajetkovej ujmy nie je zákonom nijako limitovaný čo do možnej priznateľnej výšky a zákon takisto neupravuje (až na výnimku dvoch kritérií, o ktorých sa zmienime nižšie) konkrétnejšie východiská, ktorých by sa mal súd pri rozhodovaní o výške nároku pridržovať. V dôsledku ukotvenia nároku v úprave ochrane osobnosti sa tak aj náhrada za utrpenú bolesť a žiaľ spravuje rovnakými ustanoveniami ako napríklad ujma vzniknutá zásahom do práva na súkromie otvorením súkromnej korešpondencie či do ľudskej dôstojnosti, mena, alebo ujma

na dobrej povesti. Vzhľadom na skutočne široký a súčasne rozmanitý okruh chránených statkov ustanoveniami o ochrane osobnosti je pochopiteľné, že dve základné zákonné kritériá sú formulované vskutku všeobecne. Výška finančného zadosťučinenia by sa mala v zmysle § 13 ods. 3 OZ určiť s prihliadnutím (i) na závažnosť vzniknutej ujmy a (ii) na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. V nasledujúcich riadkoch sa zameriame na to, čo všetko pod tieto kritériá podradujú slovenské sudy vo svojej judikatúre, inými slovami, aké konkrétne kritériá majú slovenské sudy tendenciu zohľadniť pri určovaní výšky finančného zadosťučinenia a dáme ich do porovnania so skôr prezentovanými závermi ku kritériám relevantným pre výšku nároku publikovanými na inom mieste.²

1 ZÁVAŽNOSŤ UJMY A OKOLNOSTI, ZA KTORÝCH K PORUŠENIU DOŠLO AKO TAXATÍVNE KRITÉRIÁ

Časť domácej judikatúry má tendenciu zdôrazňovať, že zákonné hľadiská - závažnosť ujmy a okolnosti, za ktorých k porušeniu došlo - sú taxatívne a sú tak jedinými dvomi kritériami, ktorými sa súd pri rozhodovaní o výške má a môže spravovať.³ Ak však súd v odôvodnení tvrdí, že pri určovaní konkrétnej výšky sa môže riadiť iba týmito dvomi a žiadnymi inými kritériami, o to dôležitejšie sa javí následne vymedziť, ktoré kritériá, naopak, prípustné nie sú. Judikatúra však len zriedkavo prekračuje hranicu všeobecnej konštatácie o taxatívnosti týchto hľadísk.

Závažnosť prežitej ujmy a najmä okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo, sú pre široký rozsah generálnej klauzuly ochrany osobnosti formulované veľmi všeobecne, vďaka čomu je úprava dostatočne plastická a tie isté kritériá súd posúdi pri rozhodovaní o finančnom zadosťučinení tak pri ochrane dobrej povesti právnickej osoby, ako

2 TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, č. 3, 2020, roč. VI., s. 110 – 116.

3 Taxatívnosť týchto dvoch kritérií vo svojom rozhodnutí zvyčajne napr. Krajský súd Trnava v rozsudku z 26. februára 2013, sp. zn. 9Co/423/2012 alebo tiež Najvyšší súd SR v trestnom rozsudku z 2. decembra 2020, sp. zn. 4To/8/2020.

aj pri nároku pozostalých obetí. Prirodzene bude v prípade zásahu do dobrej povesti právnickej osoby súd skúmať a brať ohľad na iné okolnosti a aspekty spôsobenia nemajetkovej ujmy a je vcelku pravdepodobné, že sa aj závažnosť spôsobenej ujmy bude pri ochrane dobrej povesti merať iným spôsobom, než pri nemajetkovej ujme vzniknutej sekundárne poškodeným v dôsledku smrti primárnej obeť. Touto optikou vníma taxatívne hľadiská aj najvyšší súd a práve okolnosti spôsobenia ujmy považuje za zámerne všeobecne formulované kritérium, aby bolo možné zohľadniť okolnosti tak na strane postihnutej osoby, ako aj vo vzťahu k subjektu, ktorý zásah spôsobil, s cieľom prihliadnúť k rozmanitým momentom, za akých k neoprávnenému zásahu do osobnosti došlo.⁴ V neskoršom rozhodnutí najvyšší súd tento výklad ďalej rozvíja a konštatuje priamu úmeru medzi závažnosťou a výškou nároku na náhradu; čím závažnejšia je ujma čo do svojej intenzity a svojho trvania, tým vyššia by mala byť priznaná výška finančného zadosťučinenia. Práve druhé hľadisko okolností vzniku ujmy je najvyšším súdom považované za veľmi prispôsobivé v súlade so sledovaným cieľom, aby *„pri určení konkrétnej výšky peňažného zadosťučinenia bolo možné v rámci voľnej úvahy súdu, ktorá práve na tomto mieste dostáva veľký priestor, a v súlade s princípom spravodlivosti pružne prihliadnúť na najrôznejšie momenty, za ktorých k neoprávnenému zásahu do osobnosti fyzickej osoby došlo. Súd musí pritom však vychádzať vždy z čo najúplnejšieho skutkového stavu a opierať sa o preskúmateľné konkrétne hľadiská.“*⁵

Žiada sa preto výroky o absolútnom uzavretom výpočte hľadísk vnímať s určitou rezervou a uprednostniť výklad kritérií spôsobom, ako bol nasvietený v judikatúre najvyššieho súdu. Tak závažnosť ujmy, ako aj okolnosti jej spôsobenia sú formulované natoľko všeobecne, že v rámci taxatívnych zákonných hľadísk môže súd zohľadniť prakticky čokoľvek. Na jednej strane ich všeobecnosť umožňuje veľmi flexibilne brať do úvahy jednotlivosti a osobitosti konkrétnych prípadov, na druhej strane však ruka v ruke s touto výhodou narastá riziko svojvoľného rozhodovania, vďaka čomu by si súd mohol odôvodniť akúkoľvek výšku finančného zadosťučinenia cestou takých kritérií,

4 Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 28. apríla 1998, sp. zn. 1 Cdo 89/97.

5 Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. októbra 2012, sp. zn. 4 Cdo 139/2011.

ktoré s utrpenou ujmu nesúvisia. Podstatným bude preto vymedziť limity pre určenie náhrady za nemajetkovú ujmu v podobe hľadísk konkretizujúcich zákonné kritériá a súčasne budú relevantné pre posúdenie špecifickej ujmy, ktorú utrpeli sekundárne zasiahnuté blízke osoby usmrteného.

2 VÝZNAM KRITÉRIÍ PRE URČENIE VÝŠKY FINANČNÉHO ZADOSTŮČINENIA

Skôr, než sa bližšie pozrieme na kritériá rezonujúce pri ohodnocovaní utrpenej ujmy sekundárnymi obeťami v slovenskej judikatúre, bude dôležité vyhodnotiť ich funkciu, miesto a úlohu v procese ustáľovania výšky náhrady. Považujeme ich za akýsi nástroj objektivizujúci náhradu za citovú ujmu poškodených osôb,⁶ čím je zvýraznená výlučne subjektívna povaha kompenzovanej ujmy. Zásah do osobnostných práv prejavujúci sa v strate blízkeho človeka sa prejavuje výhradne vo vnútornej duševnej sfére zasiahnutej osoby, čím toto vnútorné prežívanie nie je objektívne zachytiteľné a tým ani nijako meraliteľné⁷ (s výnimkou takej ujmy, ktorá sa u sekundárnej obeť vyvinie do psychickej diagnózy napríklad vo forme depresie; v tomto prípade sa nazdávame, že vzniknutá ujma je už ujmu na zdraví a je odškodniteľná prostredníctvom bolestného, ktoré sa určuje oproti nemajetkovej ujme podľa úpravy ochrany osobnosti iným mechanizmom).⁸ V tejto súvislosti sa tak dôvodne objavuje otázka, ako môžu kritériá potenciálne objektivizovať výhradne subjektívnu ujmu a ako by táto objektivizácia mala v praxi vyzeráť.

Časť slovenských súdov pri rozhodovaní o výške finančného zadosťučinenia prihliada na prisúdené sumy náhrady inými súdmi

6 Napr. BEZOUŠKA, P. In HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 1721.

7 DOLEŽAL, T. Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, č. 2, 2017, roč. 7, s. 53.

8 Ust. § 9 zákona č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o náhrade za bolesť a o náhrade za SSU“).

v obdobných prípadoch a svoje rozhodnutie týmto prispôbuje.⁹ Takýto postup možno považovať za vhodný, je totiž pochopiteľné, že hoci je citové prežívanie blízkej osoby plne subjektívna kategória, porovnateľné sumy priznávané v skutkovo obdobných prípadoch prispievajú k predvídateľnosti súdneho rozhodovania a tiež ku spravodlivému výsledku súdneho konania tam, kde rozhodnutie súdu o finančnom zadost'učinení závisí od voľnej úvahy súdu.¹⁰ V tejto súvislosti možno upriamiť čitateľovu pozornosť na znenie modelových pravidiel soft law. Podľa čl. 10:301 (Nemajetková škoda) v ods. 3 Princípov európskeho deliktneho práva (PETL) pri stanovení náhrady škody (vrátane náhrady škody osobám s blízkym vzťahom k zomrelému alebo k vážne zranenému poškodenému) by mali byť pre objektívne podobné ujmy priznávané porovnateľné čiastky. Požiadavka priznania porovnateľnej sumy sa v tomto prípade dostala dokonca priamo do textu modelových pravidiel. V akejkoľvek miere budeme prežitú ujmu zo straty blízkeho považovať za vysoko individuálnu a subjektívnu a tým objektívne peniazmi neoceníteľnú, z vyššie prezentovaných dôvodov je táto požiadavka plne legitímna aj v našich právnych pomeroch.¹¹ Táto požiadavka sa koniec koncov objavuje aj v našej judikatúre, a to tým, že suma náhrady má reflektovať na v spoločnosti všeobecne zdieľané predstavy o spravodlivosti.¹²

9 Napr. rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018, rozsudok Krajského súdu Trnava z 16. januára 2019, sp. zn. 24Co/142/2018, rozsudok Krajského súdu Prešov z 14. júla 2020, sp. zn. 1Co/10/2018 (v tomto rozsudku však bez odkazu na konkrétne súdne rozhodnutia), rozsudok Krajského súdu Trenčín z 21. mája 2015, sp. zn. 4Co/658/2014 alebo rozsudok Krajského súdu v Trnave z 31. októbra 2017, sp. zn. 26Co/724/2015, v ktorých dokonca súdy prihliadali na výšku priznávaných náhrad v iných európskych krajinách, rozsudok Krajského súdu v Trnave z 24. októbra 2018, sp. zn. 24Co/71/2018, a i.

10 Pre žalobcu by bolo asi ťažko pochopiteľné, prečo mu v jeho prípade súd priznal zadost'učinenie vo výške 10.000,- Eur, ak súd v porovnateľnej veci v inom kraji prisúdil žalobcovi 50.000,- Eur bez prítomnosti takých okolností, ktoré by toto zvýšenie justifikovali (k tomu ďalej).

11 Ak si preto napríklad uplatňuje náhradu za nemajetkovú ujmu manželka a syn zomrelého muža v strednom alebo vo vyššom veku, lebo manžel resp. otec zomrel pri dopravnej nehode spôsobenej vodičom v nedbanlivosti, pričom vzťahy medzi primárnou obeťou a sekundárnymi obeťami boli štandardne dobré, niet dôvodu priznať žalobcom diametrálne odlišnú čiastku v porovnaní s iným obdobným prípadom. Dôvod na odchýlenie sa (či už nahor, alebo smerom nadol) od priemerne priznávanej čiastky v obdobných prípadoch vzniká iba vtedy, ak je naplnené niektoré z kritérií spôsobilých ovplyvniť výšku náhrady (pozri ďalej).

12 Napr. rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica z 27. februára 2020, sp. zn. 11Co/139/2019 alebo rozsudok Krajského súdu Trnava z 2. novembra 2016, sp. zn. 23Co/535/2015.

Prvým krokom súdu pri rozhodovaní o konkrétnej výške náhrady je preto ustáliť priemernú výšku priznávanej sumy súdmi v obdobných prípadoch.¹³ Dôraz je potrebné klásť na prívlastok obdobný. Nie je totiž možné inšpirovať sa priznanými sumami v takých súdnych konaniach, v ktorých bolo finančné zadostučinenie oproti priemeru znížené alebo naopak zvýšené v dôsledku prítomnosti výnimočných okolností. Dobrým príkladom je súdne rozhodnutie Krajského súdu Žilina vo veci náhrady za nemajetkovú ujmu matky, dcéry, bývalej partnerky a nevlastných sestier primárnej obeť,¹⁴ v ktorom súd žalobkyniam priznal sumy 2.000,- Eur, 3.500,- Eur a bývalej partnerke, ako aj sestrám rovnakú sumu 400,- Eur. Rozhodnutie o výške, ktorá je bezpochyby výrazne nižšia oproti priemeru, sa však opiera o to, že v konaní nebol preukázaný taký intenzívny vzťah sekundárnych obetí k primárnej obeť, ktorému by zodpovedala vyššia náhrada za utrpenú citovú ujmu; podstatným tiež bol súdom ustálený podiel spoluzapríčinenia dopravnej nehody primárnou obeťou¹⁵ v rozsahu 60 %, ktorý sa pretavil do výšky satisfakcie sekundárnych obetí a spoločne sa s nízkou intenzitou a kvalitou ich vzájomného vzťahu podpísal pod na prvý pohľad neprímerane nízku náhradu za citovú ujmu. Postup súdu, ako rozvedieme ďalej, bol správny, na priznané zadostučinenia pre najbližších primárnej obeť však kvôli výnimočným okolnostiam daného prípadu nebude možné brať ohľad a žalovaný v inom konaní by nemal vedieť úspešne argumentovať týmto rozhodnutím s cieľom dosiahnuť zníženie výšky na podobnú úroveň.¹⁶

13 Možno konštatovať, že sa v slovenských podmienkach ustáľuje výška satisfakcie v rozmedzí 10 až 30.000,- Eur pre jedného poškodeného (najmä v závislosti od intenzity a kvality vzťahu s primárnou obeťou, k tomu podrobnejšie ďalej), prípadne menej. Úplne výnimočné však nie sú aj vyššie sumy, ktoré v prípade, ak nie sú zdôvodnené výnimočnými okolnosťami, sú z pohľadu predvídateľnosti súdneho rozhodovania, ako aj požiadavky priznávania rovnakej sumy náhrady vo vzájomne podobných prípadoch, problematické.

14 Rozsudok Krajského súdu Žilina z 23. júla 2020, sp. zn. 10Co/21/2020.

15 Podrobne k dôvodom, prečo zohľadniť spoluzapríčinenie primárnej obeť v nároku na náhradu ujmy utrpenej sekundárnymi obeťami, pozri na inom mieste v tejto publikácii: NOVOTNÁ, M. Spoluúčasť primárnej obeť na spôsobení škody ako kritérium zníženia náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť? In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. (eds.) *Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava: TINCT, 2021.

16 Pravda, ak v jeho prípade nebudú prítomné podobne významné okolnosti pre zníženie satisfakcie.

Úvaha o správnom určovaní priemernej výšky satisfakcie nás súčasne posúva k hlavnej otázke o úlohe a funkcii jednotlivých kritérií v procese jej ustaľovania. Konkrétne hľadiská, ktoré ešte budeme podrobnejšie rozoberať, sú spôsobilé ovplyvniť pomyselný priemer buď smerom nahor, alebo smerom nadol, ako tomu bolo napr. vo vyššie nasvietenom rozhodnutí. Možnosť zvýšenia nároku na náhradu by však nemala byť bezbrehá a sudy by nemali mať možnosť prostredníctvom prítomnosti niektorého zo špecifických hľadísk priznať náhradu v excesívnej výške. Hodnotovo konzistentná sa preto v tomto prípade javí analogická aplikácia pravidla zvýšenia iného druhu nemajetkovej ujmy, konkrétne náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia. Podľa § 5 ods. 5 zákona o náhrade za bolesť a o náhrade za SSU môže súd v prípadoch hodných osobitného zreteľa zvýšiť náhradu najviac o 50%. Ak pri podobnom type náhrady nemajetkovej ujmy zákonodarca prijal vedomé limitujúce rozhodnutie, do akej maximálnej miery možno zohľadniť výnimočné okolnosti konkrétneho prípadu, žiada sa toto vedomé rozhodnutie zákonodarcu rešpektovať aj v situáciách, ktoré sú povahou a účelom najbližšie, a ktorým doposiaľ výslovná legislatívna regulácia konkrétnych čiastkových otázok chýba.

Ďalším krokom v procese rozhodovania by preto malo byť na podklade skutkových zistení ich starostlivé vyhodnotenie a následné adekvátne prispôsobenie výšky nároku. Pohľad na to, ako by toto vyhodnotenie podľa našej mienky malo vyzerieť spoločne s prehľadom, ako sa ku kritériám stavia súčasná slovenská judikatúra, sa pokúsime čitateľovi ponúknuť v nasledujúcich častiach.

3 HLADISKÁ PODSTATNÉ PRE POSÚDENIE NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNYCH OBETÍ

Vyššie sme sa snažili dôvodiť, že napriek uzavretému výpočtu dvoch kritérií sú závažnosť a okolnosti, za ktorých k porušeniu došlo, formulované zámerne všeobecne s cieľom zabezpečenia flexibility úpravy vzhľadom na jej široký aplikačný rozsah. Ich všeobecnosť (až vágnosť) núti v praxi podradiť pod ne konkrétnejšie hľadiská, cez ktoré by bolo možné spoľahlivo a dôsledne určiť mieru závažnosti ujmy

a zohľadniť pri tom okolnosti jej spôsobenia. Pochopiteľne môžu byť tieto podrobnejšie čiastkové kritériá vo vzájomnom porovnaní odlišné v závislosti od druhu spôsobenej ujmy (znova si dáme do pomeru už porovnávanú citovú ujmu spočívajúcu v pocitoch smútku sekundárnych obetí po smrti blízkej osoby s ujmu spôsobenou na dobrej povesti právnickej osobe). Žiada sa preto akceptovať, že pri nemajetkovej ujme sekundárnych obetí sa bude závažnosť ujmy a okolnosti zisťovať a vyhodnocovať prizmou iných, samostatných hľadísk oproti iným prípadom zásahov do osobnosti.

Hoci spomínaná všeobecná formulácia závažnosti a okolností spôsobenej ujmy na jednej strane predstavuje výhodu vo svojej prispôsobivosti, na druhej strane vyvoláva potenciálne riziko toho, že bude možné pod jedno či druhé podradiť prakticky čokoľvek. Aj keď sa na prvý pohľad zdá voľnosť v posudzovaní ujmy a jej následnom ohodnocovaní v peniazoch cez finančné zadost'učinenie nelimitovaná, mantinely pre jej konkretizovanie by mali byť určené (alebo aspoň určiteľné) zreteľom predvídateľnosti rozhodovania a ukotvené v presvedčivom právno-teoretickom výklade a argumentácii.

Nazdávame sa, že odrazovým mostíkom pre všetky čiastkové hľadiská by malo byť nasledovné východisko: pri určovaní (lepšie povedané prispôbovaní) výšky náhrady by mal súd brať do úvahy len také kritériá, ktoré priamo súvisia s prežitou citovou ujmu sekundárne zasiahnutých osôb, so samotným negatívnym prežívaním straty blízkeho človeka. Zohľadniteľné by preto mali byť len také črty a okolnosti spôsobenia citovej bolesti a smútku, ktoré tieto pocity priamo ovplyvňujú, či už tým, že bolestivé prežívanie zmiernujú, alebo naopak, ešte viac prehlbujú. Hoci toto východisko môže znieť trochu ako zbytočné zdôraznenie toho, čo sa zdá byť samozrejmé, jeho význam bude poznateľný nižšie v rámci podrobnejšieho náhľadu na hodnotiace kritériá. Bude totiž vidieť, že nie všetko, čo má súdna judikatúra tendenciu zvýrazňovať a brať ohľad pri stanovovaní výšky náhrady, je v skutočnosti relevantné pre spôsobenú ujmu sekundárne dotknutých osôb.

Ak sa vrátíme späť ku samotným čiastkovým kritériám, zatiaľ nám nie je známe rozhodnutie slovenského súdu, ktoré by malo ambíciu aspoň rámcovo sumarizovať hodnotiace hľadiská pre náhradu za ujmu pozostalých. V domácej judikatúre však výrazne rezonuje najmä jedno z dvoch kľúčových rozhodnutí českých najvyšších súdnych autorít.

Pravdepodobne prvýkrát sa ku kritériám komplexne vyjadril český ústavný súd v roku 2015 v jednom zo svojich náleзов,¹⁷ v ktorom ich nielenže vymenúva, ale aj niektoré podrobnejšie výkladom rozpracováva. V náleze ústavný súd rozdeľuje kritériá do dvoch samostatných skupín, okolnosti (kritériá) na strane poškodeného a okolnosti na strane zodpovednej osoby, pôvodcu zásahu:

A. Kritériá na strane poškodeného:

1. intenzita vzťahu žalobcu so zomrelým,
2. vek zomrelého a pozostalých,
3. otázka hmotnej závislosti pozostalého na usmrtenej osobe,
4. poskytnutie inej satisfakcie.

B. Kritériá na strane pôvodcu zásahu:

1. postoj žalovaného,
2. dopad udalosti do duševnej sféry pôvodcu - fyzickej osoby,
3. majetkové pomery pôvodcu zásahu,
4. miera zavinenia, eventuálne tiež miera spoluzavinenia usmrteného.¹⁸

V poradí druhé významné a do veľkej miery tiež mienkotvorné rozhodnutie tentokrát českého najvyššieho súdu nadväzuje na závery obsiahnuté v náleze českého ÚS (k nálezu sa na niekoľkých miestach v odôvodnení priamo hlási) a určujúce hľadiská rozvíja ešte podrobnejšie. V rozsudku Kopretiny,¹⁹ ktorým trestný senát najvyššieho súdu rozhodoval o nemajetkovej ujme malej Kopretiny, ktorá pri dopravnej nehode videla umierať svoju matku. Slovenské súdy tak na rozsudok vo veci Kopretiny, ako aj na nález českého ústavného súdu reflektujú,²⁰ hľadiská pre posúdenie nároku na náhradu za citovú bolesť sekun-

17 Nález Ústavného súdu ČR z 22. decembra 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14 (ďalej len „nález českého ÚS“).

18 Možno vzniesť výhradu voči zaradeniu miery spoluzavinenia primárne poškodeného (usmrteného) na škodlivom následku medzi okolnosti na strane pôvodcu zásahu. Vzhľadom na to, že sa miera spoluzavinenia počíta vždy na stranu sekundárne poškodeného (jeho nárok na náhradu je v dôsledku spoluzapríčinenia primárnej obete znížený), vhodnejšie by sa javilo zaradiť spoluzapríčinenie medzi kritériá na strane poškodeného.

19 Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 12. apríla 2016, sp. zn. 4 To 1402/2015 (ďalej len ako „rozsudok vo veci Kopretiny“).

20 Napr. rozsudok Krajského súdu Košice z 16. februára 2017, sp. zzn. 2Co/81/2016, rozsudok Krajského súdu v Trnave z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018, rozsudok Krajského súdu v Trnave z 16. januára 2019, sp. zn. 24Co/142/2018, rozsudok Krajského súdu v Trnave zo 17. júla 2017, sp. zn. 23Co/95/2016, rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 24. apríla 2018, sp. zn. 14Co/19/2017, rozsudok Krajského súdu v Prešove z 24. novembra 2020, sp. zn. 12Co/45/2020, rozsudok Krajského súdu v Trnave z 31. októbra 2017, sp. zn. 26Co/724/2015 a i.

dárnych obetí budeme preto rozoberať spôsobom načrtnutým v týchto kľúčových rozhodnutiach, rešpektujúc pritom systematiku kritérií na strane poškodeného a na strane pôvodcu zásahu.

3.1 OKOLNOSTI NA STRANE PRIMÁRNEJ OBETE A SEKUNDÁRNYCH OBETÍ

Prvou skupinou sú okolnosti skúmané na strane sekundárnych obetí, eventuálne priamo súvisiace so samotnou primárnou obeťou. Mienkotvorné rozhodnutia českých súdov zdôrazňujú štyri kritériá, posúdenie ktorých leží na strane poškodených osôb: (i) intenzita vzťahu primárnej a sekundárnej obete, (ii) vek primárnej a sekundárnej obete, (iii) hmotná (existenčná) závislosť sekundárnej obete od primárne poškodeného a (iv) prípadné poskytnutie inej satisfakcie pôvodcom zásahu pre sekundárnu obeť s tým, že práve intenzita vzájomného vzťahu zomrelého s blízkymi osobami by mala mať v procese posudzovania náhrady za utrpenú ujmu kľúčový význam.

V súvislosti s pomyselným zoznamom kritérií v náleze českého ÚS a v rozsudku Kopretiny sem ešte možno zaradiť mieru spoluzavinenia primárnej obete tragickej udalosti (toto hľadisko je však predmetom osobitnej analýzy²¹ a preto sa mu na tomto mieste nebudeme bližšie venovať). Okrem týchto hľadísk má však (nielen slovenská) judikatura, alebo aspoň argumentácia strán sporu v prebiehajúcim konaní, tendenciu zohľadniť aj iné skutočnosti, napríklad to, že zomrelý vykonával rizikovejšie povolanie, pri výkone ktorého bol usmrtený, alebo spôsob, akým sa sekundárna obeť dozvedela o tragickej udalosti. Pri ďalšom výklade preto nenecháme stranou ani tieto argumentačné tendencie.

21 Pozri príspevok tejto publikácie: NOVOTNÁ, M. Spoluúčasť primárnej obete na spôsobení škody ako kritérium zníženia náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obete? In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. (eds.) *Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava: TINCT, 2021.

3.1.1 INTENZITA VZŤAHU ŽALOBCU S PRIMÁRNOU OBEŤOU

Judikatúra pri posudzovaní nároku stavia do popredia charakter vzájomného vzťahu medzi primárnou a sekundárnou obeťou. Takýto postup je úplne pochopiteľný, keďže sanovateľná prostredníctvom finančného zadost'učinenia má byť práve emocionálna bolesť zo straty blízkej osoby. Tá sama osebe nie je nijako merateľná a pri určovaní jej peňažného ohodnotenia možno iba dedukovať, že čím bližší a intenzívnejší vzťah existoval pred smrťou alebo ťažkou ujmom na zdraví blízkej osoby, tým horšie prežívanie musí nastať v duševnej sfére sekundárne poškodeného. Súdna judikatúra, počnúc nálezom českého ÚS a rozsudkom vo veci Kopretiny, preto označuje intenzitu a kvalitu ich vzájomného vzťahu za kľúčovú a možno povedať, že sa cez toto kritérium vo svojej v podstate určuje miera závažnosti vzniknutej ujmy (§ 13 ods. 3 OZ).

Intenzita vzťahu by mala byť zisťovaná v súdnom konaní v procese dokazovania. Vzhľadom na vysoko subjektívny a abstraktný charakter skúmaných skutočností však môže byť ich dokazovanie do určitej miery zložitú. Východiskom skúmania hĺbky tohto vzťahu je, v prvom rade, ich formálny príbuzenský vzťah,²² pri ktorých automaticky predpokladáme, že vzťahy blízkych príbuzných s primárnou obeťou boli tie najužšie a tým je ujma utrpená blízkymi príbuznými logicky najzávažnejšia. Hoci takýto postup uvažovania možno hodnotiť ako správny, mal by byť len prvým, a nie súčasne aj posledným krokom zisťovania hĺbky a kvality náhle pretrhnutého vzťahu. Vďaka formálnemu príbuzenskému vzťahu môžeme iba usudzovať na jeho skutočný charakter,²³ súd by sa však nemal uspokojiť len s konštatovaním, že ak matka prišla o syna, alebo manžel o manželku, úzke väzby medzi nimi možno predpokladať a preto im patrí náhrada v štandardnej (prípadne vyššej ako priemernej) výške. V každom prípade by sa mal súd snažiť v rámci predložených dôkazov zistiť, ako pred tragickou udalosťou vyzeralo ich spolužitie, ich vzájomný kontakt a ak niektoré z predložených dôkazov vzbudia pochybnosť o vo všeobecnosti štandardne

22 Podrobnejšie k tomu pozri na inom mieste: TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, č. 3, 2020, roč. VI., s. 113.

23 Ibid.

dobrom vzťahu medzi matkou a jej dieťaťom, alebo manželom a manželkou, žalobcovi vzniká dôkazná povinnosť preukázať pravdivosť svojho tvrdenia o skutočnej blízkosti žalobcu k primárnej obeti. V tejto súvislosti možno kriticky hodnotiť postup krajského súdu,²⁴ ktorým odmietol prihliadať na výnimočne dobrý spôsob vyrovnania sa sekundárne zasiahnutých obetí so smrťou blízkej osoby tak, ako vyplynulo z dokazovania v konaní na prvom stupni. Krajský súd v tejto súvislosti v odôvodnení uviedol, že posúdenie miery psychickej ujmy tým, ako sa určitá osoba s takouto ujmovou vysporiadala (slovami súdu z tzv. vonkajšieho pohľadu), súdu neprináleží a nízku sumu finančného zadost'učinenia priznanú žalobcom okresným súdom zvýšil na priemernú sumu priznávanú v obdobných prípadoch. Nazdávame sa, že ak súd v priebehu konania zistí, že vzťah primárnej a sekundárnej obeť nebol až tak hlboký, ako by sa vzhľadom na ich formálny príbuzenský vzťah mohlo očakávať (vzťah medzi nimi bol chladný, vzájomne nevyhľadávali spoločný kontakt, alebo sa disharmónia medzi nimi prejavovala iným spôsobom), nižšiu mieru citovej ujmy na strane sekundárnej obeť je potrebné oceniť adekvátne zníženou finančnou náhradou oproti prímeru.²⁵

Správnejší sa preto zdá postup krajských súdov v iných súdnych konaniach, kde súdy materiálne posudzovali kvalitu vzťahu a prípadného spoluzitia blízkych osôb so zomrelým, čomu následne prispôbili výšku zadost'učinenia. Súd v jednej veci²⁶ skúmal dôvod spoluzitia zomrelého dospelého a samostatného syna s jeho matkou a dvomi nevlastnými sestrami a dospel k záveru, že ich spoluzitie nevyvieralo z úzkej citovej väzby medzi primárnou a sekundárnymi obeťami, ale toto spoluzitie bolo výsledkom ich ekonomických rozhodnutí zdieľať jednu domácnosť. Podobne nízka náhrada bola priznaná aj malej dcére zomrelého a jeho bývalej družke, matke jeho dcéry s odôvodnením, že dcéra s otcom v dôsledku jeho problémov s alkoholom nemala

24 Rozsudok Krajského súdu v Trnave z 26. februára 2013, sp. zn. 9Co/423/2012.

25 Prirodzene však súd musí vziať do úvahy aj možnosť, že nie každý prežíva stratu blízkeho človeka rovnako a emocionálna bolesť sa nemusí v každom prípade prejavovať aj navonok. Ak však má súd podozrenie o horšej kvalite vzťahu medzi primárnou a sekundárnou obeťou, dôkazná povinnosť o intenzite a kvalite tohto vzťahu a dôkazné bremeno zaťažujú žalobcu. Ak toto dôkazné bremeno neunesie, súdu neostáva iné, než priznať (ak vôbec) nízku sumu náhrady.

26 Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 23. júla 2020, sp. zn. 10Co/21/2020.

blízky vzťah a emocionálne sa s touto stratou vysporiadala veľmi dobre. V tomto prípade ani nízky vek a existenčná odkázanosť nedospelých dcéry na zosnulého otca na súde neprevážila nad zistenou mierou kvality ich vzťahu a všetkým žalobkyniam súd priznal náhradu výrazne pod pomyselným priemerom. Veľmi podobne vyhodnotil krajský súd vzájomné vzťahy dotknutých osôb v inom konaní,²⁷ konštatujúc, že kombinácia viacerých zistených skutočností (zomrelý bol pravidelne pracovne mimo domu aj nepretržite niekoľko dní a vo voľnom čase sa rodine venoval len málo, čas trávil radšej mimo domova) vedie k záveru o tom, že strata v živote žalobcov nemohla byť až tak intenzívna, aby zodpovedala vysokým žalovaným čiastkam. V inej veci sa súd takisto neuspokojil s formálnym príbuzenským vzťahom, ale po preukázaní relatívne zlých a chladných vzťahov medzi zomrelým synom a jeho rodičmi priznal pozostalým rodičom viac-menej len symbolickú čiastku náhrady.²⁸

Kvalitu a intenzitu týchto vzťahov však nie je vždy v súdnom konaní úplne jednoduché preukázať a ak v jeho priebehu nevyjdú najavo žiadne zvláštne skutočnosti, podľa ktorých by si mohol súd urobiť úsudok o posudzovanej otázke, sú k dispozícii aj iné interpretačné cesty. Spomenuli sme, že vďaka formálnemu príbuzenskému vzťahu je možné usudzovať na kvalitu a hĺbku pretrhnutého vzťahu a tým aj na závažnosť nemajetkovej ujmy. Z tohto sa následne dá dedukovať, že čím bol príbuzenský vzťah bližší, tým sa citová strata a bolestné prežívanie stávajú intenzívnejšími.²⁹ Dá sa predpokladať, že najsilnejšie citové väzby existovali medzi manželmi, resp. partnermi a medzi rodičmi a ich deťmi. V porovnaní s nimi väzby v takpovediac vzdialenejších príbuzenských vzťahoch postupne slabnú, vzťah starého rodiča k svojmu vnúčaťu zrejme v absolútnej väčšine prípadov nebude taký istý čo do kvality a hĺbky ako vzťah rodiča k svojmu dieťaťu, podobne je tomu v súrodeneckých vzťahoch a tak ďalej, končiac pri

27 Rozsudok Krajského súdu v Nitre z 8. júla 2020, sp. zn. 25Co/170/2019.

28 Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 30. januára 2019, sp. zn. 15Co/116/2018. Podobne súd priznal manželke výrazne nižšiu čiastku náhrady v porovnaní s priemerom po zistení, že vzťahy medzi zomrelým a manželkou boli pred jeho smrťou výrazne narušené, rozsudok Krajského súdu v Trenčíne z 3. decembra 2014, sp. zn. 17Co/736/2013.

29 BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzensgeld. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger*. Viedeň : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2009, s. 288.

tak vzdialených príbuzných, ktorí sa už nedostali do okruhu aktívne legitimovaných osôb, ktorým by vznikol zákonný nárok na náhradu citovej ujmy.³⁰

Toto pomyselné odstupňovanie nadobúda osobitný význam v prípadoch, ak si náhradu uplatňuje v tom istom konaní viacero žalobcov. Zdá sa, že aj slovenské sudy v rámci rozhodovacej činnosti prihliadajú na toto odstupňovanie závažnosti ujmy podľa stupňa príbuzenského vzťahu, nie je tomu tak ale bezvýnimčne. Krajský súd v odvolacom konaní napríklad priznal náhradu sestre zomrelého v rovnakej výške ako rodičom s odôvodnením, že (predčasnou) smrťou brata žalobkyňa v budúcnosti nebude mať blízku osobu, keď raz príde aj o svojich rodičov a ich súrodenecký vzťah po vykonanom dokazovaní označil ako nadštandardný.³¹ Je pochopiteľné a prirodzené, že sa niektoré rodinné vzťahy napriek väčšej príbuzenskej vzdialenosti vyvinú do oveľa väčšej blízkosti a hĺbky, než tie isté vzťahy iných ľudí a pri priznávaní finančného zadosťučinenia by mal súd na toto skutkové zistenie adekvátne reagovať vyššou sumou náhrady.³² Súd by svoje rozhodnutie o zvýšení náhrady mal však viesť presvedčivo zdôvodniť a oprieť o skutkové zistenia z vykonaného dokazovania. Nemala by stačiť iba konštatácia o nadštandardnom vzťahu, ale v odôvodnení by mal súd viesť vysvetliť, v čom konkrétne považoval vzťah medzi žalobcom a zomrelým za nadpriemerný.

V inom konaní súd posudzoval závažnosť nemajetkovej ujmy dvoch - už dospelých - žalobcov, ktorým zomrel otec, a napriek tomu, že mal jeden z nich preukázateľne lepší a bližší vzťah k otcovi ako ten druhý, priznal im obom náhradu v rovnakej výške.³³ Záver súdu je čo do svojej podstaty racionálny, ak vezmeme do úvahy, že obe deti primárnej obeť mali s otcom štandardne dobrý vzťah. Iba tá skutočnosť, že

30 K tomu podrobnejšie pozri BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzensgeld. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger*. Viedeň : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2009, s. 288 – 290.

31 Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 23. marca 2021, sp. zn. 22Co/10/2020.

32 Kriticky sme sa k automatickému odstupňovaniu súm náhrady výlučne v závislosti od stupňa príbuzenstva vyjadrili na inom mieste. TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, č. 3, 2020, roč. VI., s. 113. Podrobnejšie k tomu pozri BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzensgeld. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger*. Viedeň : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2009, s. 288 – 290.

33 Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 14. júla 2020, sp. zn. 1Co/10/2020.

jedno z detí si rozumelo s primárnou obeťou o niečo viac ako to druhé, by ešte nemala automaticky zdôvodňovať nárok na zvýšenie sumy zadostučinenia, ale rozdiel v sume by mal skôr reflektovať na výraznejšie rozdiely v intenzite vzájomných vzťahov.

Toto posúdenie a vyhodnotenie však môže byť v praxi zložitú. Jedným z ukazovateľov obzvlášť úzkeho vzťahu je spolužitie v spoločnej domácnosti. Ak pozostalý príde o manžela alebo o rodiča, s ktorým zdieľal spoločnú domácnosť, škodová udalosť zasiahla bezprostredne do jeho každodenného života a je veľká pravdepodobnosť, že tým prerušila pre pozostalého absolútne najbližšie puto k inému. Aj v domácej judikatúre je štandardne najvyššia možná náhrada priznávaná práve pozostalým žijúcim s primárnou obeťou v spoločnej domácnosti.³⁴ Naopak, typicky nižšie sa ohodnocuje ujma ostatných pozostalých, hoci blízkych rodinných príslušníkov, lebo sa predpokladá, že smrťou blízkého nedochádza k tak závažnej ujme, aby to ovplyvnilo ich každodenné bežné, rutinné fungovanie. Správne preto možno hodnotiť rozhodnutie súdu o priznaní nižšej čiastky synom zomrelej v porovnaní s čiastkou priznanou manželovi z dôvodu, že obaja sú dospelí a žijú s vlastnými rodinami v zahraničí, preto sa spôsobená ujma v strate blízkého neprejavila v ich živote rovnako závažným spôsobom, ako pozostalému manželovi.³⁵

Nakoniec rodinní príbuzní nie sú jedinými osobami, ktorým môže vzniknúť nárok na náhradu spôsobenej citovej ujmy. Tu, prirodzene, nie je možné na blízkosť vzťahu usudzovať z formálneho príbuzenského vzťahu, ale takáto osoba má potom o to ťažšiu dôkaznú pozíciu vôbec vo vzťahu k tomu, že patrí do okruhu osôb, ktorým patrí zákonný nárok na náhradu citovej ujmy. V praxi pôjde najčastejšie o druhov a družky, teda o vzťahy materiálne rovnaké ako manželské vzťahy, ujma ktorých je čo do intenzity rovnaká. Tieto osoby vzhľadom k materiálnej rovnakosti ich postavenia a vzťahu k primárnej obeťi v porovnaní s manželom/manželkou by nemali byť dôkaznou povinnosťou a dôkazným bremenom zaťažovaní viac, ako sú bežne

34 Veľmi vhodne v tejto súvislosti skúmal Krajský súd v Žiline vo vyššie zmienenom rozhodnutí dôvod spolužitia dospelého syna s jeho matkou, pričom dospel k záveru, že spoločné bývanie nie je prejavom ich blízkého vzťahu. Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 23. júla 2020, sp. zn. 10Co/21/2020.

35 Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 13. júna 2019, sp. zn. 13Co/424/2017.

manžela primárnych obetí v iných konaniach. V ostatných prípadoch, napr. v prípade veľmi blízkych priateľov, alebo vo vzťahu k vzdialenejšej rodine (bratrance a sesternice), ktorá tradične nie je súčasťou okruhu aktívne legitimovaných osôb, musia tieto osoby splniť dôkaznú povinnosť a uniesť dôkazné bremeno o nadštandardnosti ich vzťahu k primárnej obeti a tým preukázať, že im vznikla porovnateľná citová ujma ako blízkemu rodinnému príslušníkovi. Pravda, to je už však viac otázka určenia samotnej aktívnej vecnej legitimácie, než ustáľovania konkrétnej výšky finančného zadosťučinenia.

3.1.2 VEK A ZDRAVOTNÝ STAV PRIMÁRNEHO POŠKODENÉHO A SEKUNDÁRNYCH OBETÍ

Vek a s ním spojený zdravotný stav tak primárne poškodeného – zomrelého, ako aj sekundárnych obetí, je právnou náukou vnímaný ako ukazovateľ predpokladaného časového úseku, o ktorý bol sekundárne zasiahnutý blízky zomrelému ukrátený.³⁶ Inak povedané, optikou tohto kritéria sa súd snaží reflektovať na otázku, o koľko spoločného času blízka osoba v dôsledku škodlivého zásahu pravdepodobne prišla. Svojím spôsobom ide o časové hľadisko prameniace z domnienky, že čím dlhší potenciálny časový úsek trvania vzťahu bol náhle pretrhnutý, tým väčšia, závažnejšia ujma bola sekundárnej obeti spôsobená. Týmto hľadiskom by sa akoby chcelo povedať, že strata blízkej osoby vo vyššom veku alebo s podlomeným zdravím, nie je pre sekundárne zasiahnutého touto stratou taká prekvapivá a šokujúca, a tým do dôsledkov aj taká bolestivá, ako náhla strata blízkeho v nižšom, produktívnom veku.

K tomuto kritériu sme sa kriticky stavali a relativitu jeho posudzovania sme sa snažili zdôrazniť už na inom mieste.³⁷ Strata blízkeho vo vyššom veku istotne môže byť vnímaná ako menej prekvapivá a šokujúca, ako smrť mladého človeka, alebo dokonca malého dieťaťa. Na vek ako kritérium možno však nahliadať viac než jedným uhlom pohľadu. Ak mladá žena príde v dopravnej nehode o svojho

36 DOLEŽAL, T. – MELZER, F. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – veľký komentár. Svazek IX. § 2894 – 3081*. Praha : Leges, 2018, s. 1031.

37 TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, č. 3, 2020, roč. VI., s. 113.

manžela, bez potreby diskusie ide o tragickú životnú udalosť, ktorá ju citovo pravdepodobne poznačí na veľmi dlhé obdobie. Na druhej strane sa však dá argumentovať veľkou pravdepodobnosťou, že ako mladý človek sa po určitom čase bude vedieť aj po takejto udalosti otriasť a zariadiť si vlastný život inak, napríklad po boku iného životného partnera. Ak však o druha alebo o družku príde osoba vo vyššom veku, tieto šance na znovunabudnutie kvalitnejšieho života a na aspoň čiastočné prekonanie emocionálneho šoku sa výrazne znižujú.³⁸

V rovnakom duchu na otázku veku hľadá aj domáca judikatúra. Pozostalej manželke v dôchodkovom veku napríklad krajský súd výrazne zvýšil sumu náhrady oproti čiastke priznanej okresným súdom s tým, že vzhľadom na jej vyšší vek je menšia pravdepodobnosť, že si pozostalá nájde niekoho, kto by bol jej oporou v partnerskom vzťahu. Ďalej dôvodí, že vyššia čiastka by mala pozostalej túto stratu vykompenzovať iným spôsobom, napríklad účasťou na podujatiach s inými, vekovo blízkymi ľuďmi, či účasťou na kúpeľnej liečbe a podobne.³⁹ Podobnou rétorikou sú odôvodnené aj niektoré ďalšie rozhodnutia.⁴⁰

Vek a zdravotný stav by preto nemali slúžiť ako kritériá znižujúce náhradu pod obvyklý priemer. Na druhej strane nie je vylúčené, aby v určitých prípadoch mohli napomôcť odôvodneniu zvýšenia tejto náhrady. Ak sa pozrieme na skutkové okolnosti prípadov, z ktorých vzišli mienkotvorné rozhodnutia českého ústavného a najvyššieho súdu (obe obhajujúce vek a zdravotný stav ako relevantné hľadiská pre určovanie výšky náhrady), všimneme si, český ústavný súd rozhodol v prípade nároku matky a brata zomrelého 15-ročného chlapca, český najvyšší súd v rozsudku Kopretiny zasa rozhodoval o výške zadosťučinenia pre 7-ročnú dcéru, ktorej pri dopravnej nehode umrela matka. Najmä v druhom prípade Kopretiny bol prípad náhleho úmrtia primárnej obeť zvlášť citlivý, ak dieťa v tak nízkom veku prišlo o rodiča, ktorý sa oň staral prakticky sám. V prvom prípade rozhodovanom českým ústavným súdom zasa rodičia prišli o svojho 15-ročného

38 Rovnako BEISTEINER, L. B. *Angehörigenschmerzengeld. Der Ersatz von Schock- und Trauerschäden bei Tötung oder Schwerstverletzung naher Angehöriger*. Viedeň : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2009, s. 289.

39 Rozsudok Krajského súdu v Prešove z 25. apríla 2019, sp. zn. 15Co/33/2018.

40 Pozri napr. rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 27. februára 2020, sp. zn. 11Co/139/2019 alebo rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica z 19. júna 2018, sp. zn. 14Co/176/2017.

syna, nízky vek primárnej obete v tomto prípade tiež zohrával podstatnú úlohu pri prežívaní straty, ak vezmeme do úvahy – slovami českého ústavného súdu – pocit zodpovednosti rodičov za svoje (najmä ešte nedospelé) deti,⁴¹ ktorý negatívne prežívanie straty rodičov ešte zintenzívňuje a zhoršuje. Aj optikou skutkových okolností, za akých boli české mienkotvorné rozhodnutia vydané, sa žiada uzavrieť, že vek a ruka v ruke s ním aj zhoršený zdravotný stav dotknutých osôb by nemal slúžiť ako kritérium spôsobilé znížiť sumu náhrady pod obvyklý priemer, ale v odôvodnených prípadoch by malo byť možné sumu náhrady skôr adekvátne navýšiť.

Možno si predstaviť aj také tragické životné situácie, v ktorých by cez výrazne prítomné kritérium veku mohlo za určitých okolností suplovať iné, napríklad chýbajúcu intenzitu a kvalitu vzájomného vzťahu primárnej a sekundárnej obete. Ak pri pôrode alebo tesne po ňom pre chybu príchítateľnú zdravotníckemu zariadeniu novonarodené dieťa umrelo, technicky by sa v neprospech priznania nároku mohlo argumentovať, že rodičia si k dieťaťu ešte nestihli nadviazať plný rodičovský vzťah, a preto náhrada nevzniká. Takýto výklad by bol však podľa nášho názoru neakceptovateľný. Ak novonarodené dieťa príde o svoju matku, škodlivým zásahom doživotne prišlo o možnosť tento vzťah nadobudnúť a ďalej ho rozvíjať, to isté možno povedať o strate novonarodeného dieťaťa z pohľadu jeho matky.⁴² Nízky vek primárnej obete, alebo v opačnej situácii sekundárneho poškodeného, by mal v tomto prípade byť spôsobilý plne vykompenzovať absentujúcu a inak požadovanú mieru intenzity a kvality ich vzťahu.

Otázkou ostáva, čo v prípade, ak je sekundárna obeť tak zdravotne znevýhodnená, že nie je schopná uvedomiť si stratu blízkej osoby.

41 Bod 53. nálezu českého ústavného súdu.

42 Problém odlišného precitovania straty rodiča malým dieťaťom vo svojom rozhodnutí pomenúva aj Krajský súd v Trenčíne v jednom zo svojich rozhodnutí: „*Čo sa týka skúmania veku zomrelého ako aj pozostalých, je zrejme, že napriek tomu, že strata rodičov predstavuje ujmu v každom veku, bude táto inak znášaná u batolaťa, ktoré si stratu doposiaľ nie je schopné uvedomiť, avšak absencia rodiča bude ovplyvňovať ho a sprevádzať ho celým ďalším životom, zároveň je potrebné rozlišovať dieťa školského veku, ktoré je na rodičoch citovo závislé a alebo u dospelého jedinca, ktorý už nežije v spoločnej domácnosti s usmrteným rodičom a má vlastnú rodinu.*“ Hoci súd podrobnejšie svoje implikácie nerozviezol, trom žalobkyniam, dečram zosnulého otca vo veku 3 roky, 5 rokov a 11 rokov potvrdil rovnakú sumu náhrady, z čoho možno usudzovať, že nízky vek sekundárnej obete nepovažoval za okolnosť spôsobilú zníženia čiastky zadosťučinenia. Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne z 4. augusta 2021, sp. zn. 5Co/6/2021.

Časť autorov zastáva názor, že pokiaľ si osoba túto okolnosť nie je schopná uvedomiť, nárok nevzniká.⁴³ Stanovisko je racionálne z hľadiska účelu samotného nároku, ak preto neexistuje emocionálna ujma, nie je čo zmiernovať. Núka sa ale otázka, či táto situácia – avšak za predpokladu, že existuje reálna prognóza budúceho zlepšenia zdravotného stavu - nemôže byť do určitej miery podobná so stratou matky novonarodeným dieťaťom, ktoré si síce v čase udalosti túto stratu možno neuvedomuje, plne si ju však bude uvedomovať neskôr. Je preto diskutabilné, či sa nedá podobne nazerať na človeka v kóme alebo s diagnózou, kde však existuje prognóza zlepšenia zdravotného stavu.

Ak teda vieme v konkrétnom prípade pomenovať, že sa nízky vek alebo zhoršený zdravotný stav sekundárne poškodeného negatívne podpísal na prežívaní straty blízkej osoby (prípadne sa táto osobitosť prejaví iným spôsobom), poškodenej osobe náleží zvýšená náhrada oproti obvyklému príemeru. Ak však má súd zohľadniť to, že takýto sekundárne poškodený stratou blízkeho prišiel o každodennú emocionálnu oporu, prípadne sa stal odkázaným na niekoho iného, mal by tak urobiť už v rámci ďalšieho kritéria existenčnej závislosti.

3.1.3 EXISTENČNÁ ZÁVISLOSŤ SEKUNDÁRNEJ OBETE OD PRIMÁRNEJ OBETE

Miera existenčnej závislosti sekundárnej obete od usmrteného, ako ďalšie z domácou judikatúrou zohľadňovaných kritérií,⁴⁴ sa určuje ako miera odkázanosti v denno-dennom živote pozostalej osoby, ktorá usmrtením blízkeho náhle prišla o pomoc, starostlivosť a najmä o emocionálnu podporu. Hoci sa existenčná závislosť dá chápať v dvojakom význame a okrem závislosti od starostlivosti a nemateriálnej podpory by sa do obsahu pojmu mohla vmestiť tiež závislosť materiálna,⁴⁵ žiada sa preferovať výklad, optikou ktorého sa zadosťučinením nekompenzuje tzv. strata živiteľa a tým ani strata v prípadnej majetkovej sfére pozostalého. Opačným výkladom by sme ním totiž

43 DOLEŽAL, T. – MELZER, F. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – veľký komentár. Svazek IX. § 2894 – 3081*. Praha : Leges, 2018, s. 1031.

44 Napr. rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018 alebo rozsudok Krajského súdu Nitra z 26. septembra 2019, sp. zn. 9Co/273/2018.

45 K tomu viac na inom mieste, TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, č. 3, 2020, roč. VI., s. 114.

pripustili duplicitnú náhradu tej istej ujmy, ktorá je ale kompenzovateľná cez osobitnú úpravu zodpovednosti za škodu (§ 448 OZ).

Otázkou však ostáva, čo v prípade osôb, ktoré škodovou udalosťou razom stratili osobu, ktorá voči nim síce nemala vyživovaciu povinnosť tak, ako to predpokladá hypotéza v § 448 OZ, ale túto pomoc im napriek tomu poskytovala (typicky ak rodičia v dôchodkovom veku prídu o dospelé dieťa, ktoré im pravidelne prispievalo na výdavky spojené napr. s domácnosťou alebo s lekárskou starostlivosťou). Aj v týchto prípadoch sa však žiada zohľadnenie týchto majetkových strát vo sfére sekundárne poškodených osôb odmietnuť. Pripustenie náhrady tejto majetkovej straty cez navýšenie priznanej sumy zadosťučinenia by znamenalo obchádzanie deliktých pravidiel a tým nerešpektovanie vedomého rozhodnutia zákonodarcu o tom, ktoré ujmy sú a ktoré, naopak, už nie sú nahraditeľné a poškodený ich musí znášať sám. Nárok na náhradu nemajetkovej ujmy má sanovať straty len v nemajetkovej, t. j. v tomto prípade v citovej sfére dotknutých osôb. Nebol by preto správny postup súdu, ktorým by sa snažil vyrátavať sumu, o ktorú v dôsledku smrti blízkeho sekundárna obeť prišla a tejto sume by sa snažil následne prispôbiť výšku finančného zadosťučinenia.

V rámci tohto kritéria súd môže zohľadniť výnimočné okolnosti danej situácie súvisiace so vzájomným vzťahom primárnej a sekundárnej obeť; nebude postačovať, ak sa preukáže, že vzťah medzi nimi bol mimoriadne blízky a že smrťou primárnej obeť prišla sekundárna obeť o životného partnera alebo najbližšiu osobu. Táto skutočnosť sa zohľadňuje v rámci posudzovania intenzity ich vzájomného vzťahu ako prvého a najpodstatnejšieho kritéria (3.1.1.) a nie je možné rovnakú okolnosť zohľadňovať dvakrát.

Existenčná závislosť, naopak, predpokladá určitú formu odkázanosti (nie však majetkovej) sekundárnej obeť na primárnej obeť, napr. tým, že jej primárna obeť pomáhala pri každodenných aktivitách (nákup, odvoz k lekárovi), pri udržiavaní domácnosti, či bola osobitne starostlivá vo vzťahu k osobe sekundárnej obeť ako takej (intenzívnejšia starostlivosť o jej zdravie, pomoc s prekonávaním každodenných prekážok, ak išlo o sekundárne poškodeného so zdravotnými ťažkosťami, napr. pomoc s obliekaním a podobne), čím blízka osoba prišla o nemateriálnu a tým vo výsledku aj o emocionálnu životnú podporu.

Na to, aby bola táto náhle chýbajúca pomoc zohľadniteľná vo výške satisfakcie, nemôže ísť o príležitostnú pomoc, ale starostlivosť by mala mať skôr charakter opatery a dohliadania nad sekundárne poškodeným. Spravidla preto pôjde o sekundárne obeť so zdravotným znevýhodnením, či osoby nízkeho, alebo naopak, vysokého veku.

Nasledovaniachodným sa zdá byť v tejto otázke záver krajského súdu vo veci náhrady nemajetkovej ujmy pozostalej matky a sestry usmrtenej primárnej obeť,⁴⁶ ktorá s nimi nielenže žila v spoločnej domácnosti, ale tým, že tak matka, ako aj sestra boli zdravotne znevýhodnené a tak do veľkej miery na ňu odkázané, im poskytovala každodennú pomoc a bola im oporou aj v citovej sfére v ťažkom životnom období. Slovom krajského súdu intenzívny prvok odkázanosti v týchto rodinných vzťahoch odlišoval stratu pozostalej matky a sestry obeť od iných prípadov, v ktorých sú pozostalí členovia rodiny spôsobilí byť sebestační, ako je to v rodine s členmi bez vážnejších zdravotných problémov.⁴⁷ Súd tak správne vyhodnotil prítomnosť osobitného kritéria existenčnej závislosti a zvýšil priznanú sumu náhrady nad bežne prisudzovaný priemer.

3.1.4 POSKYTNUTIE INEJ SATISFAKCIE

Poskytnutie inej satisfakcie prirodzene musí byť zohľadnené vo výške prisúdenej náhrady. Ak škodca pred právoplatnosťou rozhodnutia o náhrade dobrovoľne obetiam plnil určitú sumu, o túto bude následne potrebné ponížiť výsledný judikovaný nárok na náhradu. To isté platí, ak boli obeť odškodnené štátom podľa osobitného zákona o obetiach trestných činov.⁴⁸ Nepripustnosť viacnásobnej kompenzácie tej istej ujmy blokuje možnosť sekundárne poškodených uplatňovať si plnú výšku náhrady voči škodcovi a pozostalí si voči nemu môžu uplatňovať iba časť nároku prevyšujúcu sumu odškodného podľa osobitného predpisu. To, prirodzene, škodcu nijako nezvýhodňuje, pretože štát má voči nemu regresné právo na náhradu uhradenej sumy obetiam.

46 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018.

47 Bod 30. odôvodnenia citovaného rozsudku.

48 Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Sporným ostáva, do akej miery, a či vôbec, je možné vo výške peňažnej náhrady zohľadňovať rôzne formy nemateriálnej satisfakcie, napríklad ospravedlnenie, pomoc s prípravou pohrebu, či inou formou aktívneho záujmu škodcu zmierniť pocit negatívneho prežívania blízkych osôb. Nazdávame sa, že v tejto rovine dochádza k vzájomnému prekryvaniu kritéria poskytnutia inej satisfakcie s postojom škodcu ku škodovej udalosti a k sekundárnym obeťam, inými formami satisfakcie sa budeme zaoberať v nasledujúcom texte.

3.1.5 RIZIKOVÉ POVOLANIE PRIMÁRNEJ OBETE AKO KRITÉRIUM V JUDIKATÚRE NAJVVYŠŠIEHO SÚDU ČR

V jednom zo svojich nedávnych rozhodnutí český najvyšší súd odôvodnil priznanie vyššej než priemernej čiastky tým, že primárna obeť bola policajtkou, ktorá bola škodcom zavraždená pri výkone jej služby. Slovami najvyššieho súdu takým zavrhnutiahodným konaním, akým je zločin vraždy policajtky pri plnení jej služobných úloh, sa účinky zásahu do práv poškodených spravidla násobia či zosilňujú a duševné útrapy blízkych sa stávajú ešte intenzívnejšími.⁴⁹ Zdôvodnenie zvýšenia náhrady najvyšším súdom však vyvoláva viacero otázok. Postačuje na zvýšenie sama osebe tá skutočnosť, že úmrtie obeť bolo spôsobené zvlášť zavrhnutiahodným konaním škodcu? Nazdávame sa, že kým spôsob, akým k úmrtiu došlo, nebude mať priamy vplyv na prežívanie blízkych osôb, priznali by sme náhrade ujmy v peniazoch sankčný charakter, čo, ako budeme rozoberať ďalej, nie je v súkromnom práve prípustné. Iba tá skutočnosť, že bola obeť zabitá zvlášť zavrhnutiahodným spôsobom, preto nie je sama osebe relevantná v súkromnoprávnej rovine odškodňovania vzniknutých nárokov.

Zaujímavejšou v tejto súvislosti je však perspektíva najvyššieho súdu, akou vníma rizikové povolanie primárnej obeť a skutočnosť, že umrela pri plnení jej služobných úloh. Podľa najvyššieho súdu ide o okolnosť zosilňujúcu emocionálne prežívanie straty blízkeho človeka a bez ďalšieho vysvetlenia zvyšuje pozostalým nárok na náhradu. Dá sa však polemizovať nad tým, či holá skutočnosť, že primárna obeť vykonávala rizikové povolanie, s výkonom ktorého sa spája

49 Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. mája 2019, sp. zn. 25 Cdo 3111/2018.

oveľa vyššie riziko zranenia alebo dokonca úmrtia, než pri iných výkonoch činnosti, je sama osebe spôsobilá vplývať na prežívanie straty blízkeho človeka. Diskusiu by bolo možné posunúť ešte ďalej a položiť si otázku, či paradoxne okolnosť výkonu rizikovejšieho povolania nerobí blízke osoby vopred viac pripravené na potenciálnu tragickú udalosť a ujma na zdraví, prípadne až smrť blízkeho, pre ne nebude tak nepredvídateľná a šokujúca ako v inej situácii, ak sa primárna obeť svojou prácou nevystavovala obdobnému riziku. Navyše, vyššie sme sa snažili dôvodiť, prečo by sa pri ustáľovaní výšky náhrady mali brať na zreteľ len okolnosti priamo vplývajúce na prežívanie sekundárnych obetí. Nazdávame sa však, že skutočnosť spočívajúca v povolaní alebo vo výkone činnosti primárnej obeť, pri ktorej došlo k jej usmrteniu, sama osebe nie je spôsobilá negatívne vplývať na prežívanie obeť, čím by nemalo byť možné argumentovať rizikovým povolaním tak v prospech zvýšenia, ako ani v prospech zníženia sumy náhrady.

3.1.6 SPÔSOB, AKÝM SA SEKUNDÁRNA OBEŤ DOZVEDELA O TRAGICKEJ UDALOSTI

Výnimočne sa v súdnych rozhodnutiach vyskytuje tendencia prihliadať formou zvýšenia náhrady aj na spôsob, akým sa blízka osoba dozvedela o tragickej udalosti, pri ktorej primárna obeť utrpela vážne poškodenie zdravia alebo prišla o život. Ako príklad možno uviesť prípad, v ktorom matka po príchode na miesto dopravnej nehody dlhšiu dobu hľadala svoju dcéru nevediac, či ju nájde živú. Krajský súd túto okolnosť vyhodnotil ako utrpenie mimoriadnej intenzity⁵⁰ znásobujúce bolesť zo straty blízkeho, čím odôvodnil zvýšenie sumy priznaného zadosťučinenia. Do tohto kritéria bude spravidla možné zahrnúť situácie, ak sa sekundárne obeť priamo zúčastnili na tragickej udalosti a videli blízkeho umierať, alebo ho na mieste udalosti našli ako prví a snažili sa mu poskytnúť alebo zabezpečiť pomoc. Podobne český najvyšší súd dôvodí v rozsudku vo veci Koptetiny, kde berie do úvahy skutočnosť, že sekundárna obeť nízkeho veku bola očitým svedkom nehody a videla svoju vlastnú matku umierať.

50 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018.

3.2 OKOLNOSTI NA STRANE PÔVODCU ZÁSAHU

Samostatne stojacou skupinou kritérií sú v zmysle judikatúry tie, ktoré možno identifikovať na strane pôvodcu zásahu. Samostatne sa budeme venovať (i) kritériu postoja škodcu ku škodovej udalosti a k sekundárnym obetiam vrátane dopadu udalosti do jeho duševnej sféry, (ii) jeho majetkovými pomermi a (iii) formou a mierou jeho zavinenia. V slovenskej judikatúre výrazne rezonuje špecifické hľadisko prítomnosti alkoholu na strane protiprávne konajúceho, budeme sa preto zaoberať aj tým, do akej miery a či vôbec bude možné okolnosť spočívajúcu v prítomnosti alkoholu alebo inej omamnej látky vnímať ako spôsobilú ovplyvniť výšku satisfakcie.

Aj pri hľadádkách na strane pôvodcu zásahu by mal platiť viackrát spomenutý korigujúci element, ktorým by mali byť brané do úvahy len také prvky a okolnosti situácie, ktoré sú spôsobilé vplyvať priamo na prežitie ujmy oprávnených subjektov k náhrade.

3.2.1 POSTOJ ŠKODCU KU ŠKODOVEJ UDALOSTI A K SEKUNDÁRNYM OBETIAM A DOPAD UDALOSTI DO JEHO DUŠEVNEJ SFÉRY

Postoj škodcu k škodovej udalosti a k blízkym pozostalým možno vnímať v dvoch rovinách. Buď ako prejav jeho snahy zmierniť prežívané utrpenie a zjednodušiť spôsobené životné komplikácie smrťou alebo vážnou ujmu na zdraví, alebo naopak ako prístup arogantný a necitlivý, ktorý môže prežívanú ujmu ešte zintenzívniť a negatívne pocity v dotknutých osobách prehľbovať.

Slovenské sudy zohľadňujú, ak sa škodca obetiam ospravedlní a prejaví ľútosť, prípadne sa snaží asistovať pri úkonoch spojených s pohrebom primárnej obete, alebo o blízkych pozostalých prejavuje záujem iným spôsobom. Na druhej strane len zriedkakedy je ohľaduplné a súcitné správanie škodcu relevantné vo vzťahu k samotnej výške náhrady. Sudy zhodne považujú ospravedlnenie a inak manifestovanú ľútosť iba za „prejav elementárnej slušnosti“⁶⁵¹ a bez ďalšieho

51 Napr. rozsudok Krajského súdu Žilina z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/175/2018, rozsudok

im neprisudzujú účinok zníženia sumy náhrady za citovú ujmu. Z tohto záveru implicitne vyplýva, že na zníženie sumy náhrady by muselo byť správanie škodcu vo vzťahu k obetiam intenzívnejšieho charakteru a musel by konať takým spôsobom, aby bolo možné spoľahlivo uzavrieť, že svojím správaním sa mu podarilo ich ujmu poznateľne zmierniť.

Ak sa však pôvodca zásahu správa voči obetiam arogantne až cynicky, prípadne je z jeho správania voči nim zrejmé, že spôsobenie ujmy nijako neľutuje a správa sa bezohľadne, svojím konaním môže vyvolať legitímny nárok na následné zvýšenie sumy zadosťučinenia. Aj tu však musí byť prítomné spôsobenie zrejmého prehĺbenia citovej ujmy dotknutých osôb ako dôsledok jeho správania k nim. Ak však škodca svoju vinu popiera v trestnom konaní, nejde o prítiažujúce kritérium, pretože ním škodca realizuje svoje zákonné právo na obhajobu.⁵²

3.2.2 MAJETKOVÉ POMERY ŠKODCU

Požiadavka zohľadnenia majetkových pomerov škodcu svojím spôsobom znovuotvára otázku o tom, v akých sumách by vlastne náhrada za utrpenú citovú ujmu v peniazoch mala byť priznávaná. Hoci súdmi priznávaná výška ešte stále osciluje od prípadu k prípadu zhruba od päť do päťdesiat tisíc eur pre jedného pozostalého, priemerná výška náhrady sa tým rádo pohybuje v desiatkach tisíc eur. Žiada sa však dať za pravdu trnavskému krajskému súdu pri konštatácii, že by sa súdy mali vyvarovať priznávaniu excesívnych súm, ktoré sú zjavne nereálne vo vzťahu k priemerným majetkovým pomerom v Slovenskej republike a sumy prevyšujúce niekoľko desať- až stonásobne priemerný mesačný zárobok sú spravidla reálne nesplateľné.⁵³ Inými slovami súd artikuluje požiadavku primeranosti sumy náhrady a jej prispôbeniu majetkovým pomerom osôb tak, aby priemerný človek dokázal sumu z vlastných prostriedkov uhradiť.

Krajského súdu Trnava z 20. apríla 2016, sp. zn. 10Co/909/2015, rozsudok Krajského súdu Trnava z 24. februára 2021, sp. zn. 23Co/33/2020, rozsudok Krajského súdu Trnava z 20. októbra 2020, sp. zn. 11Co/30/2020 a i.

52 Rozsudok vo veci Kopretiny.

53 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 26. marca 2018, sp. zn. 26Co/187/2017, s podobným naratívom tiež v rozsudku Krajského súdu Trnava z 2. novembra 2016, sp. zn. 23Co/535/2015.

S požiadavkou primeranosti sumy náhrady sa natíska ďalšia čiastková otázka o tom, či má byť výška nároku prispôsobená konkrétnym majetkovým pomerom a platobnej schopnosti zodpovedného pôvodcu zásahu, alebo ju má súd určiť bez ohľadu na možné dôsledky do majetkovej sféry zodpovedného. V súvislosti s náhradou nemajetkovej ujmy totiž možno v časti judikatúry pozorovať, že sa vyššie čiastky náhrady priznávajú sekundárne poškodeným v tých sporoch, v ktorých je žalovanou právnická osoba (typicky zdravotnícke zariadenie alebo právnická osoba ako prevádzkovateľ) než v iných konaniach, kde je pasívne legitimovanou len fyzická osoba⁵⁴ (najčastejšie vodič dopravného prostriedku). Na druhej strane však judikatúra má tendenciu zohľadňovať možné likvidačné účinky na zodpovedný subjekt a náhradu adekvátne znížiť.⁵⁵ Ak je ale zodpovedný subjekt poistený, majetkové pomery škodcu súdy nezohľadňujú s argumentáciou, že k likvidačným dôsledkom vďaka poisteniu nemôže dôjsť.⁵⁶

Priznávanie rozdielných súm v závislosti od toho, či je žalovaný subjekt fyzickou alebo právnickou osobou a tým do dôsledkov prispôsobovanie výšky náhrady majetkovým pomerom zodpovedného napovedá o sankčnej povahe inštitútu, keď výšku náhrady súd neodvodzuje od prežitej emocionálnej ujmy, ale od majetnosti a solventnosti pasívne legitimovaného. Výška náhrady by však mala byť v obdobných prípadoch jednotná bez ohľadu na to, aký veľký majetok žalovaný má. Priznávanie vyšších súm voči týmto subjektom nemá nič spoločné s kompenzáciou ujmy sekundárnych obetí, ale naznačuje, že účelom vysokej sumy je výrazne zasiahnuť zodpovedný subjekt a tým ho potrestať za spôsobený škodlivý dôsledok. Náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch ako súkromnoprávny inštitút však nemá a ani nemôže plniť sankčnú funkciu, súkromnoprávnymi mechanizmami nie je možné suplovať ani dopĺňať účel, ktorý je právnym poriadkom výhradne prenechaný trestnému a administratívne právu. Za nasledovaniahodné sa žiada považovať tie rozhodnutia krajských súdov,

54 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 20. októbra 2020, sp. zn. 11Co/30/2020.

55 Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica z 30. januára 2019, sp. zn. 15Co/116/2018, rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica z 27. februára 2020, sp. zn. 11Co/139/2019, alebo rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018.

56 Rozsudok Krajského súdu Prešov z 25. apríla 2019, sp. zn. 15Co/33/2018, rozsudok Krajského súdu Trnava z 30. apríla 2019, sp. zn. 10Co/149/2018, alebo rozsudok Krajského súdu Trnava z 29. júla 2020, sp. zn. 10Co/195/2019.

ktoré priamo vo vzťahu k nemajetkovej ujme odmietajú trestnú povahu jej náhrady. Slovanmi Krajského súdu v Trnave „[a]k by sa však rozlišovalo v sumách priznávaných voči fyzickým osobám a právnickým osobám podľa ich schopnosti platiť, znamenalo by to, že náhrada nemajetkovej ujmy by mala jednoznačne trestný charakter, keďže jej výška by sa určovala s prihliadnutím na osobu pôvodcu (páchatel'a), čo je typický rys trestného práva. Z toho vyplýva, že náhradu nemajetkovej ujmy možno voči fyzickým a právnickým osobám priznávať len podľa tých istých kritérií, a pri určovaní ich celkovej výšky prihliadať aj na ich všeobecnú primeranosť v podmienkach Slovenskej republiky.“⁵⁷ Priznávanie rozdielnych súm v obdobných prípadoch iba z dôvodu, že žalovaným je subjekt s väčším majetkom, je v rozpore s povahou a účelom náhrady ujmy a žiada sa túto rozhodovaciu tendenciu odmietnuť.⁵⁸

Podobne nepresvedčivo ako rozhodnutia zdôvodňujúce vyššie sumy solventnejším subjektom pôsobia rozhodnutia zdôvodňujúce, že v prípade existencie poistenia nie je dôvod zaoberať sa majetkovými pomermi škodcu. Iba tá skutočnosť, že nárok voči poškodeným bude hradit' poisťovňa, však neobstojí pri určovaní jej výšky z rovnakých dôvodov, z ktorých navrhujeme odmietnuť zohľadňovanie nadštandardných majetkových pomerov škodcu. Navyše je potrebné brať do úvahy aj riziko následného regresu poisťovateľa, ktorý za splnenia zákonných alebo zmluvných podmienok postihuje priamo poisteného škodcu, spravidla v rovnakom rozsahu, v akom poisťovateľ hradil poškodenému za škodcu poistné plnenie.⁵⁹ Takisto nemôže byť bez významu, že nie každý subjekt má uzavretú poistnú zmluvu, prípadne nie každá škoda je v zmysle poistných podmienok krytá poistením, čo by vo výsledku spôsobovalo rozdiely v náhradách ujem poškodených.

57 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 31. októbra 2017, sp. zn. 26Co/724/2015, alebo rozsudok Krajského súdu Trnava z 26. marca 2018, sp. zn. 26Co/187/2017.

58 S rovnakým záverom navrhujeme postaviť sa voči tým argumentačným tendenciám, ktorými sa dôvodí v prospech zníženia, alebo dokonca odmietnutia priznania nároku na náhradu sekundárnym obetiam s nadštandardnými majetkovými pomermi. Podobne, ako výška majetku poškodeného nie je relevantná pre náhradu spôsobenej majetkovej škody, nemala by byť podstatná ani vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy.

59 Napr. v § 12 zákona č. 381/2001 z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Prispôsobovanie výšok náhrad v závislosti od skutočnosti, či je subjekt poistený, sa takisto žiada odmietnuť.

Odmietli sme možnosť zvyšovať sumu náhrady za ujmu v závislosti od majetkových pomerov subjektov, ktoré nesú povinnosť ju nahradiť. To však ešte nezodpovedá otázku, či je pri určovaní výšky možnej prihliadať na nepriaznivé majetkové pomery zodpovedného subjektu a tým na hroziace likvidačné účinky náhrady. Hoci na ne súdy v judikatúre prihliadajú, posudzovanie možných likvidačných účinkov ako rovnocenného kritéria spôsobilého v tomto prípade znížiť sumu náhrady, nastoľuje hodnotovú otázku, či pri vyvažovaní protichodných záujmov poškodeného a škodcu majú prevážiť záujmy škodcu nad záujmami poškodeného. Deliktne právo tento konflikt záujmov rieši v prospech záujmov poškodeného a záujmy škodcu zohľadňuje len v odôvodnených prípadoch, ak by náhrada ujmy viedla k neprimeranému bremenu zodpovednosti.

Likvidačné účinky náhrady na škodcu by sa nemali posudzovať automaticky ako kritérium, možná je však analogická aplikácia moderačného pravidla v § 450 OZ. Rozdiel medzi likvidačnými účinkami ako kritériom a analogickou aplikáciou moderačného pravidla zo zodpovednosti za škodu tkvie v tom, že moderovať výšku nároku možno len za zákonných sprísnených podmienok. V prvom rade je výnimočné zníženie vylúčené v prípade úmyselného spôsobenia ujmy. Ak bola smrť primárnej obete spôsobená úmyselne, nie je dôvod prihliadať na záujmy škodcu na úkor záujmov sekundárnych obetí, a to aj v prípade, ak by naňho povinnosť znášať následky ujmy pôsobila likvidačne. V druhom rade je možné brať ohľad na osobitné dôvody na strane povinného k náhrade – fyzickej osoby - iba za súčasného zohľadnenia pomerov poškodených fyzických osôb. Ak by teda znížením sumy zadosťučinenia pod bežne priznávaný priemer boli ohrozené záujmy sekundárnych obetí (napr. sú obeť samy v nepriaznivej životnej situácii), súd by vo výsledku nemal pristúpiť k moderácii. Analogickému uplatneniu tohto pravidla by nemala prekážať ani skutočnosť, ako je v časti právnej vedy prezentované,⁶⁰ že nemajetková ujma na rozdiel od majetkovej škody nie je objektívne kvantifikovateľná a tým nie je

60 VOJTEK, P. – PŮRY, F. Aktuální otázky náhrady nemajetkové újmy. In *Soudní rozhledy*, 11-12/2017, s. 346 a nasl.

čo moderovať. Hodnotové pozadie moderačného pravidla je prenositeľné aj na náhradu nemajetkovej ujmy a výšku je možné prispôbiť okolnostiam primeraným znížením, podobne, ako tomu je pri naplnení niektorého z kritérií ovplyvňujúcich výslednú sumu zadost'učinenia.

3.2.3 FORMA A MIERA ZAVINENIA ŠKODCU

Posledným z kritérií na strane škodcu je forma a miera jeho zavinenia. Prirodzene sa bude posudzovať len pri subjektoch zodpovedajúcich za zavinené protiprávne konanie. Pri rozdielnych výškach v závislosti od toho, či bola ujma spôsobená úmyselne alebo v neobanlivosti, sa ale možno zamyslieť nad tým, či vyššou čiastkou pri úmysle vlastne škodcu netrestáme za závažnejšiu formu zavinenia. Ak forma a miera zavinenia nemá vplyv na negatívne prežívanie bolesti zo straty blízkeho (napríklad tým, že si sekundárna obeť v hlave neustále prehráva a predstavuje smrť blízkeho spôsobenú napr. úkladnou vraždou), podľa našej mienky nie je dôvod priznávať zavineniu funkciu osobitného kritéria. V opačnom prípade by sme náhrade znova priradili neprípustný sankčný charakter.

V domácej judikatúre však veľmi často rezonuje, ak bola smrť primárnej obeť spôsobená škodcom pod vplyvom alkoholu alebo omamných látok.⁶¹ Dalo by sa uzavrieť, že stav opitosti, v ktorom škodca spôsobil smrť primárnej obeť, by sa v rámci právne relevantných kategórií dal zahrnúť práve do kategórie zavinenia a najčastejšie by sa dal posudzovať ako hrubá neobanlivosť alebo úmysel. Z toho následne vyplýva, že nejde o osobitne stojace hľadisko, ale malo by byť súčasťou kategórie zavinenia, na ktorú je možné brať ohľad, ako už bolo povedané, len vo veľmi zriedkavých prípadoch, inak by bol škodca za závažnejšiu formu zavinenia trestaný aj súkromnoprávne.

ZÁVER

V závere možno konštatovať, že samotná výška priznaného zadost'učinenia sekundárnym obetiam je odôvodnená optikou konkrétnych

61 Rozsudok Krajského súdu Trnava z 20. októbra 2020, sp. zn. 11Co/30/2020, rozsudok Krajského súdu Trnava z 16. januára 2019, sp. zn. 24Co/142/2018, alebo rozsudok Krajského súdu Prešov z 19. decembra 2017, sp. zn. 6Co/262/2016.

kritérií skôr ojedinele a naďalej pretrváva rozdiel v priznávaných sumách v navzájom podobných prípadoch. Na druhej strane však badať postupný judikatórny vývoj v precizovaní a artikulovaní toho, čo je a čo, naopak, nie je relevantné pre určenie výslednej sumy zadosťučinenia. Na prvom mieste súdy správne posudzujú a hodnotia intenzitu a vzájomnú kvalitu vzťahu primárnej a sekundárnej obeť. Na druhej strane kritériá, ktoré priamo nesúvisia s prežitím citovej ujmy, ako aj tie kritériá, ktoré nepriamo prisudzujú náhrade sankčný charakter, by nemali mať miesto v posudzovaní konkrétnych prípadov nemajetkových ujem. Likvidačné účinky na zodpovedný subjekt by tiež nemali mať funkciu samostatného hľadiska, ale mali by byť nahradené analogickou aplikáciou moderačného pravidla v § 450 OZ a tým zohľadňovať jeho nepriaznivé majetkové pomery len za sprísnených zákonných podmienok.

ÚVAHY O NÁHRADE NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNYCH OBETÍ DE LEGE FERENDA¹

JUDr. Milan Hlušák, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá náhradou nemajetkovej ujmy sekundárnej obete z pohľadu rekodifikácie slovenského občianskeho práva. Snaží sa pritom poskytnúť odpovede na základné otázky, ktoré je nevyhnutné v rámci rekodifikácie zodpovedať, ako napríklad v čom spočíva podstata nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí a podstata jej náhrady či kto má byť považovaný za sekundárnu obeť a kto má za vzniknutú nemajetkovú ujmu zodpovedať. Stručne sa autor venuje aj otázke, či má byť výška náhrady stanovená priamo zákonom a ak nie, aké kritériá pre jej určenie vyplývajú z východísk, na ktorých má byť nová právna úprava založená.

Kľúčové slová

nemajetková ujma, sekundárna obeť, rekodifikácia občianskeho práva

Abstract

In the article the author deals with the compensation of non-pecuniary harm of a secondary victim from the point of view of the recodification of Slovak civil law. He tries to find answers to the basic questions that is necessary to answer in the recodification process, such as what the essence of non-pecuniary harm of secondary victims and the essence of its compensation is or who is to be considered a secondary victim and who should be responsible for the non-pecuniary harm. The author also briefly addresses the questions of whether the amount of compensation should be determined directly by law and, if not, what criteria for its determination result from the starting points on which the new legislation should be based.

1 Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0535/19 Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby.

Key words

non-pecuniary harm, secondary victim, recodification od civil law

ÚVOD

V tomto príspevku by sme sa chceli zamyslieť – z nášho pohľadu ako referenta projektu nového Občianskeho zákonníka – nad možnou budúcou právnou úpravou náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. Nie je pritom našim cieľom polemizovať o tom, či by sa za takúto ujmu mala alebo nemala poskytovať náhrada. Bez zachádzania do detailov môžeme hneď na úvod uviesť, že v projekte sa s takouto náhradou počíta. Priestor chceme preto venovať niekoľkým myšlienkam o východiskách možnej právnej úpravy.

V prvom rade bude potrebné v rámci rekodifikačného procesu sa zamyslieť nad tým, (1) v čom má nemajetková ujma sekundárnej obeť spočívať. Odpoveď na túto otázku je totiž smerodajná pre odpovede na otázky ďalšie. Ďalším problémom, s ktorým sa bude pri príprave návrhu potrebné vysporiadať, je to, (2) v čom spočíva samotná podstata náhrady nemajetkovej ujmy. Nepochybne bude nevyhnutné zodpovedať aj otázku, (3) kto má byť považovaný za sekundárnu obeť a (4) kto má niesť za nemajetkovú ujmu zodpovednosť. V neposlednom rade sa bude treba vysporiadať aj s (5) kritériami pre určovanie výšky náhrady. Práve týmto otázkam sa budeme venovať aj v tomto príspevku. Isteže, pri koncipovaní návrhu bude potrebné vysporiadať sa aj s otázkami inými, napr. s dediteľnosťou či scudziteľnosťou nároku na náhradu, no z dôvodu prehľadnosti sa im na tomto mieste venovať nebudeme.

Avšak ešte pred tým, ako sa k uvedeným primárnym otázkam dostaneme, je na úvod vhodné aspoň stručne si priblížiť dve všeobecné východiská, ktoré sú pre budúcu úpravu zásadné. Prvým z nich je stanovisko, že občianske právo by nemalo plniť trestnú funkciu. Cieľom náhrady nemajetkovej ujmy by preto nemalo byť potrestanie pôvodcu nemajetkovej ujmy. Podstata náhrady nemajetkovej ujmy tak nemôže spočívať v akomsi súkromnoprávnom treste. Druhým všeobecným východiskom je stanovisko, že objektívne právo by malo vnášať do právnych vzťahov poriadok a istotu. Právna úprava náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí by preto mala tomuto

stanovisku zodpovedať. Súčasný stav – kedy právna úprava v podstate absentuje – nie je žiaduci, pretože sa prejavuje v značnej názorovej roztrieštenosti najmä vo vzťahu k podstate i výške náhrady a ku kritériám rozhodným pre jej určovanie, čo nepridáva na dôvere spoločnosti v právny systém.

1 PODSTATA NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNEJ OBETE

1. Pre správne nastavenie právnej úpravy náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí je nevyhnutné si vyjasniť, v čom spočíva podstata takejto nemajetkovej ujmy. Vystáva tu predovšetkým otázka, či náhrada takejto ujmy je zadosťučinením za zásah do určitého osobnostného práva. V našej právnej náuke napríklad V. Zoričáková (Trojčáková) zastáva názor, že „[n]árok na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí je v slovenských podmienkach formálno-právne nárokom ochrany osobnosti“.² Podľa autorky totiž „[z]ásahom do práva na život primárnej obete sa zároveň zasahuje do práva na súkromie a práva na rodinný život blízkych osôb . . . , [pretože] dochádza k pretrhnutiu existujúcich citových, sociálnych, morálnych a kultúrnych vzťahov a sekundárna obeť prichádza o možnosť ich ďalšieho rozvíjania“.³ Obdobný názor prezentuje aj J. Vozár, keď uvádza, že „ustanovenia § 11 a nasl. OZ poskytujú právny základ nároku na náhradu imateriálnej ujmy v dôsledku zásahu do osobnostných práv pozostaleho“.⁴ Zo stanoviska, že nárok na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnej obete je nárokom zo zásahu do osobnostných práv tejto obete, vychádza aj naša súdna prax (napr. R 1/2015).

Či je takýto pohľad správny, je však otázne. Môže byť totiž sporné, či vôbec existuje nejaké osobnostné právo na vzťahy s inými osobami, resp. či sú takéto vzťahy predmetom osobnostného práva na súkromie

2 TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, 2020, roč. VI, č. 3, s. 111.

3 Tamže.

4 VOZÁR, J. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 66. Pozri aj FEKETE, I. *Občiansky zákonník. I. zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár*. 2. vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2014, s. 128.

a rodinný život, a teda či sú zložkami osobnosti, osobnostnými dobrami. Na spracovanie tohto problému nám nedáva tento príspevok priestor, no uved'me aspoň, že ak by sme uvedené vzťahy zaradili medzi zložky osobnosti, a teda medzi osobnostné dobrá, potom – ak by sme mali byť konzekventní – by sme účastníkom týchto vzťahov mali priznať právo nielen na peňažnú náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej pretrhnutím týchto vzťahov, ale aj zapieraciu a odstraňovaciu žalobu. Manžel by tak mohol žalovať potenciálneho soka, aby nezasaľoval do jeho práva na vzťah s manželkou, rodičia by mohli žalovať svoje deti, ktoré s nimi prestali udržiavať kontakt, o jeho obnovenie a pod. Taktiež – ak by sme naozaj zaradili úzke rodinné a priateľské vzťahy medzi osobnostné dobrá – v prípade zranenia primárnej obeť, ktoré viedlo k oslabeniu týchto vzťahov, by mali mať nárok na peňažnú náhradu nielen sekundárne obeť (citovo blízke osoby), ale aj samotná primárna obeť. Zodpovedná osoba by tak nebola povinná poskytnúť náhradu iba sekundárnej obeť, ale aj primárnej obeť, a to rovno za všetky úzke a intenzívne vzťahy, ktoré dovtedy udržiavala. Ak by zomrela, tieto jej nároky by pritom neraz znovu prešli dedením na sekundárnu obeť.

Zdá sa nám preto, že nárok na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnych obeť v skutočnosti nie je nárokom z ochrany osobnosti. Zaradenie rodinných a iných úzkych vzťahov medzi predmety ochrany osobnosti (zložky osobnosti) sa tak nejaví ako dôsledok nejakej právno-teoretickej úvahy či analýzy podstaty osobnostných statkov, ale skôr ako výsledok snahy súdnej praxe prisúdiť sekundárnym obeť aj peňažné plnenie. Čo do výsledku mohol byť síce takýto prístup želaný, no z pohľadu systematiky občianskeho práva ho nemožno považovať za opodstatnený a dostatočne odôvodnený.

Návrh preto bude zrejme vychádzať zo stanoviska, že nároky sekundárnej obeť nie sú nárokmi z ochrany osobnosti, ale osobitnými nárokmi, pre vznik ktorých musí existovať osobitná, výslovná úprava. Návrh bude totiž zotrvať na východisku, že nemajetková ujma sa nahrádza len tam, kde to zákon ustanovuje.

2. Pokiaľ ide o otázku, ako sa má nemajetková ujma sekundárnych obeť prejavovať, tu sa možno prikloniť k názoru M. Novotnej, že tu ide o citovú ujmu, ktorá spočíva v pocitoch „smútku, beznádeje,

zúfalstva zo smrti blízkej osoby, vo vzťahu ku ktorej došlo k spretrhaniu citových väzieb a o ochudobnenie o možnosť ďalšieho rozvoja rodinného či obdobného života“.⁵ Táto nemajetková ujma sa teda prejavuje ako „prežívanie smútku a emocionálnej bolesti zo straty blízkeho“.⁶ V zásade tak pôjde o určité duševné útrapy. Nemajetková ujma sekundárnej obeť preto nespočíva v samotnej strate blízkej osoby či popretŕhaní rodinných a iných blízkych väzieb, ale len a výlučne v duševných útrapách, ktoré sú iba dôsledkom takejto straty a pretrhnutia. Nie je pritom potrebné, aby išlo o útrapy, ktoré by sa nejak vymykali prímeru. Aj obyčajné prejavy bolesti či smútku, ktoré sú pri úmrtí blízkej osoby bežné, by mali byť dostatočné na priznanie náhrady.

Z povedaného logicky vyplýva, že o nemajetkovú ujmu nepôjde, ak sekundárna obeť žiadne duševné útrapy neprežíva, napr. z toho dôvodu, že sama sa z rovnakej či inej príčiny ocitla v nezvratnom vegetatívnom stave, v ktorom je pociťovanie takýchto útrap vylúčené.

3. Dôležitou otázkou, ktorú vyvoláva už dnešná právna úprava, je, do akej miery si môžu konkurovať nárok na náhradu za uvedené duševné útrapy ako osobitný nárok, a nárok na bolestné a náhradu za sťaženie spoločenského uplatnenia ako nárok zo spôsobenia škody na zdraví. Odpoveď podľa nás spočíva v tom, že tieto nároky sa týkajú iných dopadov do sféry sekundárnej obeť. Kým náhrada za duševné útrapy kompenzuje bežné útrapy sekundárnej obeť, ktoré sa neprejavujú v poškodení jej zdravia, bolestné a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia kompenzujú dôsledky určitej zmeny zdravotného stavu. Bolestné a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia teda bez ďalšieho nekompenzujú duševnú bolesť ako takú, ale poškodenie zdravia sekundárnej obeť. Z tohto pohľadu je vlastne sekundárna obeť primárnou obeťou.

Na druhej strane bude veľa závisieť od okolností konkrétneho prípadu. Môže sa totiž stať, že poškodenie zdravia bude spočívať *výlučne* v psychickej poruche, ktorá sa prejavuje neprimerane intenzívnym

5 NOVOTNÁ, M. Nároky pozostalých osôb nemajetkovej povahy. In NEVOLNÁ, Z., HLUŠÁK, M. (eds.). *Laudatio Alexandrovi Škrinárovi*. Trnava : Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 123.

6 TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárných obeť. In *Súkromné právo*, 2020, roč. VI, č. 3, s. 111.

precit'ovani duševných útrap. V takom prípade by mal nárok na bolestné a náhradu za s'ťaženie spoločenského uplatnenia akosi konzumovať nárok na náhradu za duševné útrapy. Sekundárna obeť totiž nepocit'uje rôzne duševné útrapy: ide stále o tie isté duševné útrapy, preto by aj nárok na ich by mal byť len jeden. Obdobne, ak sa poškodenie zdravia sekundárnej obeť v dôsledku úmrtia primárnej obeť prejaví v takej psychickej poruche, ktorá sekundárnej obeť bráni precit'ovať duševné útrapy, potom bude nárok na ich náhradu pojmovovo vylúčený; do úvahy bude prichádzať len nárok na bolestné alebo náhradu za s'ťaženie spoločenského uplatnenia.

4. Ďalšou otázkou je, či by mali mať pozostalí nárok na kompenzáciu za ujmu samotnej primárnej obeť, ktorá spočíva v strate jej vlastného života (tzv. thanatologická ujma). V tomto smere sa navrhovaná úprava zrejme vyberie smerom k nenahrádzaniu takejto ujmy. Dôvodom je predovšetkým fakt, že na to, aby ujma bola nahraditeľná, musí najprv vzniknúť: ak však subjekt práva zaniká okamihom, kedy prichádza o život, potom strata života nemôže byť považovaná za ujmu zomrelého v právnom zmysle. Neexistuje preto ani nárok, ktorý by mohol prejsť na dedičov.

Iste, ide o argument veľmi zjednodušujúci a hádam aj diskutabilný (ako sme to mohli vidieť na nedávnej diskusii na úrovni talianskych súdov, ktoré sa nakoniec priklonili k nenahrádzaniu takejto škody),⁷ predsa len sa nezdá, že by po opačnom prístupe bol v súčasnosti zásadný spoločenský dopyt. Okrem toho, akokoľvek by sme sa snažili zahrnúť nárok na náhradu takejto ujmy do dedičstva, stále by na ňom ostával tieň trestnej funkcie, o ktorej sme v úvode uviedli, že by sa s ňou občianske právo spájať nemalo. Návrh bude preto vychádzať zo stanoviska, že thanatologická ujma sa nenahrádza.⁸

7 Pozri rozhodnutie talianskeho Najvyššieho kasačného súdu (Corte di Cassazione - Sezioni Unite) č. 15530, dostupné na http://www.neldiritto.it/public/pdf/Sez.%20Un.%2015350_07_15.pdf.

8 Tým ale, samozrejme, nie je zodpovedaná otázka, či môže na dedičov prejsť aspoň nárok na náhradu za vytrpené bolesti v období medzi poškodením zdravia a smrťou. Táto otázka má širší presah, keďže sa týka dediteľnosti nárokov zo zásahov do ochrany osobnosti. Jej zodpovedanie však presahuje rámec tohto príspevku, rovnako ako ho presahuje aj otázka, či má poškodený nárok na náhradu ujmy spočívajúcej v samotnom skrátení života. Tieto otázky si budú v rámci rekodifikácie vyžadovať osobitné posúdenie.

5. Nemenej podstatnou je otázka, či by mal sekundárnej obeti vznikáť nárok na náhradu nemajetkovej ujmy len v prípade usmrtenia primárnej obeť, alebo aj v prípade vážneho ublíženia na zdraví. V tejto súvislosti sa návrh bude zrejme hlásiť k druhej z uvedených možností. Môžu totiž nastať situácie, kedy primárna obeť síce nezomrie, no ocitne sa v stave, ktorý vyvoláva rovnaké alebo obdobné duševné – a neraz aj horšie – duševné útrapy na strane sekundárnej obeť.

Na druhej strane, vzhľadom na to, že tu nejde o žiadny nárok z ochrany osobnosti, náhrada by nemala prichádzať do úvahy pri akomkoľvek vážnom ublížení na zdraví primárnej obeť, ale len pri ublížení, ktoré sa svojimi účinkami blíži úmrtiu primárnej obeť. Malo by tak ísť o prípady vegetatívnych stavov, prípadne o také nezvratné psychické poruchy primárnej obeť, ktoré znemožňujú jej vedomé správanie. Teda o prípady, v ktorých – rovnako ako v prípade smrti – sa dá hovoriť o strate blízkej osoby a pretrhnutí úzkych väzieb.

2 PODSTATA NÁHRADY NEMAJETKOVEJ UJMY

6. Prejdime teraz k otázke, v čom by mala spočívať podstata náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť. Vyššie sme už uviedli, že nárok na náhradu takejto ujmy nie je nárokom z ochrany osobnosti, ale osobitným nárokom, pri ktorom zákon výnimočne umožňuje požadovať náhradu nemajetkovej ujmy aj inej osobe, než osobe, ktorú možno považovať za obeť konania škodcu, teda osobe, voči ktorej konanie škodcu nesmerovalo. Nemajetková ujma v takomto prípade spočíva v duševných útrapách, ktoré pramenia z toho, že úzky a blízky vzťah medzi primárnou a sekundárnou obeťou bol nenávratne pretrhnutý.

Náhrada nemajetkovej ujmy by preto mala zodpovedať len takto vymedzeným duševným útrapám. Naopak, táto náhrada by sa za žiadnych okolností nemala chápať ako kompenzácia za stratu života ako takého či kompenzácia za pretrhnuté rodinné a iné blízke vzťahy. Musí ísť výlučne o duševné útrapy, i keď spôsobené stratou blízkej osoby, a teda pretrhnutím vzťahov s touto osobou. Samotný život zomrelého totiž nebol statkom pozostalých, za ktorý by mali mať

nárok na náhradu. To platí rovnako aj o rodinných a iných blízkych vzťahoch, ktoré – ako sme už uviedli – nepovažujeme za osobnostné dobro.

7. Účelom náhrady by pritom malo byť vyváženie uvedených duševných útrap. Náhrada by tak mala kompenzovať skutočnosť, že sekundárna obeť tieto útrapy prežíva. Z tejto kompenzačnej funkcie zároveň vyplýva, že hoci neraz bude náhrada napomáhať sekundárnej obeti prekonaniu duševných útrap, pomoc v zložitých časoch nebude účelom tejto náhrady. Náhrada by sa preto nemala poskytovať za účelom zmiernenia alebo prekonania duševných útrap. To v dôsledku znamená, že nárok na ňu by mala mať aj taká sekundárna obeť, ktorá má dostatok vlastných zdrojov na prekonanie a zmiernenie útrap. Majetková situácia sekundárnej obete by preto nemala hrať rolu pri určovaní výšky náhrady (i keď nie je vylúčené, že sa bude spolu s majetkovou situáciou zodpovednej osoby zohľadňovať v druhom kroku, pri skúmaní možnosti moderácie výšky nároku).

8. Okrem toho treba zdôrazniť, že náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí by v žiadnom prípade nemala predstavovať trest pre zodpovednú osobu. Bolo by to v rozpore s východiskom, že úloha občianskeho práva nespočíva v trestaní.

3 SEKUNDÁRNA OBEŤ (AKTÍVNE LEGITIMOVANÁ OSOBA)

9. Nemenej podstatnou je otázka, koho by mal návrh považovať za sekundárnu obeť. Tu sa zrejme návrh prikloní k tomu, že okruh týchto osôb nebude vymedzený ich rodinným vzťahom k primárnej obeti ani nebude odkazovať na definíciu blízkej osoby. Dôvodom je fakt, že ak ide o nárok za duševné útrapy, potom by mal patriť všetkým, kde sú tieto útrapy odôvodnené vzťahom medzi primárnou a sekundárnou obeťou. Môže sa totiž stať, že medzi rodinným príslušníkom či inou blízkou osobou a primárnou obeťou nebola žiadna osobitná citová väzba, ba dokonca sa neraz stáva, že vzťahy medzi nimi sú silne narušené. Rodinní príslušníci a osoby definované ako blízke by preto by nemali mať automaticky postavenie sekundárnej obete.

To v podstate znamená, že postavenie sekundárnej obete musí byť definované inak než cez príbuzenský vzťah či cez definíciu blízkej osoby. Takýmto definičným znakom sekundárnej obete by mal podľa nás byť jedine osobitne blízky vzťah medzi ňou a primárnou obeťou. Jedine tak sa zabezpečí, že nárok na náhradu nemajetkovej ujmy budú mať naozaj len tí a zároveň všetci, ktorí mali s primárnou obeťou intenzívny a pozitívny vzťah. Keďže má ísť o *vzťah*, náklonnosť musí byť obojstranná. Nebude teda stačiť, ak vzťah s primárnou obeťou intenzívne a blízko pociťovala len sekundárna obeť. Podmienkou vzniku nároku na náhradu by preto mal byť vzájomný, osobitne blízky osobný vzťah medzi primárnou a sekundárnou obeťou.

10. Na druhej strane, návrh by mal učiniť zadosť svojej poriadkovej funkcii tým, že pre niektoré osobitné skupiny (napr. rodič, dieťa, manžel, životný partner) bude založená domnienka existencie tohto vzájomného, osobitne blízkeho osobného vzťahu. Bude teda na zodpovednej osobe, aby túto domnienku vyvrátila. Vychádza sa pritom z toho, že je pravdepodobnejšie, že uvedené osobitné skupiny takéto osobitný vzťah s primárnou obeťou skutočne mali. Uľahčí sa preto ich procesné postavenie. Podobný prístup vidíme v § 844 ods. 3 BGB.

4 ZODPOVEDNÁ (PASÍVNE LEGITIMOVANÁ) OSOBA

11. Pokiaľ ide o otázku zodpovednej, teda pasívne legitimovanej osoby, treba uviesť, že právna úprava zodpovednosti za nemajetkovú ujmu sekundárnych obetí by nemala predstavovať osobitnú zodpovednostnú skutkovú podstatu. Nárok na náhradu takejto ujmy by preto mal byť naviazaný na spôsobenie škody na živote a zdraví. To v konzekvencii znamená, že zodpovednou by mala byť tá osoba, ktorá zodpovedá za samotnú smrť, resp. poškodenie zdravia primárnej obete. Kto je touto osobou, bude teda závisieť od všeobecnej úpravy.

Z povedaného zároveň vyplýva, že nárok na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí by mal vznikať pri všetkých zodpovednostných skutkových podstatách, pri ktorých bola spôsobená smrť a smrťi obdobné poškodenie zdravia primárnej obete. Malo by byť pritom

irelevantné, či ide o zodpovednosť subjektívnu či objektívnu. Tam, kde bude daná zodpovednosť za majetkovú ujmu, bude vždy daná aj zodpovednosť za ujmu nemajetkovú, ktorá vznikla sekundárnym obetiam. Určenie zodpovednej osoby bude teda závisieť od príslušnej skutkovej podstaty. Nebude pritom vylúčené, aby za nemajetkovú ujmu sekundárnej obeť zodpovedalo solidárne viacero subjektov z rôznych právnych titulov.

5 VÝŠKA NÁHRADY

12. Vo vzťahu k výške náhrady nemajetkovej ujmy sa bude pri tvorbe návrhu novej právnej úpravy potrebné zaoberať otázkou, či má byť priamo v zákone táto výška stanovená alebo či má byť jej určenie ponechané na súdy.

V prospech prvej možnosti by hrala najmä poriadková funkcia práva, v zmysle ktorej by objektívne právo malo vnášať do právnych vzťahov istotu a poriadok. V tomto smere by predvídateľnosti súdnych rozhodnutí pomohlo práve presné určenie výšky náhrady priamo zákonom. Iste, dalo by sa namietat', že potom by sa mala zákonom stanoviť výška náhrady aj iných nemajetkových ujmy, nielen nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. Voči tomu by sa ale zas dalo oponovať, že na rozdiel od iných prípadov, nemajetková ujma sekundárnych obetí – tak ako samotné duševné útrapy – vykazujú určitú homogénnosť. Stanovenie výšky priamo zákonom by tak bolo odôvodnené práve touto skutočnosťou. Samozrejme, súdom by sa v prípade prijatia tohto prístupu zrejme mala ponechať určitá možnosť – v prípadoch hodných osobitného zreteľa – sumu zvýšiť. Obdobne, by sa mala súdom ponechať možnosť náhradu zvýšiť za rovnakých podmienok, ako môžu znížiť výšku náhrady majetkovej ujmy.

V prospech tejto možnosti by hralo aj to, že v prípade predvídateľnej výšky budú strany náchylnejšie prípadný spor vyriešiť mimosúdne, čím by sa sekundárne obeť dostali k náhrade rýchlejšie bez potreby opätovného prežívania útrap v rámci dokazovania v súdnom procese.

V neposlednom rade by presné, zákonom stanovené výšky pomohli poisťnému sektoru nastavovať správnu výšku poisťného, čím sa vylúči

možnosť, že poisťovne v obave, že budú musieť vyplácať príliš vysoké plnenia, nastavia výšky poistného nesprávne.

Samozrejme, nastavenie pevných čiastok, prípadne ich maximálnych hraníc, musí byť spravodlivé. Nemalo by sa totiž stať, že tieto výšky budú len symbolické a nebudú dostatočným vyvážením duševných útrap. Zároveň by sa mali opierať o doterajšie skúsenosti zo súdnej praxe. Taktiež by bolo nevyhnutné čiastky naviazať na určitú hodnotu, ktorá sa môže časom meniť (napr. na minimálnu či priemernú mzdu), aby sa zabezpečila aktualizácia zákonom stanovených výšok v závislosti od vývoja spoločenských podmienok bez potreby novelizácie právnej úpravy.

13. Na druhej strane by takémuto prístupu mohla byť vytknutá prílišná paušalizácia. Voči tomu by sa však dalo namietat', že len ťažko možno odstupňovať duševné útrapy či blízkosť vzťahu v závislosti od okolností konkrétneho prípadu; významné odchýlky by sa pritom dali riešiť prostredníctvom kompetencie súdu náhradu zvýšiť v prípadoch hodných osobitného zreteľa. Okrem toho by určité riešenie mohlo spočívať aj v stanovení len horných hraníc, čo by umožňovalo poskytnutie nižších náhrad tam, kde je to odôvodnené nižšou intenzitou osobitného vzťahu a duševných útrap.

Ak by sa nakoniec návrh predsa len priklonil k tomu, že zákon nebude výšku náhrady škody ustanovovať, potom by už z toho, čo bolo doteraz povedané, mali pre súdy vyplývať určité usmernenia, ako k určovaniu výšky náhrady pristupovať. Súdy by tak mali mať stále na zreteli, že

- a) náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnej obete nie je náhradou za stratu života či poškodenie zdravia, t. j. súdy by sa pri jej určovaní nemali pokúšať o vyčíslenie hodnoty života či zdravia;
- b) účelom náhrady nie je trestať zodpovednú osobu ani byť nástrojom pomsty. Súdy by preto vôbec nemali zohľadňovať, či sa poskytnutie náhrady nejako zodpovednej osoby dotkne. Majetková situácia zodpovednej osoby by preto mala hrať rolu len pri moderácii výšky náhrady, a to vo vzájomnom pomerovaní majetkovej situácie sekundárnej obete;
- c) účelom náhrady je kompenzácia duševných útrap, nie pomoc v ich prekonaní alebo zmiernení. Majetková situácia sekundárnej obete

by preto nemala byť zohľadňovaná pri určení výšky náhrady, ale len v rámci moderácie výšky náhrady vo vzájomnom pomerovaní majetkovej situácie zodpovednej osoby. Nárok na takúto náhradu by preto mala mať aj sekundárna obeť, ktorá na náhradu vôbec nie je odkázaná, a to práve v takej výške, v akej by mala nárok na náhradu aj obeť, ktorá nie je majetná;

- d) výška náhrady by nemala primárne závisieť od charakteru vzťahu, ale od intenzity a trvania duševných útrap;
- e) vzhľadom na to, že ide o náhradu za duševné útrapy, na všetky ostatné okolnosti prípadu – ako napr. vek primárnej či sekundárnej obeť, mieru zavinenia a pod. – by sa malo nahliadať práve skrz dopady týchto okolností na intenzitu a trvanie duševných útrap. Zároveň by sa malo dbať na to, aby sa tie isté okolnosti nezohľadňovali duplicitne: raz pri určovaní samotnej výšky, raz pri jej moderácii.

ZÁVER

Na záver tohto príspevku si dovoľme len zhrnúť niektoré východiská, na ktorých by mohla stáť nová právna úprava náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí.

V prvom rade nárok na náhradu takejto ujmy nie je nárokom z ochrany osobnosti sekundárnej obeť, ale osobitným nárokom tejto obeť vyplývajúcim z usmrtenia alebo závažného poškodenia zdravia primárnej obeť. Preto by mal byť systematicky zaradený nie v rámci úpravy ochrany osobnosti, ale v rámci nárokov na náhradu pri škode na zdraví a živote. Zároveň by malo byť jasne vymedzené – aspoň v dôvodovej správe –, že ide o taxatívny výpočet nárokov pri škode na zdraví a živote, aby sa prípadné obmedzenia neobchádzali prostredníctvom nárokov na ochranu osobnosti.

Ďalej, nárok na náhradu nemajetkovej ujmy by mal byť nárokom na náhradu za vlastné duševné útrapy sekundárnej obeť. Nemalo by ísť o žiadnu náhradu za stratu života či pretrhnuté vzťahy ani o náhradu thanatologickej škody. Duševné útrapy by mali pritom byť v príčinnej súvislosti so smrťou alebo takou závažnou ujmou na zdraví primárnej obeť, ktorá sa z pohľadu duševných útrap dá prirovnať jej úmrtiu.

A v neposlednom rade, osobou, ktorá by mala mať nárok na náhradu nemajetkovej ujmy, by mala byť výlučne osoba, s ktorou primárnu obeť spájala v čase jej smrti alebo poškodenia zdravia vzájomný, osobitne blízky osobný vzťah. Nová úprava by pritom mala pri niektorých skupinách (napr. rodič, manžel, druh, dieťa) zakladať domnienku existencie tohto vzťahu. Na druhej strane, povinnou, pasívne legitimovanou osobou by mala byť osoba, ktorá zodpovedá za škodu spôsobenú na živote a zdraví primárnej obeť.

MIESTO A UPLATNENIE DOKTRÍNY EGGSHELL SKULL (KREHKÉHO POŠKODENÉHO) V SLOVENSKOM PRÁVE¹

Mgr. Jozef Štefanko, PhD. LL.M

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Autor sa zamýšľa nad prítomnosťou konceptu eggshell skull (krehkého poškodeného), t. j. pravidla, podľa ktorého zodpovedný škodca musí poškodenému nahradiť ujmu na zdraví v rozsahu nezohľadňujúcim osobitné predispozície poškodeného v slovenskom práve. Predstavuje pôvod tohto konceptu v *common law* a pokúša sa o doktrinálne začlenenie tohto konceptu do systému slovenského deliktneho práva. Osobitne sa venuje problematike uplatniteľnosti takéhoto pravidla v kontexte náhrad nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí v prípade smrti poškodeného.

Kľúčové slová

krehký poškodený, krehká kosť, eggshell skull, príčinná súvislosť, ujma na zdraví, predispozícia, náhrada škody.

Abstract

The author ponders the presence of the eggshell skull rule (i.e. the rule according to which the tortfeasor must compensate the injured party in full, notwithstanding predispositions of the injured party, which contributed to the harm) in Slovak law. He introduces the origin of this concept in common law and attempts to doctrinally embed this concept into the system of Slovak tort law. In particular, he addresses the issue of the applicability of the rule in the context of compensation for non-pecuniary damage of secondary victims of a deceased injured party.

1 Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0535/19 „Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby“.

Keywords

thin skull victim, eggshell skull, causation, personal harm, predisposition, damages.

ÚVOD

Súkromné právo sa svojimi pravidlami nesporne dotýka každodennosti človeka. Malo by mu poskytovať rámcovú istotu, že môže zásadne v slobode realizovať svoju zvolenú životnú cestu a pokiaľ pri tom dôjde ku konfrontácii s inými osobami v jeho osobnej a majetkovej sfére, môže očakávať vyriešenie tohto vzťahu, ak nie úplne spravodlivé tak aspoň také, ktoré nebude zjavne nespravodlivým. Tento príspevok sa zaoberá jednou z problémových situácií, ktorej riešenie nie je možné jednoduchou aplikáciou práva bez hodnotových úsudkov, pretože z konfrontácie dvoch subjektov môže dôvodne niektorá z nich považovať za individuálne nespravodlivé. Ide o problém zodpovednosti za ujmu na zdraví spôsobenej takej osobe, ktorá v čase zásahu škodcu trpela nejakou fyzickou alebo psychickou predispozíciou, v dôsledku ktorej bol vzniknutý následok rozsiahlejší, ako by utrpel inak zdravý jedinec. Možno si predstaviť poškodeného, ktorý má obzvlášť krehké a lámavé kosti či iné závažné ochorenie, v dôsledku ktorého aj menej intenzívny zásah do jej osoby môže vyvolať podstatné zdravotné komplikácie. Má škodca zodpovedať za ujmu, ktorú takto spôsobil? Mala by náhrada za zásah takejto krehkej osoby kvantitatívne reflektovať existujúcu zdravotnú predispozíciu poškodeného?

Riešenie ponúka deliktne právo v podobe konceptu *eggshell skull* (krehkého poškodeného resp. krehkej kosti), rozvinutého v právnych systémoch common law, ale v rôznej podobe prítomného aj v iných jurisdikciách. Podľa neho sa pri uložení povinnosti škodcu nahradiť spôsobenú ujmu na zdraví neberú do úvahy zdravotné predispozície poškodeného k vzniku ujmy, ktoré existovali pred časom konania škodcu a ktoré prispeli k vzniku výrazne vyššieho rozsahu ujmy, aký bolo možné reálne predvídať ako následok daného konania škodcu alebo ktoré by v konečnom dôsledku samé aj bez daného protiprávneho konania alebo škodnej udalosti viedli k zhoršeniu zdravotného stavu poškodeného alebo k jeho smrti.

Keďže ide o problém, ktorý nevyhnutne bude vznikať v akomkoľvek právnom prostredí, kladieme si otázku, či a prípadne v akej miere takéto alebo obdobné pravidlo pozná a uplatňuje aj slovenské právo, a v prípade, ak tomu tak je, akým je možné ho koncepčne ukotviť v doktríne zodpovednostného práva u nás. Za týmto účelom si najprv predstavíme pravidlo *eggshell skull* a jeho charakteristické črty v kontexte právneho systému, kde sa vyvinulo, s úvahou o jeho rozšírení aj na európskom kontinente. Následne podrobíme analýze vybranú rozhodovacia činnosť súdov, ktoré sa s riešením skutkových okolností charakteristických pre pravidlo *eggshell skull* potýkali v kontexte práva uplatňovaného na Slovensku a v Čechách. Pokúsime sa o doktrínálne začlenenie týchto zistení do systému slovenského deliktneho práva a osobitne sa budeme venovať problematike uplatniteľnosti takéhoto pravidla v kontexte náhrad nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí v prípade smrti poškodeného.

1 O PÔVODE A ROZŠÍRENÍ PRAVIDLA EGGSHELL SKULL A O PRAVIDLE KREHKÉHO POŠKODENÉHO

Pôvod pravidla, podľa ktorého musí škodca brať poškodeného „takého aký je“, resp., že v prípade poškodenia zdravia osoby je potrebné kompenzovať takúto ujmu v plnosti, aj nepredvídateľnú, vzhľadom na existenciu určitej predispozície poškodeného, ktorá jej rozsah zväčšila,² treba hľadať na prelome 19. a 20. storočia v precedenčnom práve krajín angloamerického právneho systému. Tu vo veci *Vosburg v. Putney*³ bol mladík uznaný za zodpovedného za škodu, ktorú spôsobil kamarátovi pri bežnej detskej hádke kopnutím do holennej kosti, ktorá viedla až k amputácii nohy poškodeného. K nej došlo v dôsledku aktívacie infekcie v nohe poškodeného z predchádzajúceho zranenia. Pre súd teda nebolo rozhodujúce, či napohľad extrémny následok svojho počínania mohol škodca predvídať. Ďalej vo veci *Dulieu v. White and*

2 Pozri bližšie PEEL, E., GOUDKAMP, J. *Winfield and Jolowicz on Tort*. London: Sweet & Maxwell, 2014, s. 765-766.

3 *Vosburg v. Putney* 80 Wis. 523, 50 N.W. 403 (Wisc.1891).

*Sons*⁴ kónský povoz narazil do budovy hostinca, čím vylákal tehotnú hostinskú, ktorá predčasne a problematcky porodila. Majiteľ povozu zodpovedal za celú ujmu, pričom tehotenstvo tu bolo chápané ako osobitná predispozícia poškodenej. Súd vyslovil: „*Niet pochybností, že pohonič koní, ktoré patrili žalovanému, nemohol predvídať, že bola v takomto stave. Čo však na tom záleží? Ak je niekto z nedbanlivosti iného zrazený alebo inak zranený na svojom tele, odpoveďou na žalobu poškodeného na náhradu škody nemôže byť, že by bol býval utrpel menšie zranenie alebo žiadne zranenie ak by nemal nezvykle tenkú lebku alebo nezvykle slabé srdce.*“⁵ Už tu možno vidieť jazykový základ označovania predmetného pravidla ako pravidla „eggshell skull“ resp. „thin skull“,⁶ čo poukazuje na paradigmatickú zdravotnú predispozíciu, ktorá môže viesť k zásadnému a nepredvídanému poškodeniu zdravia pri nižšej intenzite útoku. V súčasnosti je toto pravidlo štandardne uplatňované v systémoch common law a vo svojej základnej podobe bolo v USA sformulované do abstraktného pravidla v ustanovení § 461 Restatement of Torts (Second), podľa ktorého: „*ten kto koná nedbanlivo, zodpovedá za ujmu spôsobenú inému, a to aj vtedy ak fyzický stav toho druhého, ktorý nebol ani nemohol byť známy konajúcemu, vedie k väčšiemu rozsahu zranenia ako tomu, ktoré mal konajúci ako rozumná osoba predvídať ako pravdepodobný následok konania.*“

Dlhoročné uplatňovanie pravidla eggshell skull v angloamerickom právnom prostredí a v ňom rozvíjaná kazuistika umožňujú identifikovať určité charakteristické situácie,⁷ kedy je možné použiť jeho logiku pre priznanie zodpovednosti škodcu aj za nepredvídateľné ujmy. Konanie škodcu môže v prvom rade *aktivizovať* skrytú predispozíciu, ktorá sa doposiaľ v žiadnom ohľade neprejavovala. Ďalej môže konanie škodcu *reaktivovať* nepriaznivý stav, ktorý tu už raz bol, avšak vďaka predošlej lekárskej starostlivosti bola osoba v čase konania škodcu stabilizovaná (napr. vykonaná operácia nohy poškodeného zhoršila existujúci stav chodidla, s problémami ktorého bojoval poškodený

4 *Dulieu v. White and Sons* [1901] 2 KB 669.

5 Tamže, ods. 12.

6 T. j. pravidlo lebky z vaječnej škrupiny resp. tenkej lebky.

7 Bližšie pozri NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Odraz sociálneho prístupu pravidla Eggshell Skull v deliktnej práve európskeho soft law. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2016, vol. 11, Suppl. 1, s. 65-68.

celý život).⁸ Okrem toho konanie škodcu môže vyvolať *zhoršenie* známeho skôr existujúceho stavu poškodeného, ktorý doteraz nevyžadoval lekársku starostlivosť, resp. nevyžadoval lekársku starostlivosť v takom rozsahu a takého významu ako po zásahu škodcu. Napokon, konaním škodcu môže dôjsť k *urýchleniu* nástupu inak nevyhnutnej ujmy, ktorú by predispozícia poškodeného pravdepodobne vyvolala aj vtedy, ak by ku konaniu škodcu nedošlo.⁹ Pokiaľ ide o *druh ujmy* (a zodpovedajúcej predispozície poškodeného), u ktorej prichádza do úvahy aplikácia pravidla eggshell skull, popri fyzických predispozíciách súdy umožňujú kompenzovať ujmy aj u osôb, ktoré sú osobitne náchylné na psychické či dokonca psychiatrické následky (tzv. „eggshell personality“ alebo „eggshell psyche“).¹⁰ V prípade Malcolm v. Broadhurst súd pri priznaní náhrady všetkej ujmy vyslovil: „...v zásade nie je rozdiel medzi „lebkou z vaječnej škrupiny“ a „osobnosťou z vaječnej škrupiny“. ... Znásobenie jej nervovej depresie bolo riadne predvídateľným následkom jej zásahu. ... Akonáhle je možné ujmu určitého druhu, v tomto prípade psychologickú, predvídať ... skutočnosť, že vzniká alebo pokračuje v dôsledku nezvyklého komplexu dejov, nezabavuje žalovaného zodpovednosti za ňu.“¹¹ Úvahy o pravidle eggshell skull však smerujú aj do ďalších horizontov, niekedy napohľad absurdných, kedy by sa zodpovednosť škodcu mala vzťahovať aj na také škody, ktorých rozsah znásobuje taká predispozícia poškodeného ako napr. príslušenstvo k určitej cirkvi alebo náboženstvu,¹² alebo príslu-

8 *Bruneau v. Quick*, 187 Conn. 617 (1982).

9 *McCahill v. New York Transportation Co.*, 94 N.E. 616 (N.Y. 1911), kde jeden zo zamestnancov taxislужby z nedbanlivosti vrazil do poškodeného, ktorý trpel alkoholizmom. Poškodený utrpel v dôsledku nehody viaceré zlomeniny, avšak v nemocnici zomrel v dôsledku stavu, ktorý bol spojený s alkoholizmom. Súd priznal náhradu škody aj napriek tomu, že alkoholizmus poškodeného by pravdepodobne viedol k náhlemu predčasnému úmrtiu poškodeného.

10 Pozri McQUADE, J. S. The Eggshell Skull Rule and Related Problems in Recovery for Mental Harm in the Law of Torts. *Campbell Law Review*. 2001, vol. 24., no. 1, najmä s. 39 a nasl. (analyzujúci problematiku s kritikou prístupu mnohých jurisdikcií, ktoré vyžadujú pre náhradu psychickej ujmy, aby bola dôsledkom aspoň nejakej fyzickej ujmy).

11 *Malcolm v. Broadhurst*, (1970) 3 All E.R. 508, 510 (manželský pár bol zranený pri automobilovej nehode a utrpel mentálne a nervové následky. V dôsledku manželkinej osobitne citlivej osobnosti, táto utrpela ďalšie symptómy psychického pôvodu ako následok zmeny správania jej manžela).

12 napr. v kontexte nemožnosti aplikovať určitý liečebný postup pre konflikt s vierovyznaním poškodeného. Por. REDKO, O. Religious Practice as a „Thin Skull“ in the Context of Civil Liability. *University of Toronto Faculty of Law Review*. 2014, vol. 72, no. 1, s. 42.

šenstvo k určitej rase.¹³ Aj preto bývajú úvahy o uplatňovaní tohto pravidla, nielen v systémoch common law, sprevádzané hľadani limitov jeho aplikácie.

Aj na európskom kontinente však možno identifikovať podobný prístup právnych poriadkov, t. j. preferencie plnej ochrany (resp. kompenzácie) poškodeného so zdravotnou predispozíciou oproti ochrane škodcu v takýchto situáciách.¹⁴ Ak považujeme dosiaľ najrozsiahlejší výstup komparatívnej právnej vedy, snažiaci sa o normatívne spoločné uchopenie pravidiel súkromného práva v Európe, tzv. návrh spoločného referenčného rámca (DCFR),¹⁵ za signál o existencii jednotného či aspoň prevažujúceho koncepčného prúdu v určitom právnom inštitúte,¹⁶ potom sa javí, že naozaj jestvuje konsenzus právnych systémov aj v otázke pravidla „eggshell skull“. Totiž DCFR v článku VI. – 4:101(2) zakotvuje pravidlo, podľa ktorého „v prípadoch vzniku osobnej ujmy alebo smrti sa neberie ohľad na osobné predispozície poškodenej osoby vo vzťahu k druhu alebo rozsahu utrpenej ujmy.“ Toto pravidlo je nadstavbou základnej tézy pre určenie právne relevantnej ujmy, za ktorú sa zodpovedá, t. j. ujmy v kauzálnom nexu s konaním osoby alebo so zdrojom nebezpečenstva, za ktoré určitá osoba zodpovedá. Autori formulovaného pravidla výslovne počítajú s jeho uplatniteľnosťou čo-do kauzality ku ujme v súvislosti s fyzickou i psychickou zdravotnou predispozíciou poškodeného, vrátane reflexnej ujmy sekundárnych obetí (pozostalá blízka osoba, ktorá utrpí šok zo smrti primárne zasiahnutej osoby). Zároveň tiež pripúšťajú, že

13 Pozri NELSON, C. A. Of Eggshells and Thin-skulls: A consideration of racism-related mental illness impacting Black women. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2006, vol. 29, s. 112–136.

14 Porovnaj VAN DAMM, C. *European Tort Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 344 (generalizujúci existenciu obdobného pravidla v prakticky všetkých jurisdikciách); a tiež SMRŽ, I. Duševní újmy na zdraví a jejich oděhování v civilním právu. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2019, vol. 9, no. 2, s. 30 (poukazujúci najmä na príklady nemeckého, rakúskeho a českého práva).

15 Pozri JANČO, M., JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. a kol. *Európske súkromné právo*. Bratislava : Euroiuris, 2012, s. 267-268.

16 Treba však dodať, že akademické soft law zamerané špecificky na deliktne právo – Princípy európskeho deliktneho práva (PETL) – inštitút obdobný pravidlu eggshell skull nenormujú. Vid' NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Odras sociálneho prístupu pravidla Eggshell Skull v deliktnom práve európskeho soft law. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2016, vol. 11, Suppl. 1, s. 62-63.

v konkrétnej situácii môže byť predispozícia relevantnou pri určovaní náhrady a viesť k jej zníženiu.¹⁷

V tomto príspevku je však osobitným predmetom skúmania prítomnosť obdobného pravidla v slovenskom práve. Avšak skôr, než svoju pozornosť obrátíme do vlastnej jurisdikcie vecne, treba sa vysporiadať s terminologickým problémom vhodnosti či nahraditeľnosti cudzojazyčného označenia „eggshell skull“ v domácom prostredí. Ak totiž uvedený inštitút zavádzame do slovenského právneho diskurzu, namiesto je otázka ako o označenom právnom inštitúte hovoriť, ako ho prekladať, event. aký národný a rovnako trefný terminologický ekvivalent by bolo vhodné používať. V tejto súvislosti bolo už skôr domácej právnej obci s náležitým odôvodnením ponúknuté vhodné terminologické inštrumentárium: „*ako najvhodnejšie obrazné pomenovania, a zároveň pomenovania primerane civilné pre odborný diskurz, sa javia pojmy „pravidlo krehkého poškodeného“ a „pravidlo krehkej kosti“, ak uprednostňujeme metaforické vyjadrenie.*“¹⁸ V ďalšom teda skúmaný inštitút bude označovaný iba ako pravidlo krehkého poškodeného.

2 PRAVIDLO KREHKÉHO POŠKODENÉHO V SLOVENSKOM PRÁVE

Právnu normu, ktorá by upravovala právne posúdenie zodpovednosti škodcu a jej prípadné špecifické následky vo vzťahu k poškodenému s osobitnou zdravotnou či inou predispozíciou poškodeného, t. j. obdobu pravidla eggshell skull, resp. pravidla krehkého poškodeného, vo výslovnej rovine slovenské právo nepozná. Treba však mať na zreteli, že toto pravidlo má aj charakter určitej morálnej spoločenskej normy, v rámci ktorej sa ako spravodlivé usporiadanie vzťahov môže javiť preferencia poskytnutia plnej náhrady aj vo vzťahu k určitým subjektom, ktoré sú hodné osobitnej spoločenskej ochrany, a to

17 Pozri VON BAR, Ch., CLIVE, E. (eds.). *Principles, Definitions and Model rules of European Private Law : Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition.* vol. 4. Munich : sellier, european law publishers, 2009, s. 3574.

18 NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Nezniesiteľná krehkosť bytia poškodeného v deliktom práve. In *Fontes iuris.* Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2017, s. 186.

napriek tomu, že určitý aspekt v rámci dôsledného zisťovania predpokladov zodpovednosti nemusí byť v plnosti pričítateľný škodcovi. Majúc na zreteli, že úprava zodpovednosti za škodu v súčasnom Občianskom zákonníku (možno to obdobne povedať aj o úprave nemajetkovej ujmy podľa § 11 a nasl. OZ) je pomerne stručná a pracuje s abstraktnými pojmami vyžadujúcimi značný intelektuálny vklad subjektu interpretácie a aplikácie práva, javí sa nanajvyššie prirodzené a pravdepodobné, že morálna norma, ktorú by objektívne bolo možné označiť za spravodlivú, si v určitej forme môže nájsť uplatnenie v interpretačno-aplikačnom procese a cez túto abstraktnú právnu úpravu bude prežarovať. Namiesto je preto otázka, či obdoba pravidla krehkého poškodeného prežaruje do zodpovednostného súkromného práva v SR, tak ako je uplatňované v praxi, najmä v súdnej praxi.¹⁹

2.1 PRAVIDLO KREHKÉHO POŠKODENÉHO V JUDIKATÚRE SÚDOV

Pravidlo, ktoré je predmetom nášho záujmu, sa v judikatúre súdov skutočne vyskytuje, a to pri aplikácii nášho súkromného práva, pričom možno povedať, že jeho prejavy sa objavujú v súdnej argumentácii už po desaťročia. Zároveň treba upozorniť, že pokiaľ používame ako príklad aj niektoré rozhodnutia českých súdov po rozdelení spoločného štátu, potom ide vždy o prípad sporov, v ktorých bolo aplikované nereformované znenie Občianskeho zákonníka, t. j. text, ktorý predstavuje totožnú hmotnoprávnu úpravu pre súčasnú SR.

2.1.1 PSYCHICKÁ PREDISPOZÍCIA VEDÚCA K SAMOVRAŽDE (NAJVVYŠŠÍ SÚD ČR, SP. ZN. 1 CZ 59/90, [R 21/1992 CIV.]

Takpovediac základným judikátom v tomto ohľade je rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz

¹⁹ Problematikou skutočných kontúr práva, ktoré nemusí nevyhnutne odrzrkadľovať výlučne text písanej normy alebo doktrínálnych stanovísk sa venuje náuka o tzv. právnych formantoch podľa R. Sacca a praktické projekty vychádzajúce z nej. Por. BUSSANI, M., MATTEI, U. A. The Common Core Approach to the European Private Law. *Columbia Journal of European Law*. 1997, vol. 3, najmä s. 344.

59/90, publikovaný v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod č. 21/1992. Rozhodnutie totiž, okrem puntu autority ako publikovaného judikátu, zároveň formulovalo pravidlo pre posúdenie príčinnej súvislosti spôsobom nápadne pripomínajúcim znenie anglo-amerického pravidla eggshell skull.

Skutkovo išlo o prípad poškodeného, ktorý v dobe výkonu základnej vojenskej služby spáchal samovraždu skokom pod vlak. Podľa zistenia súdov mal poškodený mať psychické problémy, ktoré sa mali zhoršiť pri výkone vojenskej služby, o čom zrejme mali vedomosť nadriadení poškodeného a v inkriminovaný deň nezabezpečili jeho bezpečný sprievod na ceste do nemocničného zariadenia, kedy k skutku došlo. V žalobe sa pozostala manželka a dcéra poškodeného domáhali náhrady škody v zmysle ust. § 448 OZ. Najvyšší súd vyslovil, že *„príčinná súvislosť medzi zavineným protiprávnym konaním žalovaného a vznikom škody na zdraví musí byť bezpečne preukázaná (nestačí tu iba pravdepodobnosť), nemožno ju však vylučovať iba preto, že by protiprávne konanie škodcu dovŕšilo už jestvujúci nepriaznivý zdravotný (duševný) stav poškodeného.“*

Najvyšší súd sa teda výslovne zaoberá jestvujúcou zdravotnou (do konca psychiatrickou) predispozíciou poškodeného v kontexte zisťovania príčinnej súvislosti ako predpokladu zodpovednosti, avšak túto predispozíciu nepovažuje za faktor, ktorý by sám osebe mohol pretrhnúť reťaz príčinnej súvislosti vedúcej ku škode. Súd tu však zároveň pripúšťa posudzovanie prípadného spoluzapríčinenia poškodenia samotným poškodeným,²⁰ no z textu odôvodnenia sa javí, že pri tomto posúdení bude opäť zásadnú rolu zohrávať miera protiprávnosti počínania žalovaného a formuluje zásadu, že škodca (vojenská správa) *„by sa mohla zbaviť zodpovednosti, pokiaľ škode nemohla zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré od nej možno požadovať.“* V tomto kontexte sa súd nezaoberal prípadnou otázkou, či by existencia zdravotnej predispozície mala mať vplyv na rozsah priznanej náhrady škody.

20 V zmysle § 441 OZ, jazykovo vyjadrené ako zavinenie poškodeného. K tomu por. napr. DULAK, A. § 441 [Spoluúčasť poškodeného]. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákoník I.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1611 (preferujúci termín „spoluúčasť“).

Citované rozhodnutie si našlo pomerne početnú odozvu v následnej rozhodovacej činnosti súdov v ČR²¹ aj v SR,²² pričom je zaujímavé, že české súdy reflektujú citovanú časť právnej vety, t. j. uplatňujú judikát v súvislostiach obdobných ochrane krehkého poškodeného, pričom v novšej súdnej praxi slovenských súdov je uvedený judikát prakticky výlučne citovaný ďalšou právnou vetou vo všeobecnejšom kontexte posudzovania príčinnej súvislosti, t. j. v zmysle potreby zisťovania vecnej namiesto časovej súvislosti medzi ujmou a porušením právnej povinnosti.

2.1.2 FYZICKÁ PREDISPOZÍCIA A VEK POŠKODENÉHO (NAJvyšší SÚD ČR, SP. ZN. 25 CDO 280/2013)

V rovnakom duchu a s odkazom na vyššie uvedené rozhodnutie nadviazal český najvyšší súd aj pri posudzovaní príčinnej súvislosti medzi protiprávnym konaním škodcu a vzniknutou ujmou na zdraví poškodenej v prípade, ak táto osoba už v čase ujmy trpí fyzickou predispozíciou, ktorá má negatívny vplyv na rozsah poškodenia a dobu liečby tejto osoby. V tomto prípade išlo o pokročilý vek a diagnostikovanú osteoporózu poškodenej, ktoré ovplyvnili liečbu poškodenej po napadnutí agresívnym baranom. Zaujímavou na tomto prípade z vecného aj terminologického hľadiska je tá skutočnosť, že škodca v spore výslovne namietal aj postup znalca, posudzujúceho poškodenie zdravia poškodenej, ak sa tento nezaoberal zdravotným stavom poškodenej pred úrazom a v rámci bodového hodnotenia mal byť zohľadnený jej vysoký vek, a tiež že žalovaná trpela osteoporózou, takže mala krehkejšie kosti a jej zlomeniny sa pomalšie hoja, za čo by nemal zodpovedať škodca.

Súd v tejto súvislosti výslovne uviedol, že *„vek poškodenej a jeho prípadný vplyv na dĺžku, spôsob a zložitosť liečenia nemožno v žiadnom prípade vykladať na jej ťarchu. Naopak (...), je namieste zohľadniť vyššiu mieru utrpenia spojeného s komplikovanou a zdĺhavou liečbou poškodenej, ktorá utrpela úraz vo veku 86 rokov.“* Možno teda

21 Vid' napr. rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 25 Cdo 280/2013 z 18.12.2013, sp. zn. 25 Cdo 627/2013 z 25. 6. 2013 a i.

22 Vid' napr. rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Cdo/191/2017 z 13.8.2018, sp. zn. 4MCdo/3/2014 z 16.12.2015 a i.

hovoríť o potvrdení pravidla „krehkého poškodeného“ alebo „krehkej kosti“ aj v terminologickej rovine.

V kontexte záverov súdu možno identifikovať nielen odmietnutie úvah o pretrhnutí príčinnej súvislosti k škode v dôsledku jestvujúcej fyzickej predispozície poškodenej, ale aj odmietnutie relevancie tejto skutočnosti pre posudzovania výšky priznanej náhrady. T. j. súd nekonštruuje potrebu pomerovať hypotetické poškodenie zdravia (a náklady z toho vyplývajúce), ktoré by za rovnakých okolností utrpel „priemerný“ pacient, s reálnym poškodením v predmetnej veci. Naopak, preferuje úplnú náhradu vzniknutej ujmy, bez ohľadu na stav pacientky pred poškodením.

2.1.3 FYZICKÁ PREDISPOZÍCIA (CHOROBA) V SÚBEHU S POŠKODENÍM (NAJvyšší súd ČR, SP. ZN. 25 CDO 627/2013)

V inom prípade vo veci žaloby pozostalej dcéry po usmrtenom otcovi na paušálnu náhradu jej utrpanej ujmy,²³ sa český najvyšší súd zaoberal problémom, keď existujúca fyzická predispozícia (dlhodobá choroba poškodeného) prispela približne rovnakou mierou k smrti poškodeného nastalej po ublížení na zdraví škodcom. Táto skutočnosť bola dôvodom na zníženie priznanej náhrady o 50 %.

Skutkovo išlo o fyzické napadnutie suseda po predchádzajúcej slovnej potýčke úderom kusom dreva do hrudníka, čím mu bola spôsobená zlomenina rebier s citeľným obmedzením v obvyklom spôsobe života a následne (už bez zavinenia škodcu), v dôsledku predchádzajúceho chorobného stavu poškodeného, došlo aj k trhline a pomliaždeniu sleziny a krvácaniu do brušnej dutiny a v dôsledku trvajúcej choroby po cirhóze pečene došlo aj k masívnemu krvácaniu do tráviaceho traktu, pričom, kým poškodený vyhľadal lekársku pomoc, rozvinul sa šokový stav, ktorý sa lekárskou starostlivosťou nepodarilo zvládnuť a poškodený zomrel.

Súdy tu vyhodnotili, že usmrtenie poškodeného nastalo v príčinnej súvislosti s protiprávnym konaním škodcu, no „na smrti poškodeného

23 V zmysle ust. § 444 ods. 3 zák. č. 40/1964 Sb. občanský zákoník v znení úč. do 31.12.2013, ktoré ustanovovalo paušálne výšky náhrad pre vybraných pozostalých po usmrtení.

sa približne rovnakou mierou spolupodiel'al jeho chorobný stav, ktorý zapríčinilo krvácanie do tráviaceho traktu z pažerákových varixov pri cirhóze pečene.“ V dôsledku toho bola ustanovená miera spoluúčasti na smrti poškodeného v rozsahu 50% a tomu zodpovedajúca výška nároku na náhradu škody. Najvyšší súd aj v takejto skutkovej situácii s poukazom na rozhodnutie R 21/1992 civ. považoval protiprávne konanie škodcu za príčinu „dôležitú, podstatnú a značnú“ pre nastúpenie škodného následku, čím je zodpovednosť škodcu daná. Z odôvodnenia rozhodnutia nie je výslovne zrejmé, ako právne súd odvodzuje zníženie náhrady. Dá sa však usudzovať, že pôjde o dôvod spoluzapríčinenia poškodeného v zmysle § 441 OZ. Teda zdravotná predispozícia poškodeného tu má osobitnú relevanciu v otázke spoluzapríčinenia škody a teda môže byť zrejme dôvodom pre zníženie náhrady, čo do istej miery vynára otázku čo do jednotnosti uplatňovania konceptu krehkého poškodeného v porovnaní s predchádzajúcim prípadom, kedy poškodená tiež trpela dlhodobou chorobou.

2.1.4 VRODENÁ FYZICKÁ PREDISPOZÍCIA A PRACOVNÝ ÚRAZ (NAJVYŠŠÍ SÚD ČR, SP. ZN. 21 CDO 1508/2007)

V kontexte ochrany osôb, ktoré sú osobitne hodné ochrany v právnych vzťahoch, akými sú zamestnanci v pracovnom pomere,²⁴ je už po desaťročia zrejmá existencia morálnej inklinácie v plnosti odškodňovať dôsledky poškodenia zdravia takýchto chránených subjektov, napriek tomu, že pracovný úraz utrpí osoba s existujúcou významnou vrodenuou či nadobudnutou fyzickou predispozíciou, ktorá má podstatný vplyv na vznik samotnej ujmy. Tak tomu bolo aj v prípade zamestnanca, ktorý pri zdvíhaní takpovediac štandardného bremena (pridržiavanie závery o hmotnosti cca 60 kg) utrpel vyskočenie medzistavcovej platničky. Toto poškodenie zdravia však podľa vyjadrenia znalca bolo dôsledkom degeneratívnych zmien tuberkulózneho pôvodu na chrbtici poškodeného, pričom k úrazu mohlo dôjsť kedykoľvek aj pri inej činnosti. Najvyšší súd sa priklonil k ochrane

24 V súčasnej procesnoprávnej úprave sú individuálne pracovné spory dokonca *expressis verbis* označené za spory s ochranou slabšej strany. Vid' druhú hlavu tretej časti zák. č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, osobitne § 316 a nasl.

zamestnanca a rozhodnutie a jeho odôvodnenie bolo publikované v zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk.²⁵ Súd uviedol: „*bolo by v rozpore s úmyslom zákona (...) chrániť pracujúcich pred škodami z pracovných úrazov, ak by boli z tejto ochrany vylúčené poškodenia zdravia vykazujúce všetky znaky pracovného úrazu iba preto, že u poškodeného existovali určité predispozície, ktoré spolupôsobili pri vzniku poškodenia zdravia spôsobeného úrazovým dejom. Existencia určitého chorobného stavu, hoci latentného, nemôže vylúčiť záver, že medzi úrazovým dejom a ním vyvolaným následným chorobným stavom je priama príčinná súvislosť a že teda vyvolanie tohto chorobného stavu bolo spôsobené ako jednou z hlavných príčin, ktoré ho vyvolali, pracovným úkonom, pri ktorého vykonávaní k nemu došlo. Na správnosti tohto záveru nemôže nič zmeniť skutočnosť, že na vznik poškodenia zdravia vyvolaného úrazovým dejom spolupôsobili i iné vnútorné faktory, vrodené alebo získané, ktoré vyvolávajú pre organizmus neobvyklé podmienky, ako je tomu napr. u dispozície vyvolanej skôr vzniknutým chorobným stavom.*“

Neskôr na podklade týchto úvah český najvyšší súd vo veľmi podobnom skutkovom²⁶ stave vyjadril zásadu pre určenie rozsahu poskytovanej náhrady, keď nižšie súdy preferovali pomerovanie zdravotného stavu dotknutej osoby pred poškodením a po ňom pre účely výpočtu náhrady. Pokiaľ ide o samotnú príčinnú súvislosť, najvyšší súd bol toho názoru, že ak sa u poškodeného vyskytne „*súčasne viac zdravotných problémov, ktoré ovplyvňujú jeho celkový zdravotný stav a pracovné možnosti, je právne bezvýznamné aritmetické zisťovanie podielu, akým sa následky pracovného úrazu podieľajú na nepriaznivom zdravotnom stave poškodeného, pretože rozhodujúcim je, či pracovný úraz bol príčinou škody (či jeho dôsledkom bol vznik škodového nároku) alebo či má škoda podklad v príčinách iných s pracovným úrazom nesúvisiacich.*“ Nuž a pokiaľ ide o rozsah priznanej

25 Vid' rozhodnutie býv. Najvyššieho súdu ČSSR z 28.4.1962, sp. zn. 4 Cz 86/61 (R 1/1963).

26 V tomto prípade zamestnanec trpel vroděnými degeneratívnymi zmenami na chrbtici, ktoré sa na celkovom zdravotnom stave osoby do doby pracovného úrazu podieľali iba „okrajovo“, avšak v dôsledku pracovného úkonu (zdvíhanie bremena – tzv. klemfixu – dočasné dopravné značenie s betónovým základom) utrpel poškodenie zdravia (blokáciu krčnej a bedrovej chrbtice s iritáciou miechového koreňa C8) s následným priznaním invalidného dôchodku. Vid' rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 6. 2. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1508/2007.

náhrady, tu súd odmietol jej zníženie s poukazom na existujúcu zdravotnú predispozíciu, ktorá mala vplyv na zdravotný stav osoby pred poškodením s odôvodnením: „*Je totiž nepochybné, že žalobca i pri menej priaznivom zdravotnom stave – v porovnaní s ideálne zdravým človekom – bol napriek tomu schopný vykonávať prácu podľa pracovnej zmluvy v plnom rozsahu a dosahovať tomu zodpovedajúci zárobok, a že príčinou, pre ktorú toho prestal byť schopný, boli následky pracovného úrazu. (...) predmetom odškodnenia zamestnanca nie je jeho zdravotný stav ako taký (tá jeho časť, ktorá bola zhoršená pracovným úrazom), ale strata na zárobku, ktorá od určitého okamihu vznikla (bola dovŕšená) následkom pracovného úrazu.*“ Súd si všíma aj (zjavne) neželané dôsledky, ktoré by zohľadňovanie predchádzajúceho zdravotného stavu poškodených prinášalo, totiž skutočnosť, že plné odškodnenie by mohol získať iba ten zamestnanec, ktorý je úplne zdravý. Tu možno dodať, že kategória úplne zdravého jedinca by bola sama veľmi rozporuplným konceptom.

V kontexte týchto záverov možno poukázať aj na súčasnú prax slovenských súdov pri posudzovaní zodpovednosti zamestnávateľa za pracovný úraz zamestnanca, ku ktorému došlo za existencie choroby (zdravotnej predispozície) zamestnanca, ktorá ovplyvňovala jeho zdravotný stav. Najvyšší súd SR bol dokonca konfrontovaný s dovolacou otázkou smerujúcou k tomuto problému,²⁷ avšak z procesných dôvodov ju meritórne neprejednal. V konkrétnej veci – v konaní o náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých príbuzných po osobe zomrelej na pracovisku – je však dôsledok aplikačnej činnosti súdu totožný. Totiž, v situácii, keď zamestnanec zomrel na zlyhanie srdca pri existujúcom nepoznanom ochorení (ischemická choroba srdca, ateroskleróza po prekonanom infarkte myokardu), pričom k nemu došlo za nepriaznivých okolností v pracovnom prostredí (zaťaženie hlukom, prachom, prchavými organickými látkami, dĺžkou pracovnej záťaže atď.), nebolo konštatované prerušenie príčinnej súvislosti medzi pochybeniami zamestnávateľa a pracovným prostredím a nastanou smrťou zamestnanca.²⁸ Okrem toho, pri určovaní výšky náhrady nemajetkovej ujmy tu súdy v odôvodnení nijakým spôsobom

27 Por. uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. 10. 2020, sp. zn. 1Cdo/238/2019, bod 3.

28 Pozri najmä rozsudok Krajského súdu v Trnave z 16. 4. 2019, sp. zn. 25Co/131/2018, bod 43.

nepoukazujú na predchádzajúci chorobný stav zomrelého, naopak, primeranosť náhrady modelujú skôr na obdobných súdnych rozhodnutiach (kde predchádzajúca fyzická dispozícia osôb ani skutkovo nemala relevanciu).²⁹

2.2 KONCEPČNÉ UKOTVENIE PRAVIDLA KREHKÉHO POŠKODENÉHO V ZODPOVEDNOSTNOM PRÁVE

Ako ukazuje aj naznačená prax súdov, no postačuje i letný pohľad na paradigmatické skutkové okolnosti, v ktorých sa môže pravidlo krehkého poškodeného uplatniť, toto pravidlo sa výsostne dotýka posudzovania príčinnej súvislosti medzi vzniknutou ujmu a protiprávnym konaním škodcu (či právne relevantnou škodnou udalosťou) ako jednej zo základných podmienok zistenia zodpovednosti škodcu za vzniknutú ujmu. Totiž v prírodovednom ponímaní príčinnosti je zrejmé, že zdravotná (fyzická či psychická) predispozícia poškodeného v uvažovaných situáciách má nesporný zásadný vplyv na vznik a prípadne rozsah ujmy poškodeného, samozrejme popri faktoroch prítateľných zodpovednostnému subjektu.

Vo všeobecnosti je v prípade multikauzálnych škôd identifikácia príčinnej súvislosti problematickým bodom a osobitne to bude platiť v situácii, keď do popredia vystupuje zdravie poškodeného ako osobitne významná hodnota na jednej strane a ochrana legitímneho očakávania osôb potenciálnych škodcov, že ich prípadné zodpovednostné následky nebudú excesívne. Preto je rovnako problematické aj začlenenie tohto konceptu do štandardných koncepcií v zodpovednostnom práve.

Pokiaľ by mala byť základom zodpovednosti v týchto situáciách aplikácie teórie príčinnosti *conditio sine qua non*, t. j. identifikovaním podmienky, bez ktorej by relevantný škodlivý následok nenastal,³⁰ potom by v plnosti zodpovednosť nemohla byť u škodcu daná.³¹ Za určitý paradox v tomto smere možno považovať aj tú skutočnosť, že judikát, ktorým štandardne odvodzujeme prítomnosť pravidla

29 Vid' rozsudok Okresného súdu Trnava z 29. 12. 2017, sp. zn. 10C/33/2012, bod 83.

30 K tomu pozri napr. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 61.

31 Podobne SMRŽ, I., dielo cit. v pozn. 14, s. 29-30.

krehkého poškodeného v slovenskom práve (vyššie uvedený R 21/1992 civ.), je rozhodnutím, ktoré je dominantne citované na odôvodnenie povinnosti „bezpečne preukázať“ existenciu určitej príčinnej súvislosti³². Na druhej strane ani pri aplikácii *teórie adekvátnosti*³³ pri hľadaní príčinnej súvislosti by skúmané skutkové stavy nemohli viesť k ustanoveniu zodpovednosti škodcu, nakoľko poškodenie zdravia v rozsahu, v akom ho utrpí osoba s osobitne krehkými kosťami či inou významnou predispozíciou, už zo svojej podstaty nie je následkom adekvátnym, bežným, následkom, ktorý možno vo všeobecnosti očakávať v dôsledku protiprávneho úkonu škodcu. Samo pravidlo je teda popretím, resp. výnimkou z *teórie adekvátnosti*.³⁴ Napokon, možno uvažovať aj o odôvodnení existencie príčinnej súvislosti v predmetných situáciách *teóriou ochranného účelu normy*,³⁵ s poukazom na zásadnú hodnotu zdravia, ktorého ochrana by mohla vyžadovať aj náhradu ujmy za nepredvídateľné následky.³⁶ Tento záver je však veľmi ťažko absolutizovať. Totiž nie všetky z celého diapazónu právnych povinností či právne relevantných škodných udalostí, ktoré môžu vyvolať zodpovednostný následok, sú nevyhnutne normované s účelom ochrany zdravia (či ochrany telesnej schránky osobitne náchylnej na vznik ujmy). Bolo by zrejme spravodlivostne diskutabilné pristupovať rôzne k priznaniu zodpovednosti za poškodenie zdravia inak ochranyhodných osôb iba v závislosti od právnej povinnosti, ktorá bola porušená zodpovednostným subjektom, pričom inak sa za ňu zodpovedá. Konceptnou alternatívou by bolo automatické subsidiárne priradenie účelu ochrany zdravia v rámci široko chápanej prevenčnej povinnosti v § 415 zák. č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení

32 Okrem rozhodnutí cit. v pozn. 22 pozri aj DULAK, A. § 420 [Zodpovednosť za zavinenie]. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1455.

33 Teória, podľa ktorej sa „zodpovednosť obmedzuje len na takú škodu, ktorú možno na základe životných skúseností a dostupných výsledkov vied považovať za normálny (adekvátny), pravidelný následok škodovej udalosti, ktorý nepredstavuje nejakú nezvyčajnú odchýlku od bežného chodu vecí.“ HLUŠÁK, M. Limity a ďalšie problémy náhrady škody. In *28. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2021, s. 100.

34 Takto DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., dielo cit. v pozn. 30, s. 96 a 107.

35 T.j. teórie, podľa ktorej „ak v dôsledku porušenia určitej normy (či už všeobecne záväznej alebo zmluvnej) vznikne škoda, táto sa nahrádza, len ak cieľom porušenej normy bolo zabrániť práve takejto škode, resp. poškodeniu práve takej skupiny osôb, do ktorej patrí poškodený (zv. nexus protiprávnosti, ...)“ HLUŠÁK, M., dielo cit. v pozn. 33, s. 108-109.

36 Vid' DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., dielo cit. v pozn. 30, s. 107-108. Treba však doplniť, že autori v úvahe poukazujú najmä na účel § 2910 českého zák. č. 89/2012 Sb., t.j. novokoncipovanú deliktoprávnu klauzulu subjektívnej mimozmluvnej zodpovednosti.

nesk. predpisov (ďalej iba „OZ“) pre každý zodpovednostný vzťah, čo sa na jednej strane javí príliš abstraktným počínom a na druhej strane vyvoláva otázku o zmysluplnosti uplatňovania teórie ochranného účelu normy, keď je nemožné čokoľvek vylúčiť z jej záberu.³⁷

Pravidlo krehkého poškodeného tak zrejme možno považovať za jeden z oných nástrojov ustáľovania príčinnej súvislosti, ktoré reglementujú rozsah zodpovednosti za škodu na rozumnej úrovni,³⁸ a to ako pravidlo samostatné.

Prehľad judikatúry, ale i doktrína vyjadrujú potrebu pri ustálení zodpovednosti škodcu za ujmu krehkého poškodeného nájsť primeranú mieru, pokiaľ sa priznanie zodpovednosti stále javí ako spravodlivé, vhodné. Nie vždy však je jasné, akým mechanizmom tak činia. Napr. v spomínanom rozhodnutí R 21/1992 civ. najvyšší súd uvažuje o možnosti zodpovednostného subjektu zbaviť sa zodpovednosti, pokiaľ škode nemohol zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré od neho možno požadovať. Je možné, že by išlo o prvok *protiprávnosti konania* škodcu, čo však z hľadiska limitácie zodpovednosti nie je špecifické pre skúmané prípady. Ale formulovaná podmienka nápadne pripomína vymedzenie kvalifikovanej náhody,³⁹ ktorú nemožno nikomu pričítať, a teda, že by bolo potrebné osobitne zvažovať *zavinenie* (nevedomú nedbanlivosť) škodcu pri subjektívnej zodpovednosti za škodu. Tu sa však vec stáva zaujímavou. Totiž, posudzovanie existencie zavinenia je vo svojej podstate problematikou predvídateľnosti následku (ujmy) z pohľadu škodcu.⁴⁰ Ak by sme chceli posúdením zavinenia ustáliť limit pre zodpovednosť škodcu vzhľadom na excesívne následky u krehkého poškodeného (v zmysle rozsahovo konkrétneho poškodenia zdravia), nikdy by sme žiadnu zodpovednosť nekonštatovali, pretože poškodenie krehkého poškodeného je zo svojej podstaty spravidla subjektívne aj objektívne nepredvídateľné, a teda nezavinené. Na druhej strane, pokiaľ by sme zavinenie škodcu posudzovali v zmysle Hlušákom⁴¹ preferovaného prístupu posudzovania psychického vzťahu škodcu k prvej ujme (v našom prípade akékoľvek

37 Pozri HLUŠÁK, M., dielo cit. v pozn. 33, s. 111.

38 Tamže, s. 99.

39 Pozri DULAK, A., dielo cit. v pozn. 32, s. 1458.

40 Pozri HLUŠÁK, M., dielo cit. v pozn. 33, s. 104.

41 Pozri tamže, s. 107.

poškodenie zdravia), na ktorú automaticky nadväzuje akýkoľvek ďalší následok (v našom prípade excesívne poškodenie zdravia v dôsledku zdravotnej predispozície), ktorý sa tiež bude považovať za zavinený, potom nám tento mechanizmus neposlúži ako zodpovednostný limit, pretože by viedol k zodpovednosti pre akékoľvek poškodenie zdravia.

V citovaných súdnych rozhodnutiach bola výslovne pripustená možnosť prihliadať na *spoluzapríčinenie poškodeného* pri určovaní miery zodpovednosti škodcu za vzniknutú ujmu. V tomto kontexte je však obzvlášť relevantnou otázkou, či môže byť dôvodom rozdelenia zodpovednosti medzi škodcu a poškodeného existencia zdravotnej predispozície poškodeného sama osebe. Totiž spoluúčast' poškodeného v zmysle ust. § 441 OZ predpokladá spravidla nejaké konanie či opomenutie poškodeného, v ktorého dôsledku ku škode (v príslušnom rozsahu) došlo. A hoci uplatnenie tohto ustanovenia je možné aj v prípade nezavineného konania poškodeného, resp. pri existencii náhody vo sfére poškodeného,⁴² iba sama existencia zdravotnej predispozície u poškodeného nebude napĺňať zmysel úpravy § 441 OZ, ktorý mimochodom používa terminológiu „*spoluzavinenia poškodeného*“. V tomto ohľade by zdravotná predispozícia zásadne zohľadňovaná byť nemala, keďže je stavom, ktorý ťažko (vo väčšine prípadov) možno pričítať výlučne a preukázateľne konaniu či opomenutiu poškodeného. Sporným by tak ostávalo, či by mala byť dôvodom na uplatnenie zníženia zodpovednosti škodcu napr. predchádzajúca zlá životospráva poškodeného či vlastným zavinením utrpené úrazy z minulosti, ktoré skutočnosti by determinovali zdravotný stav poškodeného v čase vzniku posudzovanej ujmy, t. j. jeho zdravotnú predispozíciu k vzniku ujmy. Javí sa, že takýto prístup by bol v rozpore so základnou premisou pravidla krehkého poškodeného, t. j. brať ho takého aký je, a ani prehľad judikatúry nenaznačuje takúto cestu. Možno povedať, že v takom prípade by hrozilo vysoké riziko arbitrárnosti posudzovania, pretože dostatočné vyhodnotenie dôvodov vzniku predispozície poškodeného by bolo nanajvyš' obťažné pre účely ustálenia zodpovednosti. Ako už bolo naznačené vyššie, je na škodu, že Najvyšší súd ČR

42 Por. R 3/1984: „*Pri vzniku škody spôsobil i nezavinený úkon poškodeného, teda objektívna skutočnosť, a tá ma zaťažovať toho, koho postihla, teda poškodeného. Určenie podielov pripadajúcich na škodcu a poškodeného sa v týchto prípadoch (v dôsledku nedostatku výslovného zákonného ustanovenia) má vykonať použitím § 441 O. z. analogicky.*“

vo veci sp. zn. 25 Cdo 627/2013 jasne právne nevyložil, prečo bola priznaná náhrada znížená na 50 % s poukazom na „približne rovnakú mieru spoluúčasti na ujme“ vo forme trvajúcej choroby poškodeného. Záver (bez bližšieho vysvetlenia) sa tak vymyká zo štandardu vytýčeného v iných prípadoch (plná náhrada ujmy) a je možné predpokladať, že dôvody tu nie sú koncepčne stabilizované a sú motivované skôr kauzisticky, spravodlivostne, pričom faktorom tu mohla byť aj snaha súdu vymknúť sa rigoróznosti právnej úpravy paušálnej náhrady pozostalým príbuzným.

Vo všeobecnosti však platí, že pravidlo krehkého poškodeného by malo nachádzať svoje uplatnenie vo sfére *rozsahu náhrady ujmy* iba tým, že odmieta zníženie ujmy z dôvodu existencie zdravotnej predispozície poškodeného⁴³ a naopak preferuje náhradu v plnej výške, resp. v úplnosti dôsledku.⁴⁴ Pre prípadné pomerovanie výšky ujmy ako rozdielu medzi stavom pred a po poškodení je dôležité mať na mysli logiku kompenzačného či satisfakčného nároku, kedy kompenzovaný spravidla nebude zdravotný stav poškodeného ako taký, ale iné, konkrétne nároky (strata na zárobku, náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých), ktorých výška nemusí byť priamo úmerne determinovaná týmto rozdielom.

Napokon, pokiaľ ide o odmietnutie pričítať zodpovednosť škodcovi v skutočne *extrémnych prípadoch* náchylnosti subjektu na ujmu pri inak zásadne neškodnom počínaní škodcu, treba zrejme akceptovať, že jednoznačné a koncepčne robustné pravidlo nie je možné formulovať⁴⁵ a takáto hranica bude vyplývať z kauzistickej spravodlivostnej úvahy súdu, ktorá sa môže opierať o argumenty z rôznych koncepcií, pričom nemusí prekvapíť, ak intelektuálny právno-aplikačný proces bude obrátený a bude smerovať od (spravodlivého) výsledku k ustáleniu podmienok preň.

43 Rovnako SMRŽ, I., dielo cit. v pozn. 14, s. 31.

44 Tamže (uvádzajúc príklady straty druhého z párových orgánov posudzované ako úplná strata a i.).

45 Por. aj DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., dielo cit. v pozn. 30, s. 108.

2.3 PRAVIDLO KREHKÉHO POŠKODENÉHO A NÁHRADA NEMAJETKOVEJ UJMY POZOSTALÝCH

V súčasnosti už v slovenskom právnom prostredí niet pochýb⁴⁶ o prípustnosti priznania náhrady nemajetkovej ujmy pozostalým príbuzným po osobe, za ktorej smrť zodpovedá škodca, a to voči tomuto škodcovi. Je pravdou, že v súčasnej slovenskej právnej úprave a právnej praxi sa takéto nároky budú odvodzovať z úpravy ochrany osobnosti podľa § 11 a nasl. OZ a vo svojej podstate budú považované za koncepčne odlišné nároky,⁴⁷ avšak nič to nemení na deliktnej povahe takéhoto vzťahu a potrebe skúmať obdobné predpoklady vzniku⁴⁸ takéhoto nároku, ktorými sú protiprávnosť konania či opomenutia škodcu, zásah do osobnosti dotknutej osoby (spravidla zásah do práva na súkromný a rodinný život pozostalého) a kauzálny nexus medzi nimi. I keď ide o objektívny zodpovednostný vzťah, mnohé z teoretických úvah z úpravy zodpovednosti za škodu sú prenositeľné aj do problematiky nárokov na náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých. Preto si posudzovanie skutkových okolností cez prizmu aplikácie pravidla krehkého poškodeného nevyhnutne musí nachádzať uplatnenie aj v kontexte takýchto žalôb. Je tu niekoľko špecifik, na ktoré je potrebné prihliadnuť pri úvahe o krehkých poškodených v kontexte náhrady nemajetkových ujem pozostalých.

V prvom rade treba povedať, že náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých (spravidla rodinných príslušníkov zomrelého) voči škodcovi, ktorý smrť spôsobil, je vzťahom čo do príčinnosti dlhším, reťaz príčinnej súvislosti medzi konaním škodcu a duševnou ujmovou dotknutých osôb tu má preukázateľne o pomyselné „oko“ navyiac.⁴⁹ V tomto smere môže problém krehkého poškodeného a zdravotnej predispozície

46 Pozri napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 10.12.2020, sp. zn. 3 Cdo 163/2019; R 61/2018; K dôvodom a podstate takejto náhrady pozri aj NOVOTNÁ, M. Nároky pozostalých osôb nemajetkovej povahy. In NEVOLNÁ, Z., HLUŠÁK, M. (eds.) *Laudatio Alexandrovi Škrinárovi*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2020, s 123 a nasl.

47 Úvahu v tomto smere predostiera najmä už čiastočne prekonané rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 20.4.2011, sp. zn. 4 Cdo 168/2009.

48 Por. napr. uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 20.2.2013, sp. zn. 4 Co 470/2011.

49 Aj táto pomerne zjavná odlišiteľnosť jednotlivých krokov príčinnosti (protiprávny úkon – smrť – duševná ujma) prispieva k udržiavaniu judikatúry, ktorá hovorí o prerušení príčinnosti, ak má byť následkom smrti škoda na zdraví (v ponímaní ust. § 444 a nasl. OZ) pozostalého. Por. najmä rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 30.11.1976, sp. zn. 2 Cz 36/76 (R 7/1979).

subjektu, ktorý utrpel ujmu, byť prítomný až v dvoch pozíciách, a to dokonca aj kumulatívne. Na prvom mieste, krehkým poškodeným môže byť zomrelý subjekt, ktorého stratou trpia pozostalí. Ako sme videli v prehľade judikatúry, pokiaľ išlo o uplatňovanie nárokov pozostalých majetkovej povahy,⁵⁰ t. j. uplatnila sa logika úpravy náhrady škody, zdravotná predispozícia nebola zohľadňovaná, pretože v ponímaní ujmy spočívajúcej v strate nositeľa príjmu, predispozícia na výšku utrpenej ujmy ani nemala vplyv. Zásadne niet dôvodu pristupovať inak ani k náhrade ujmy nemajetkovej povahy (logikou § 11 a nasl. OZ), pretože z pozície pozostalého to, že stratil blízku osobu s oslabenou telesnou či duševnou konštitúciou, zrejme nebude mať vplyv na zníženie miery utrpenia tým vyvolaného,⁵¹ možno práve naopak. V pokračovaní kauzálnej linky k utrpeniu pozostalého sa môže vyskytnúť aj situácia, že sám pozostalý trpí určitou vrodenuou či nadobudnutou psychickou dispozíciou, v ktorej dôsledku vytrpená ujma nadobúda väčšie rozmery. Čisto z pozície posúdenia príčinnej súvislosti tu niet dôvodu argumentovať inak ako pravidlom krehkého poškodeného, pričom to, že poškodený je sekundárnou obeťou, nemení zmysel a logiku argumentu chrániť poškodeného (aj psychicky) takého, aký je, v plnej miere. Samozrejme v slovenskom (i českom) prostredí výraznejšia psychická ujma, či už z dôvodu psychickej predispozície sekundárnej obeť alebo z iného dôvodu, naráža na paradoxný limit vzniku psychickej ujmy na zdraví, ktorá sa už nenahrádza. Z tohto dôvodu je možným pridruženým dôsledkom v našom práve eliminácia rizika excesívnych náhrad pri rigoróznom uplatňovaní pravidla krehkého poškodeného aj u extrémne psychicky citlivých osôb.

Druhým zistením z toho plynúcim je, že pokiaľ ide o zisťovanie príčinnosti, závery o pravidle krehkého poškodeného sú uplatniteľné v obdobnej miere aj pre odškodňovanie sekundárnych obetí.

Čo je však odlišné, to je skutočnosť, že nahradzovanie škody na zdraví osoby s osobitnou zdravotnou predispozíciou má odlišný účel a význam ako poskytovanie zadosťučinenia sekundárnym obeťiam pri existencii zdravotnej predispozície v kauzálnej reťazi. Je

50 ako v prípade R 21/1992 civ.

51 takto napr. vo veci Najvyššieho súdu SR z 28.10.2020, sp. zn. 1Cdo/238/2019; zvláštnu pozíciu tu má vec českého najvyššieho súdu sp. zn. 25 Cdo 627/2013 rozoberaná vyššie, kde k zníženiu náhrady v dôsledku existencie zdravotnej dispozície poškodeného došlo.

zjavné, že pri náhrade ujmy sekundárnych obetí sanovaným nárokom tu nie je fyzická konštitúcia zomrelej osoby, resp. majetkové nároky, ktoré jej poškodenie vyvolalo. Ide o satisfakčný nárok vo svojej povahe nekvantifikovateľný (resp. iba vo forme normatívnej abstrakcie), preto aj otázka „plnej náhrady“ odhliadajúcej od zdravotnej predispozície akéhokoľvek subjektu v kauzálnom nexe bude iba abstrakciou.

Posledným a podstatným prvkom, ktorý treba zohľadniť inak pri náhrade nemateriálnej ujmy sekundárnych obetí, a ktorý zároveň nadväzuje na ustáľovanie rozsahu poskytnutej náhrady, je odlišný právny rámec na tento účel slúžiaci. Totiž výška priznanej náhrady (peňažnej satisfakcie) bude určená ako výsledok posúdenia „primeranosti“ zadosťučinenia, ktorú súd v zmysle ust. § 13 ods. 3 OZ ustáľuje s ohľadom na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Keďže v súčasnosti ide o jediný normovaný test pre určenie výšky náhrady, je zrejmé, že pre prax sú otvorené dvere na uplatnenie celého radu kritérií a hľadísk,⁵² ktoré túto výšku budú približovať k méte spravodlivosti. Nesporne jedným z takýchto kritérií môže byť aj existencia zdravotnej predispozície u osoby primárnej či sekundárnej obeť ako okolnosť, za ktorej k zásahu došlo, pričom jazyková interpretácia kritéria „závažnosť vzniknutej ujmy“ nabáda na priznanie plnej satisfakcie, odhliadnuc od predispozície, ktorá má na príčinnú súvislosť vplyv. Pri takomto otvorenom koncepte je však zrejme najpravdepodobnejšie uplatňovanie kauzistického spravodlivostného uvažovania a zohľadňovania, ktoré môže napokon poslúžiť aj na elimináciu už spomínaných excesívnych dôsledkov pravidla krehkého poškodeného. V súčasnosti sa nezdá, že by slovenské súdy na zdravotné predispozície v kontexte náhrady ujmy sekundárnej obeť špecificky prihliadali, resp. prihliadali inak ako v súlade s pravidlom krehkého poškodeného.

ZÁVER

Je nepochybné, že pravidlo krehkého poškodeného sa vymyká z prísnej logiky posudzovania jednoznačnej príčiny a jej následku,

52 K tomu pozri TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*. 2020, vol. 6, no. 2, s. 110-116.

a preto aj náhrada ujmy vzniknutej osobitne krehkej osobe v plnosti môže byť vnímaná ako kontraintuitívna, osobitne z pohľadu škodcu a jeho legitímnych očakávaní. Súdna prax – pôvodne v anglo-amerických právnych systémoch, no postupne v množstve jurisdikcií – ho napriek tomu už najmenej storočie uplatňuje, hoci jeho normatívne legislatívne vyjadrenie je skôr výnimočné. Právna veda sa pokúša prispieť k odôvodneniu existencie tohto pravidla rôznymi spôsobmi,⁵³ no prím bude spravidla hrať jednoduchá spravodlivostná úvaha motivovaná prirodzenou afinitou k ochrane slabších, najmä keď ich slabosť tkvie v zdravotnej konštitúcii. *„V situácii, keď sú naše sympatie k žalobcovi v konflikte s našim zmyslom pre spravodlivosť voči žalovanému, princíp zodpovednosti za riziko obyčajne vyžaduje, aby sme sa zamerali na spravodlivosť voči žalovanému a nezaťažovali ho následkami, vo vzťahu ku ktorým sa nedopustil zavineného konania. Avšak pokiaľ žalobca utrpel telesnú ujmu je ťažké zachovať túto chladnú logickú analýzu predmetnej situácie. Ľudské telá sú príliš krehké a život príliš neistý, aby mohol žalovaný pohodlne kalkulovať akú rozsiahlu ujmu môže spôsobiť bez toho, aby zapríčinil ujmu vážnejšiu.“*⁵⁴

S týmto vedomím možno konštatovať, že na podklade argumentácie v súdnych rozhodnutiach aplikujúcich slovenské právo (resp. české právo s obdobným obsahom) je možné identifikovať uplatňovanie pravidla krehkého poškodeného, a to ako v prípadoch náhrady tzv. škody na zdraví (ujmy v zmysle ust. § 442 a nasl. OZ), podobne aj v prípadoch nemateriálnej ujmy sekundárnych obetí (posudzovanej v zmysle ust. § 11 a nasl. OZ). Súdny síce zotrávajú na potrebe bezpečného preukázania neprerušenej príčinnej súvislosti medzi zásahom škodcu a ujmu krehkého poškodeného, avšak jeho zdravotnú predispozíciu bez ďalšieho nepripisujú na vrub poškodeného v tom zmysle, že by mala vplyv na zníženie priznanej náhrady. Pri posudzovaní zdravotného stavu poškodeného pred a po zásahu škodcu je potrebné zohľadňovať logiku náhrady poskytovanej ujmy. Totiž pokiaľ by sa sama predispozícia priamo neprejavovala v odškodňovanom záujme,

53 Od sociálne chápanej slobody jednotlivca po kvantitatívne ekonomické argumenty. Pozri bližšie NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J., dielo cit. v pozn. 18, s. 191-194 a zdroje tam citované.

54 WILLIAMS, G. The Risk Principle. *Law Quarterly Review*. 1961, vol. 77 no. 1, s. 196, cit. podľa STEELE, J. *Tort Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 189.

bez ohľadu na počínanie škodcu (napr. osoba s trvajúcou chorobou dosahuje napriek tomu plný príjem), potom pomerovanie stavu nebude relevantné a ujma bude nahrádzaná v plnosti. Napriek tomu, súdy v závislosti od skutkových okolností umožňujú naštrbenie tohto základného modelu použitím napr. úvah o spoluzapríčení poškodeného, ktoré môžu viesť aj k zníženiu priznanej náhrady.

Koncepcne treba pravidlo krehkého poškodeného zasadiť do kategórie zisťovania príčinnej súvislosti, pričom však nie je možné označiť ho za exemplifikáciu žiadnej z bežne používaných teórií príčinnosti v zodpovednostnom práve. Považujeme ho tak za pravidlo samostatné, s vlastnou logikou uplatňovania.

V prípade nahradzovania nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí je potenciálne využitie pravidla krehkého poškodeného znásobené dlhšou reťazou príčinnosti, pričom však prax nenaznačuje, že by bola predispozícia primárne či sekundárne poškodeného dôvodom na zníženie priznanej náhrady. V tejto súvislosti sme zistili, že potenciál na širšie uplatnenie spravodlivostnej úvahy pri priznávaní takejto náhrady je vyšší tým, že nemateriálna ujma je priznávaná na báze primeranosti zistenej súdom, čo sa môže prejaviť aj určitým kvantitatívnym zohľadnením predispozície.

Uplatňovanie pravidla krehkého poškodeného pri svojej opodstatnenosti vyvoláva otázky aj čo do rizika prípadných extrémnych dôsledkov, ak by sa uplatňovalo aj na osoby výnimočne náchylné na poškodenie zdravia pri minimálnom zásahu škodcu. Pre odmietnutie takýchto nárokov je potom potrebné hľadať vhodné koncepcné riešenie, a tým zároveň stanoviť limit pre pravidlo krehkého poškodeného.⁵⁵ Namiesto popretia kauzálneho nexu sa vhodnejšie javí akceptovať určité *de minimis* pravidlo obmedzujúce protiprávnosť konania škodcu v situáciách, kedy je pre poškodeného náležité znášať bežné životné riziko v dnešnej spoločnosti.⁵⁶ Paradoxným limitom a stropom takejto náhrady v prípade sekundárnych obetí (a to bez ohľadu na to, či pôjde o citovo labilné osoby) je rozvinutie diagnostikovanej ujmy

55 Por. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T., dielo cit. v pozn. 30, s. 108 (používajúci nemecké príklady zaštekania psa na nervove labilnú poškodenú, resp. stúpenie na palec poškodenému, vedúce k amputácii nohy).

56 Takto SMRŽ, I., dielo cit. v pozn. 14, s. 32.

psychiatrického pôvodu, ktoré by sa v súlade so súčasnou judikatúrou už nenahrádzalo.

Z uvedeného je zrejmé, že striktné normovanie pravidla krehkého poškodeného nie je úplne jednoduché, ak by malo obsiahnuť všetky eventuality skutkových stavov, no sudy sú aj bez jeho legislatívneho uchopenia náchylné jeho základný a v podstate jednoduchý koncept rešpektovať a uplatňovať, a to aj v slovenskom právnom prostredí.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

BUSSANI, M., MATTEI, U. A. The Common Core Approach to the European Private Law. *Columbia Journal of European Law*. 1997, vol. 3, s. 339-356.

DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.

HLUŠÁK, M. Limity a ďalšie problémy náhrady škody. In *28. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2021, s. 99-118.

JANČO, M., JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. a kol. *Európske súkromné právo*. Bratislava : Euroiuris, 2012.

McQUADE, J. S. The Eggshell Skull Rule and Related Problems in Recovery for Mental Harm in the Law of Torts. *Campbell Law Review*. 2001, vol. 24., no. 1, s. 1-45.

NELSON, C. A. Of Eggshells and Thin-skulls: A consideration of racism-related mental illness impacting Black women. In *International Journal of Law and Psychiatry*. 2006, vol. 29, s. 112–136.

NOVOTNÁ, M. Nároky pozostalých osôb nemajetkovej povahy. In NEVOLNÁ, Z., HLUŠÁK, M (eds.) *Laudatio Alexandrovi Škrinárovi*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2020, s 115-129.

NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Neznesiteľná krehkosť bytia poškodeného v deliktnom práve. In *Fontes iuris*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 2017, s. 181-196.

NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Odras sociálneho prístupu pravidla Eggshell Skull v deliktnom práve európskeho soft law. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2016, vol. 11, Suppl. 1, s.61-73.

PEEL, E., GOUDKAMP, J. *Winfield and Jolowicz on Tort*. London: Sweet & Maxwell, 2014.

SMRŽ, I. Duševní újmy na zdraví a jejich odčinnování v civilním právu. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2019, vol. 9, no. 2, s. 15-44.

STEELE, J. *Tort Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2014.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. 2.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2019.

TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*. 2020, vol. 6, no. 2, s. 110-116.

VAN DAM, C. *European Tort Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2013.

VON BAR, Ch., CLIVE, E. (eds.). *Principles, Definitions and Model rules of European Private Law : Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*. vol. 4. Munich : sellier, european law publishers, 2009.

OBRÁCENÍ DŮKAZNÍHO BŘEMENA V MEDICÍNSKOPRÁVNÍCH SPORECH

JUDr. Lucie Široká
Univerzita Karlova v Praze

Abstrakt

Příspěvek se zabývá možnostmi realizovat institut obrácení důkazního břemene v medicínskoprávním sporu, a to v případě, kdy pro dokazování relevantních skutečností chybí validní podklad, kterým je zdravotnická dokumentace. Uvažujeme-li standardní rozložení důkazního břemene v občanském soudním řízení, nabízí se otázka, jak postupovat, když ten, kdo uplatňuje nárok (typicky poškozený pacient), není schopen ani elementárně prokázat protiprávní jednání žalovaného, neboť neexistuje záznam o jeho činnosti či nečinnosti. Obsahem příspěvku je shrnutí a kvalifikovaný popis východisek pro možné obrácení důkazního břemene v medicínskoprávním sporu.

Klíčová slova

břemeno důkazní, důkaz listinou, obrácení důkazního břemene, zdravotnická dokumentace, znalecký posudek.

ÚVOD

Typickým medicínskoprávním sporem je spor mezi pacientem jakožto příjemcem zdravotní služby a poskytovatelem zdravotních služeb jakožto profesionálním poskytovatelem zdravotní péče.¹ Pacient je smluvní stranou ve věcech zdravotnických laickou, neznalou konkrétních medicínských postupů a nadto (i onemocněním, aktuálním zdravotním stavem) oslabenou, ne-li přímo slabou. Poskytovatel zdravotních služeb je naopak subjektem majícím odborné znalosti, schopnosti a dovednosti potřebné pro to, aby zdravotní péče o pacienta byla realizována řádně. Popsaná disproporce se zvyrazňuje (někdy až do křiklavých rozměrů) v případě civilního medicínskoprávního sporu.

1 Ve smyslu soukromoprávním podle § 2636 a n. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Pacient, má-li za to, že mu bylo poskytováním zdravotních služeb jejich poskytovatelem ublíženo na zdraví, je jakožto žalobce povinen plnit procesní povinnosti – povinnost tvrdit rozhodné skutečnosti, jakož i je prokázat, ale zejména je procesně odpovědný za neunesení tomu odpovídajících procesních břemen, tedy břemene tvrzení a břemene důkazního. Právně relevantními skutečnostmi, které je pacient povinen prokázat, jsou ty, které nasvědčují tomu, že jsou naplněné předpoklady odpovědnosti poskytovatele zdravotních služeb za újmu (typicky) na zdraví žalobce. Právě unesení důkazního břemene je pro žalujícího pacienta z povahy věci velmi náročné. Obtížnějším, až nemožným co do naplnění, se důkazní břemeno stává v momentě, kdy pacientovi chybí pro uplatnění jeho nároku validní podklad, který představuje zdravotnická dokumentace, a to proto že neexistuje nebo proto, že je nečitelná nebo zničená či poškozená apod.

Současně však platí, že každý poskytovatel zdravotních služeb má zákonem stanovenou povinnost vést zdravotnickou dokumentaci v souladu s příslušnými právními předpisy, průkazně, pravdivě a čitelně. Je otázkou, do jaké míry lze považovat standardní rozložení důkazního břemene za spravedlivé pro případ, kdy poskytovatel zdravotních služeb prokazatelně nevede či neuchová zdravotnickou dokumentaci v souladu se svou zákonnou povinností. Nelze si přitom pomoci rozšířením či modifikací kauzálního řetězce, resp. postavit do příčinné souvislosti nedostatky ve vedené zdravotnické dokumentaci a újmu na zdraví, což potvrzuje i konstantní judikatura. *Vznik odpovědnosti lékaře, je-li tvrzen postup non lege artis, nemůže být bez dalšího dovozen tím, že existují nedostatky ve vedení lékařské dokumentace, které nemohou být přičteny k tíži pacienta, a na tomto základě založit odpovědnost poskytovatele zdravotní péče za škodu na zdraví.*² To vše i při konstatování skutečnosti, že dokumentace nebyla vedena řádně.

V návaznosti na výše uvedené je třeba se seriózně zaobírat jinými možnostmi, jak vybalancovat faktickou i procesní nerovnost účastníků specifického soudního sporu. Nabízí se využít institut obrácení důkazního břemene a procesně zatížit žalovaného účastníka řízení.

2 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 25 Cdo 3879/2012 či Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8.2018, sp. zn. 25 Cdo 794/2018.

Cílem tohoto příspěvku je shrnout a kvalifikovaně popsat výchozí diskusní pro možné obrácení důkazního břemene v medicínskoprávním sporu a postavení žalovaného do role subjektu, který je procesně odpovědný za prokázání určitých skutečností.

1 ROZLOŽENÍ DŮKAZNÍHO BŘEMENE V MEDICÍNSKOPRÁVNÍM

Typickým medicínskoprávním sporem je ten, v němž pacient jakožto žalobce uplatňuje nárok na náhradu újmy vůči poskytovateli zdravotních služeb jakožto žalovanému. Žalobce má za to, že mu poskytovatel způsobil při poskytování zdravotních služeb újmu na zdraví a je povinen tuto újmu nahradit, resp. uspokojit jednotlivé nároky, které žalobce na základě utrpěné újmy uplatňuje.

Aby soud mohl shledat poskytovatele zdravotních služeb odpovědným, je nutné prokázat, že na jeho straně došlo k naplnění všech jednotlivých předpokladů odpovědnosti za žalobcovu újmu. Zásadním a základním předpokladem je v tomto případě pochopitelně existence protiprávního jednání poskytovatele zdravotních služeb, postupu *contra legem*.

Poskytovatel zdravotních služeb je povinen podle § 45 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) poskytovat zdravotní služby na náležité odborné úrovni.³ Náležitou odbornou úroveň se podle § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách rozumí poskytování zdravotních služeb podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti. Aby byl poskytovatel zdravotních služeb shledán odpovědným za žalobcovu újmu, musí být v našem typickém medicínskoprávním sporu prokázáno, že poskytovatel zdravotních služeb nepostupoval na náležité odborné úrovni, tedy že postupoval odborně nesprávně, chybně.

3 Proti této povinnosti poskytovatele zdravotních služeb stojí právo pacienta na a poskytování zdravotních služeb na náležité odborné úrovni podle § 28 odst. 2 zákona o zdravotních službách. Jedná se o typické *synallagma* dané soukromoprávní povahou vztahu poskytovatel zdravotních služeb – pacient.

Civilní řízení ovládá (na výjimky) zásada projednací, pro kterou je signifikantní procesní aktivita účastníků řízení (viz § 101 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále také „o.s.ř.“)). Povinnost tvrdit naplnění předpokladu odpovědnosti za újmu, kterým je protiprávní jednání, je uložena žalobci, kterého zatěžuje břemeno tvrzení této pro spor rozhodné skutečnosti jakož i břemeno důkazní. Právě žalobce je povinen prokázat, že postup žalovaného poskytovatele zdravotních služeb byl tzv. *non lege artis*, tedy že nebyl na náležité odborné úrovni ve smyslu § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách. *Obecně, avšak ne bezvýhradně, platí, že břemeno důkazní ohledně určitých skutečností leží na tom účastníkovi, který z jejich existence vyvozuje pro sebe příznivé důsledky⁵. Nestanoví-li právní předpis jinak, stíhá důkazní břemeno toho účastníka, jemuž je existence příslušné skutečnosti podle hmotného práva ku prospěchu⁶. Obecně platí: v případě prokazování předpokladů odpovědnosti za újmu je to poškozený, který je povinen tvrdit a prokázat protiprávní jednání škůdce, vznik škody a existenci příčinné souvislosti mezi uvedenými skutečnostmi⁷.*

Sankcí za nesplnění procesní povinnosti a neunesení procesního břemene je pak neúspěch ve sporu, kdy bude žaloba žalobce jako aktivně legitimovaného účastníka civilního řízení zamítnuta.

2 VÝZNAM ZDRAVOTNICKÉ DOKUMENTACE

Pokud jde o procesní odpovědnost za prokázání, že postup konkrétního poskytovatele zdravotních služeb byl v rozporu s právem, je notorieta, že absolutně zásadním podkladem pro jakékoliv procesní kroky, ať již ze strany účastníků řízení či soudu, je zdravotnická dokumentace. Právě zdravotnická dokumentace představuje soubor

-
- 4 K tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni zejména
 a) tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti; neobsahuje-li všechna potřebná tvrzení žaloba (návrh na zahájení řízení) nebo písemné vyjádření k ní, uvedou je v průběhu řízení,
 b) plnit důkazní povinnost (§ 120 odst. 1) a další procesní povinnosti uložené jim zákonem nebo soudem,
 c) dbát pokynů soudu.
- 5 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdo 257/97.
 6 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 26. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 6/2011.
 7 Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 23. 8. 2007, sp. zn. 25 Cdo 3144/2005.

informací shrnujících relevantní obraz o zdravotním stavu pacienta, jakož i o úvahách poskytovatele zdravotních služeb, tedy o diagnostické rozvaze, dále o jednotlivých dílčích krocích poskytovatele zdravotnických služeb (jednotlivých zákrocích), celkovém nastavení individuálního léčebného postupu a možné prognóze. I proto je zdravotnická dokumentace legálně definována právě svým obsahem v § 53 zákona o zdravotních službách⁸.

Hlavním účelem zdravotnické dokumentace, resp. jejího řádného vedení, není vytvářet či připravovat důkazní materiál, ale zajistit kvalitní a bezpečné poskytování zdravotních služeb, neboť jen díky řádně vedené zdravotnické dokumentaci má poskytovatel zdravotních služeb, resp. jednotliví zdravotničtí profesionálové, přehled o péči již poskytnuté či plánované.⁹ Právě proto zákon o zdravotních službách striktně stanoví povinnost každému poskytovateli zdravotních služeb vést zdravotnickou dokumentaci průkazně, pravdivě, čitelně a povinnost ji průběžně doplňovat. Zápisy se provádějí bez zbytečného odkladu (§ 54 odst. 2 zákona o zdravotních službách). Existence zdravotnické dokumentace představuje základní východisko pro péči, která je poskytována s určitou odbornou rozvahou, vzájemně

8 Zdravotnická dokumentace podle účelu jejího zaměření obsahuje

- a) identifikační údaje pacienta, kterými jsou jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození, rodné číslo, je-li přiděleno, číslo pojištěnce veřejného zdravotního pojištění, není-li tímto číslem rodné číslo pacienta, adresu místa trvalého pobytu na území České republiky, jde-li o cizince místo hlášeného pobytu na území České republiky a v případě osoby bez trvalého pobytu na území České republiky adresu bydliště mimo území České republiky,
- b) pohlaví pacienta,
- c) identifikační údaje poskytovatele, kterými jsou jméno, popřípadě jména, příjmení poskytovatele a adresu místa poskytování zdravotních služeb v případě fyzické osoby, obchodní firmu nebo název poskytovatele, adresu sídla nebo adresu místa podnikání v případě právnické osoby, identifikační číslo, bylo-li přiděleno, název oddělení nebo obdobné části, je-li zdravotnické zařízení takto členěno,
- d) informace o zdravotním stavu pacienta, o průběhu a výsledku poskytovaných zdravotních služeb a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotních služeb,
- e) údaje zjištěné z rodinné, osobní a pracovní anamnézy pacienta, a je-li to důvodné, též údaje ze sociální anamnézy,
- f) údaje vztahující se k úmrtí pacienta,
- g) další údaje podle tohoto zákona nebo jiných právních předpisů upravujících zdravotní služby nebo poskytování zdravotní péče.

9 ŠIROKÁ, L. in ŠUSTEK, P. a HOLČÁPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 166.

provázanými kroky, s absencí zbytečných duplicit či aktuálně zdravotním stavem nevyžádaných vyšetření či výkonů.

Lze shrnout, že bez zdravotnické dokumentace si nelze představit (kvalitní a bezpečné) poskytování zdravotních služeb. Do zdravotnické dokumentace poskytovatel zdravotních služeb nezaznamenává pouze samotné zdravotní služby, ale rovněž je obligatorně zaznamenán časový okamžik poskytnutí služby jakož i personální složka, tedy identifikace zdravotnického pracovníka, který zápis provedl a který skutečnost, že službu poskytl či provedl výkon, stvrzuje svým podpisem či jinak autorizuje (v případě elektronicky vedené zdravotnické dokumentace).¹⁰ Souhrnně pak získáváme přehled o tom, kdy, kým a za jakých okolností byla zdravotní služba konkrétnímu pacientovi poskytnuta.

3 OBSTARÁNÍ ZDRAVOTNICKÉ DOKUMENTACE PRO CIVILNÍ ŘÍZENÍ

Zdravotnickou dokumentaci, která je, jak je uvedeno výše, základním podkladem pro dokazování, si žalobce může obstarat již v rámci přípravy na podání žalobního návrhu. Každý pacient má právo znát veškeré informace, které jsou o jeho zdravotním stavu shromažďovány (čl. 10 odst. 2 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně). Toto právo může být realizováno výkonem práva na pořízení kopií zdravotnické dokumentace, ať již vlastními prostředky

10 Každý zápis do zdravotnické dokumentace vedené

a) v listinné podobě musí být opatřen

1. uvedením data jeho provedení,

2. podpisem zdravotnického pracovníka nebo jiného odborného pracovníka, který zápis provedl, a otiskem razítka s jmenovkou nebo čitelným přepisem jeho jména, popřípadě jmen, příjmení; to neplatí v případě poskytovatele, který poskytuje zdravotní služby vlastním jménem,

b) v elektronické podobě musí být opatřen identifikátorem záznamu; samotný zápis obsahuje nezměnitelné, nezpochybnitelné a ověřitelné údaje, kterými jsou

1. datum provedení zápisu,

2. identifikační údaje zdravotnického pracovníka nebo jiného odborného pracovníka, který záznam provedl.

či poskytovatelem zdravotních služeb¹¹. V takovém případě pak pacient již v žalobním návrhu označuje důkazy – listiny (části zdravotnické dokumentace) k prokázání jednotlivých relevantních tvrzení, kdy označí i zdravotnickou dokumentaci, resp. její příslušnou část a přiloží ji k žalobě. Při nečinnosti poskytovatele zdravotních služeb v rámci přípravných prací na žalobním návrhu je pacient oprávněn uplatnit nárok na vydání kopií zdravotnické dokumentace, resp. stanovení povinnosti vydat kopii zdravotnické dokumentace soudní cestou.¹² Originál zdravotnické dokumentace zůstává v dispoziční sféře poskytovatele zdravotních služeb, na vydání originálu zdravotnické dokumentace – nosiče informací pacient právo nemá.¹³

Případně je žalobce oprávněn na důkazní prostředek – zdravotnickou dokumentaci odkázat, resp. označit důkazy k prokázání svých tvrzení, kdy následně soud opatří tento důkaz od poskytovatele zdravotních služeb, případně jiné osoby, neboť dle § 129 odst. 2 o.s.ř. předseda senátu může uložit tomu, kdo má listinu potřebnou k důkazu, aby ji předložil, nebo ji opatří sám od jiného soudu, orgánu nebo právnické osoby (tzv. ediční povinnost). *Ten, kdo má u sebe listinu, již má být proveden důkaz, je povinen ji předložit. Tuto povinnost má nejen strana, která navrhuje provedení takového důkazu [viz § 75 odst. 3, § 79 odst. 2, § 114a odst. 2 písm. a), § 114b odst. 1, § 246 odst. 3 o. s. ř.], ale na základě § 129 odst. 2 o. s. ř. ji má také její odpůrce, jakož i kterákoliv třetí osoba.*¹⁴ *V zásadě platí, že účastník, jenž navrhuje důkaz listinou, ji ke svému návrhu přiloží [srov. § 79 odst. 2, § 114a odst. 2 písm. a)]. Není však vyloučeno, aby navrhl důkaz listinou, již sám nedisponuje, a označil osobu, od níž má být listina vyžádána. Soud pak podle § 129 odst. 2 uloží tomu, kdo listinu potřebnou k důkazu má (druhému účastníkovi nebo třetí osobě), aby ji předložil.*¹⁵

11 § 65 odst. 1, § 66 zákona o zdravotních službách.

12 K tomu srov. rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 22. 1. 201918, sp. zn. C 131/2018.

13 K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.8.2011, sp.zn. 25 Cdo 3562/2009.

14 ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Praha: Wolters Kluwer [cit. 2021-7-28]. Dostupné z: www.aspi.cz.

15 SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 638.

Pro případ nesplnění ediční povinnosti je možné využít i donucovacích prostředků typu pořádková pokuta podle § 53 o.s.ř., což potvrzuje ve své rozhodovací praxi i Ústavní soud ČR¹⁶. Doktrína však současně upozorňuje na skutečnost, že účelnější je zohlednit nesplnění povinnosti jedním z účastníků v konečném rozhodnutí.¹⁷ *Nepříznivý následek postihující strany řízení však spočívá v procesní oblasti: nepředloží-li listinu strana zatížená důkazním břemenem, může to pro ni mít za následek, že skutečnost, která měla být předmětem důkazu listinou, zůstane neprokázána; nepředloží-li listinu její odpůrce, lze vzhledem ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně výsledků plynoucích z ostatního dokazování, v rámci volného hodnocení důkazů dospět k závěru, že tvrzený obsah listiny lze pokládat za dokázaný. Tak tomu bude zejména v případech, kdy odpůrce strany zatížené důkazním břemenem dostatečně nevysvětlí okolnosti, z nichž má plynout, že nemá listinu u sebe, nebo jestliže z takového vysvětlení vyjde najevo, že ji úmyslně odstranil či jinak učinil nepoužitelnou při dokazování.*¹⁸ Právě to je možné označit jako předzvěst možného razantnějšího přístupu, kterým je obrácení důkazního břemene.

4 VYUŽITÍ ZDRAVOTNÍCKÉ DOKUMENTACE V OBČANSKÉM SOUDNÍM ŘÍZENÍ

Využití zdravotnické dokumentace v civilním řízení je dvojího druhu. Jednak bývá zdravotnická dokumentace prováděna k důkazu

16 *Pokud soud prvního stupně posoudil jednání stěžovatele jako hrubě ztěžující další postup v řízení a uložil mu pořádkovou pokutu, z ústavního hlediska mu nelze cokoli vytknout. – Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 3. 2009, sp. zn.: II. ÚS 72/09.*

17 Srov. V řízení nastávají situace, kdy je zjištěno, že jedna ze stran sporu má v držení listinu (věc) důležitou pro rozhodnutí. Pak zpravidla není účelné uložit pořádkovou pokutu (ač je to možné – k tomu srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 3. 2009, sp. zn. II. ÚS 72/09, ale i výše citovaný náleze Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2015, sp. zn. IV. ÚS 910/15); účelnější je zohlednit chování účastníka, jenž příkaz odmítne splnit, při hodnocení důkazů a při rozhodnutí, které bude většinou právě pro nesplnění příkazu pro dotyčného účastníka nepříznivé. JIRSA, J. *Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-7-28]. ASPI_ID KO99_p2a1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

18 ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-7-28]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz.

jakožto důkaz listinou, který je navržen žalobcem či žalovaným či oběma. Druhou úlohou zdravotnické dokumentace je býti podkladem pro jiný důkazní prostředek, kterým je znalecký posudek, jehož účelem je zhodnotit odbornou stránku postupu žalovaného poskytovatele zdravotních služeb.

4.1 DŮKAZ LISTINOU

Vzhledem k výše sumarizovaným aspektům zdravotnické dokumentace bývají jejím prostřednictvím jakožto listiny prokazovány jednotlivé zdravotní služby, které byly v konkrétním čase a místě poskytovatelem zdravotních služeb žalobci poskytovány, ale i jednotlivé složky, tedy samotné místo či čas poskytnutí služby a je-li to relevantní, tak i konkrétní zdravotnický pracovník, který výkon provedl či službu poskytl. Zdravotnickou dokumentací je možné rovněž prokázat i zdravotní stav žalobce v konkrétních časových okamžicích (před výkonem či službou, během a po výkonu či službě, resp. po ustálení zdravotního stavu). Pomocí zdravotnické dokumentace získají účastníci jakož i soud přehled o přesné podobě zdravotní péče, která byla pacientovi poskytována.

V našem typickém medicínskoprávním sporu by pacient měl navrhnout provedení důkazu listinou – zdravotnickou dokumentací pro prokázání tvrzení o poskytnutých zdravotních službách (místě, čase, okolnostech), o zdravotním stavu pacienta, o případném pochybení poskytovatele zdravotních služeb.

4.2 DŮKAZ ZNALECKÝM POSUDKEM

Pro medicínskoprávní spory je signifikantní využívání ustanovení § 127 občanského soudního řádu¹⁹, a tedy ustanovení soudního znalce či soudních znalců nebo znaleckého ústavu²⁰ k vypracování znalec-

19 Závise-li rozhodnutí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, vyžádá soud u orgánu veřejné moci odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující nebo je-li pochybnost o správnosti podaného odborného vyjádření, ustanoví soud znalce. Soud znalce vyslechne; znalci může také uložit, aby posudek vypracoval písemně. Je-li ustanoveno několik znalců, mohou podat společný posudek. Místo výslechu znalce může se soud v odůvodněných případech spokojit s písemným posudkem znalce.

20 Podle § 127 odst. 3 o.s.ř. ve výjimečných, zvláště obtížných případech, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení, může soud ustanovit k podání znaleckého posudku nebo

kého posudku, a to s ohledem na skutečnost, že ani žalobce ani soud nedisponuje dostatečnými odbornými znalostmi, schopnostmi a dovednostmi potřebnými pro zhodnocení postupu žalovaného poskytovatele zdravotních služeb. Aby se soudní znalec či znalecký ústav mohl k předmětnému postupu kvalifikovaně vyjádřit, musí mít přehled o tom, jakým způsobem, formou, v jakých intervalech, na základě jakých rozhodnutí a prostřednictvím kterých zdravotnických pracovníků byla zdravotní péče žalobci poskytována. Právě takový přehled lze získat pouze vytěžením zdravotnické dokumentace, která mj. obsahuje informace o zdravotním stavu pacienta, o průběhu a výsledku poskytovaných zdravotních služeb a o dalších významných okolnostech souvisejících se zdravotním stavem pacienta a s postupem při poskytování zdravotních služeb²¹. Vzhledem ke skutečnosti, že závěr o odborně správném či nesprávném postupu představuje zásadní podklad pro rozhodnutí soudu²², je význam zdravotnické dokumentace pro rozhodnutí v medicínskoprávní věci neoddiskutovatelně kruciólní. Tvrdí-li žalobce, že mu byla odborně nesprávným postupem způsobena újma, je primárně třeba zkoumat otázku, zda postup byl tzv. *non lege artis*. Za tímto účelem soud ustanoví soudního znalce či znalecký ústav, který si vyžádá dokumentaci od poskytovatele zdravotních služeb, jehož postup je předmětem řízení²³. Na základě zhodnocení postupu realizovaného žalovaným poskytovatelem zdravotních služeb, příp. též vyšetření tvrzeného poškozeného, přijme soudní znalec či znalecký ústav závěr o tom, že postup poskytovatele zdravotních služeb byl či nebyl tzv. *lege artis*.

přezkoumání posudku podaného znalcem státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost

21 § 53 odst. 2 písm. d) zákona o zdravotních službách.

22 Otázka, zda poskytovatel zdravotních služeb postupoval tzv. *lege* či *non lege artis* je otázkou právní. K tomu srov. např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I ÚS 3937/18: „Ústavní soud zdůrazňuje, že učinit závěr, zda zdravotnické zařízení postupovalo či nepostupovalo v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy, je závěrem právním, a tudíž v kompetenci nezávislého soudu a znalecký posudek může být jen skutkovým podkladem (nejčastěji jedním z více podkladů) pro právní závěr o postupu „(non) lege artis“.“

23 Přístup soudního znalce do zdravotnické dokumentace upravuje zákon o zdravotních službách v § 65 odst. 2 písm. i).

5 POVINNOST VÉST ZDRAVOTNICKOU DOKUMENTACI

Vést zdravotnickou dokumentaci je základní povinností každého poskytovatele zdravotních služeb. Zdravotnická dokumentace, včetně jejích samostatných součástí, musí být vedena průkazně, pravdivě, čitelně a musí být průběžně doplňována. Zápisy se provádějí bez zbytečného odkladu.²⁴ Důraz kladený na řádné vedení zdravotnické dokumentace je podtržen i skutečností, že zákonodárce stanoví pro případ porušení povinnosti vést zdravotnickou dokumentaci správněprávní sankci, když § 117 odst. 3 písm. e) ve spojení s § 117 odst. 4 písm. b) zákona o zdravotních službách stanoví možnost uložit pokutu až do výše 500.000,- Kč.

V návaznosti na konstatování o zásadním významu zdravotnické dokumentace pro medicínskoprávní spor je třeba se ptát, jaké konsekvence bude mít případné nedodržení povinnosti vést řádně a v souladu s příslušnými právními předpisy zdravotnickou dokumentaci, když bez zdravotnické dokumentace nemá soudní znalec či znalecký ústav k dispozici relevantní podklad pro zhodnocení postupu žalovaného poskytovatele zdravotních služeb. Bez zdravotnické dokumentace tedy není možné zjistit skutkový stav v podobě, která umožňuje rozhodnutí ve věci samé.

Pakliže v určité právní věci poskytovatel zdravotních služeb, vůči kterému je uplatňován nárok na náhradu újmy z důvodu tvrzeného protiprávního jednání, nevedl zdravotnickou dokumentaci v souladu se zákonnými požadavky, když je dokumentace vedena neúplně, neprůkazně či nečitelně či celá nebo jednotlivé části chybí, není z povahy a logiky věci možné, aby soudní znalec či znalecký ústav zhodnotil péči poskytovanou konkrétní osobě, neboť chybí ucelený obraz o jejím poskytování. Žalobce se pak nachází v situaci, kdy není schopen prokázat primární předpoklad odpovědnosti za újmu, kterým je protiprávní jednání, avšak nikoli v důsledku svého chybného jednání či opomenutí, ale v důsledku protiprávního postupu subjektu, který je k tomu zákonem zavázán. V popsáných případech je třeba se ptát, zda spravedlivému uspořádání práv a povinností odpovídá zatížení

²⁴ § 54 odst. 2 zákona o zdravotních službách.

žalobce důkazním břemenem bez dalšího, když není věcně možné procesní břemeno unést. Právní úvahy se tak legitimně stáčí k myšlenkám o přenesení či obrácení důkazního břemene na žalovaného poskytovatele zdravotních služeb, neboť k disproporcii vede porušení jeho zákonných povinností. Tyto úvahy byly doktrinálně shrnuty²⁵ a judikatorně explicitně uchopeny až relativně nedávno. *Pokud účastník osvědčí, že se ocitl ve vlastních silami nepřeklenutelném informačním deficitu, soud má na takovou situaci reagovat. Reakce soudu může spočívat v tom, že účastníku poskytne součinnost k překonání deficitu (třeba tím, že osobě, která má zadržovanou informaci nebo důkazní prostředek v dispozici, uloží její vydání), v nejzazším případě i v přenesení důkazní povinnosti na protistranu.*²⁶

6 NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR SP. ZN. IV. ÚS 14/17

Otázku obrácení důkazního břemene v medicínskoprávních sporech významně posunul Ústavní soud ČR svým nálezem sp. zn. IV. ÚS 14/17 ze dne 9. 5. 2018, když odůvodněně stanovil východiska pro takový procesní postup²⁷.

6.1 SOUHRN SKUTKOVÉHO DĚJE

V předmětné věci byl v řízení před obecnými soudy žalobcem, v řízení před Ústavním soudem ČR stěžovatelem nezletilý, jehož porod, resp. okolnosti porodu zakládaly dle jeho tvrzení důvodné pochybnosti o tom, že postup zdravotnických profesionálů byl tzv. *lege artis*.

O skutkovém ději v rámci přednemocniční péče se nám v předmětné věci dostává relativně dobrý přehled, neboť podstatnou část zdravotnické dokumentace činí přepis komunikace volajících s dispečinkem

25 HOLAČAPEK, T. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*, Praha: Wolters Kluwer, 2011.

26 SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 499.

27 Nutno upozornit i další rozhodnutí Ústavního soudu ČR, který vychází závěry rozebíraného potvrzuje, viz náleží Ústavního soudu ČR ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3937/18.

zdravotnické záchranné služby²⁸. Skutkové okolnosti věci lze shrnout následovně. Přibližně v 0:06 hod. matka stěžovatele kontaktuje dispečink zdravotnické záchranné služby tísňovým voláním, mj. udává, že je ve třicátém týdnu těhotenství a začala silně krvácet. Zdravotnická záchranná služba vyslala k matce stěžovatele vozidlo rychlé lékařské pomoci, které na místo dorazilo v 0:13 hod. Lékař rozhodl o transportu matky stěžovatele do Nemocnice Boskovice, s. r. o. V 0:46 hod. dispečink zdravotnické záchranné služby kontaktoval gynekologicko-porodnické oddělení nemocnice Boskovice, s. r. o. a informoval jej o stavu rodičky. V 0:59 hod byla rodička předána nemocničnímu personálu. V 1:09 hod. volala službu mající všeobecná sestra gynekologicko-porodnické oddělení Nemocnice Boskovice, s.r.o. na dispečink zdravotnické záchranné služby a žádala o převoz matky stěžovatele do gynekologicko-porodnické kliniky Fakultní nemocnice Brno, p.o., neboť kromě lékaře, který aktuálně zasahuje u akutního císařského řezu, není na oddělení žádný jiný lékař k dispozici. V 1:18 hod. sestra gynekologicko-porodnické oddělení Nemocnice Boskovic, s.r.o. provedla *kardiotokografické* vyšetření, avšak záznam o něm se následně ztratil. V 1:33 hod. byl zahájen převoz rodičky do gynekologicko-porodnické kliniky Fakultní nemocnice Brno, p.o. Ve 2:05 hod. byl převoz ukončen a ve 2:35 hod. se urgentním porodem císařským řezem narodil nezletilý stěžovatel. Bezprostředně po porodu byl stěžovatel ve velmi špatném zdravotním stavu, byl těžce *hypoxický* a byla u něj přítomna pouze pomalá srdeční akce, byl bez dechu, bledý a nereagoval na podráždění.

6.2 PRÁVNÍ HODNOCENÍ VĚCI

V řízení před obecnými soudy se prolínalo několik hmotněprávně, fakticky i procesně relevantních vláken celého příběhu (pluralita znaleckých posudků, z nichž některé konstatovaly odborně nesprávný postup, příčinná souvislost, jejíž naplnění, resp. nenaplnění bylo meritem

28 Viz Příloha č. 1 k vyhlášce č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci - MINIMÁLNÍ OBSAH SAMOSTATNÝCH ČÁSTÍ ZDRAVOTNICKÉ DOKUMENTACE bod šestý 6. DOKUMENTACE POSKYTOVATELE ZDRAVOTNICKÉ ZÁCHRANNÉ SLUŽBY: Dokumentaci poskytovatele zdravotnické záchranné služby tvoří soubor dokumentů a záznamů vztahujících se ke konkrétnímu pacientovi nebo konkrétní události, a to včetně zvukových nahrávek (záznamů) zdravotnického operačního střediska s časovými údaji.

rozhodnutí soudu prvního stupně atd.), kdy za relevantní autorka tohoto textu (jakož i Ústavní soud ČR) považuje opakované konstatování soudu o nedostatecích ve zdravotnické dokumentaci. V konečném procesním stadiu nebylo žalobě vyhověno (odvolací soud potvrdil zamítavé rozhodnutí soudu prvního stupně a Nejvyšší soud ČR dovolání odmítl).

Pro pochopení skutkového děje a možnost se k němu kvalifikovaně vyjádřit se ukázal jako absolutně stěžejní kardiokotografický záznam srdečních ozev plodu, který měl být pořízen prvním žalovaným poskytovatelem zdravotních služeb. Bylo zásadní zjistit, v jakém stavu byl plod v době převozu, kdy a zda byla dána indikace k určitému medicínskému (např. invazivnímu) postupu. Tedy, zda plod vykazoval patologii (v tomto konkrétním případě, zda bylo dítě *hypoxické*) už při příjezdu do prvního zdravotnického zařízení nebo zda v tu dobu byly ukazatele zcela fyziologické, a tudíž ke zhoršení muselo dojít až během sekundárního převozu či později. Současně z provedeného dokazování plyne, že čím déle je dítě *hypoxické*, tím závažnější bude jeho výsledný zdravotní stav, když rozhodují *de facto* minuty. Na veškeré tyto otázky, které jsou základem i pro vysvětlení a potvrzení kauzality mezi jednotlivými předpoklady odpovědnosti, měl odpovédět onen kardiokotografický záznam, který by ozřejmil kondici plodu v rozhodném časovém okamžiku. Onen záznam však neexistuje, protože není možné o stavu plodu v době příjezdu k prvnímu poskytovateli zdravotních služeb učinit spolehlivý závěr.

Současně platí legálně, v § 53 odst. 1 zákona o zdravotních službách, stanovená povinnost každého poskytovatele zdravotních služeb vést a uchovávat zdravotnickou dokumentaci a nakládat s ní podle zákona o zdravotních službách a jiných právních předpisů. Zdravotnická dokumentace musí být, podle § 54 odst. 2 zákona o zdravotních službách, vedena průkazně, pravdivě a čitelně (do 31. 3. 2012 § 67b zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu).

Ústavní soud zopakoval svůj kontinuální postoj ve vztahu k „medicínským sporům“, když i s odkazem na svá dosavadní rozhodnutí (zejména usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 12. srpna 2008 sp. zn. I. ÚS 1919/08) upozorňuje na skutečnost, že poškozený – žalobce je slabší stranou, jejíž práva se musí důsledně chránit.

Ve světle výše uvedeného nejprve Ústavní soud ČR konstatoval, že *neúspěch stěžovatele v předmětném sporu nebyl dán tím, že by byl závěr o příčinné souvislosti vyloučen, ale neunesením důkazního břemene žalobcem. Ústavní soud dospěl k závěru, že takové břemeno nemělo – s ohledem na protiprávní jednání nemocnice Boskovice – stěžovatele vůbec tížit.* Dále pak se Ústavní soud ČR zaobíral jednou ze základních soukromoprávních zásad *nemo turpitudinem suam allegare potest* (nikdo nesmí těžit/mít prospěch ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu) neboli nikdo nesmí těžit z nedostatků ve vedení zdravotnické dokumentace, a to v souvislosti s možností obrátit důkazní břemeno. Upozornil přitom, že *specifickou kategorií v tomto směru představuje obrácení důkazního břemena kvůli zmaření důkazu, k němuž přistupuje soud z důvodu, že strana, kterou důkazní břemeno ohledně určité skutečnosti běžně netíží, disponovala potřebným důkazem, avšak jeho provedení proti stranou sama zmařila. Předpokladem tohoto zvláštního soudcovského pravidla pro dělení důkazního břemena je tak „protiprávní jednání odpůrce, jež mělo za následek nemožnost rozhodnou skutečnost prokázat.“* (viz LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Praha: Leges, 2017, s. 229.*)

Ústavní soud ČR v předmětném rozhodnutí shrnuje, že *jednou z typově daných kategorií, u nichž obrácení důkazního břemene Ústavní soud již dříve aproboval, je kategorie medicínských sporů, v nichž na straně jedné vystupuje pacient, jakožto poškozený a na straně druhé poskytovatel zdravotních služeb (lékař či zdravotnické zařízení), jako škůdce. Ačkoliv standardně leží důkazní břemeno ohledně prokázání existence všech předpokladů odpovědnosti za újmu na poškozeném, je zřejmé, že ten nebude – pro své odborně a materiálně značně nevýhodnější postavení ve srovnání s postavením škůdce – obvykle schopen předložit veškeré důkazy na podporu svých tvrzení. Tak je tomu zvláště v případech, kdy některý z předpokladů odpovědnosti za újmu může být prokázán pouze za pomoci zdravotnické dokumentace, již však disponuje škůdce. Prvním krokem, jak se dostat k relevantním podkladům, je výše zmíněná ediční povinnost podle § 129 odst. 2 o.s.ř. Teprve v situaci, kdy postup dle § 129 odst. 2 o. s. ř. nepřichází v úvahu z důvodu, že předmětná zdravotnická dokumentace buďto v rozporu s právními povinnostmi škůdce nebyla pořizena vůbec, anebo ji (opět v rozporu se svými právními povinnostmi) tento neuchoval*

či „ztratil“, je ústavně aprobovatelné, aby obecný soud přistoupil k možnosti *ultima ratio* spočívající v obrácení důkazního břemena ohledně skutečností, které měly být na základě zdravotnické dokumentace objasněny. Toliko v těchto typově určených případech totiž lze akceptovat, aby nad ochranou právní jistoty účastníka řízení – žalovaného, převážil požadavek na zachování principů spravedlivého procesu. Je totiž zřejmé, že v takovýchto situacích je to právě žalovaný, kdo ze svého protiprávního či nepoctivého jednání získává prospěch na úkor žalobce – poškozeného, jenž není schopen unést důkazní břemeno ohledně tvrzení, od nichž odvíjí svůj nárok na náhradu újmy.²⁹

Konečně Ústavní soud ČR v předmětném nálezu shrnuje, že v projednávané věci přitom nebylo pochyb jak o existenci protiprávního jednání (*non lege artis*) nemocnice Boskovice a o újmě na zdraví stěžovatele. Úspěch stěžovatele ve sporu závisel na prokázání jeho tvrzení o existenci příčinné souvislosti mezi porušením povinnosti a škodlivým následkem, přičemž esenciálním důkazem o zdravotním stavu stěžovatele v době přijetí jeho matky v nemocnici Boskovice byla příslušná zdravotnická dokumentace. Ta však nebyla k dispozici, a to jednak proto, že zdravotnický personál nebyl na avizovaný příjezd matky stěžovatele zcela připraven, a především pak proto, že žádná vyšetření – krom KTG – v rozporu se svými povinnostmi neprovedl. Nadto jediný důkaz o stavu stěžovatele v době, kdy se jeho matka nacházela v nemocnici v Boskovicích (záznam o provedeném KTG), se ztratil. K tomu je třeba dodat, že tvrzení nemocnice Boskovice, že záznam předala osádce vozidla rychlé lékařské pomoci, která transportovala matku stěžovatele z Boskovic do Brna, na závěru o protiprávnosti jejího postupu ničeho nemění, neboť v takovém případě měla alespoň pořídit kopii zdravotnické dokumentace (viz přiměřeně usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3312/16, bod 10). Je proto zřejmé, že na základě skutkových zjištění obecných soudů byl závěr o nutnosti obrácení důkazního břemene IV. ÚS 14/17 ze stěžovatele, který vinou nemocnice Boskovice nemohl předložit důkaz o zdravotním stavu sebe a své matky v době, kdy se nacházeli v dané nemocnici, zcela namístě. Tím, že rozsudek dovolacího soudu takový postup odmítl, aproboval

29 Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. května 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17.

porušení základní zásady soukromého práva, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního nebo nepoctivého jednání.

7 SHRNUTÍ VÝCHODISEK PRO OBRÁCENÍ DŮKAZNÍHO BŘEMENE

Základní východiska pro obrácení důkazního břemene v medicínskoprávním sporu jsou tak výše rozebraným nálezem odůvodněně stanovena a dají se v bodech sumarizovat následovně:

Jedná se o medicínskoprávní spor, kde na jedné straně stojí (tvrzený) poškozený (pacient) a na druhé straně poskytovatel zdravotních služeb.

Poškozený není pro neexistenci nebo nedostatky zdravotnické dokumentace schopen unést důkazní břemeno ohledně naplnění některého z předpokladů povinnosti poskytovatele zdravotních služeb k náhradě újmy.

Byly vyčerpány možnosti dobrat se zdravotnické dokumentace právem předvídaným způsobem, typicky splněním tzv. ediční povinnosti podle § 129 odst. 2 o.s.ř., neboli jde o prostředek *ultima ratio*.

Lze shrnout, že takto Ústavním soudem ČR vymezená možnost obrácení důkazního břemene je legitimním zásahem do konstrukce rozložení břemen v civilním sporu směřující ke spravedlivému rozhodnutí.

Současně je třeba upozornit, že obrácení důkazního břemene nebude kontumační, ve smyslu automatického neúspěchu poskytovatele zdravotních služeb. Bylo by nesprávné presumovat jeho neúspěch bez dalšího. Poskytovatel zdravotních služeb bude nově zatížen důkazním břemenem ohledně prokázání, že jednal po právu, tedy že postupoval tzv. *lege artis* neboli na náležité odborné úrovni ve smyslu § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách, resp. ohledně prokázání skutečností nasvědčujících tomu, že postupoval v souladu s právem. Stejně jako žalobce je pak žalovaný poskytovatel oprávněn navrhnout k důkazu všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci ve smyslu § 125 o.s.ř. Navržené a následně provedené důkazy vezme do své volné úvahy soud a je věci odůvodnění, jak se jednotlivými důkazy, jejich

vzájemným provázáním, hodnověrností a zaměřením případně v konečném rozhodnutí vypořádá.

ZÁVĚR

Tímto příspěvkem autorka popisuje a sumarizuje východiska pro možnou aplikaci institutu obrácení důkazního břemene, k němuž obecné soudy mohou přistoupit v medicínskoprávních sporech, kde na jedné straně (žalobce) stojí pacient, který tvrdí, že mu bylo poskytovatelem zdravotních služeb ublíženo na zdraví, a na druhé straně poskytovatel zdravotních služeb, který žalobci poskytoval zdravotní služby. To vše za situace, kdy poskytovatel zdravotních služeb nevedl o péči poskytované pacientovi zdravotnickou dokumentaci řádně či ji ztratil nebo tato byla zničena či poškozena, čímž žalobce ztratil fakticky možnost prokázat protiprávní jednání žalovaného poskytovatele zdravotních služeb.

Ústavní soud ČR v nálezu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17 srozumitelně a odůvodněně shrnul východiska pro užití procesního prostředku *ultima ratio*, totiž obrácení důkazního břemene, kdy soud zatíží důkazním břemenem žalovaného účastníka s ohledem na zachování jednoho ze základních soukromoprávních principů, totiž že nikdo nemůže mít prospěch ze svého nepoctivého či protiprávního činu.

Judikatorně založenou možností obrátit důkazní břemeno začínalo využívání tohoto institutu i v Německu. Německý zákonodárce motivován soudními rozhodnutími a podpořen právní teorií novelizoval BGB a doplnil do německého civilního kodexu mj. i ustanovení § 630h BGB³⁰, které ve svém odstavci třetím obrácení důkazního břemene pro případ nesprávného uchování zdravotnické dokumentace explicitně zakotvuje. Německá právní úprava realizuje obrácení důkazního břemene prostřednictvím právních domněnek. Pro tento text je relevantní § 630h odst. 3 druhá část ustanovení BGB, kde je stanoveno, že pokud ošetřující uchovává zdravotnickou dokumentaci v rozporu s § 630f BGB³¹, má se za to, že opatření neučinil. Fakticky se tak přená-

30 Z medicínskoprávního hlediska se jedná o významnou novelu BGB prostřednictvím tzv. *Patientenrechtgesetz*, zákona, který nabyl účinnosti 26. 2. 2013, a který BGB posílil o úpravu vztahu poskytovatel zdravotních služeb – pacient.

31 BGB zde normuje základní dokumentační povinnosti ve smyslu povinnosti zaznamenat

šení důkazního břemene v případě nedostatků dokumentace realizuje právní domněnkou s možností prokázat opak. Právě německá právní úprava je důkazem, že judikatorní „vyrovnávání zbraní“ účastníků civilního sporu může být prvním krokem k legislativní změně, která má přesah do práva procesního, jejím prostřednictvím pak přímo do soukromoprávních vztahů.

Je možné vyhlížet úpravu institutu obrácení důkazního břemene *de lege ferenda*, nicméně lze uzavřít, že i judikatorně, Ústavním soudem ČR, vymezená východiska pro obrácení důkazního břemene v medicínskoprávních vztazích jsou přesvědčivě a srozumitelně formulována pro další soudní praxi.

výkon v určitém čase, možnost měnit zápisy v dokumentaci, stanoví obsah dokumentace, jakož i povinnost určitou dobu uchovávat dokumentaci.

POUŽITÁ LITERATURA:

Komentáře a monografie:

ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Praha: Wolters Kluwer [cit. 2021-7-28]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

HOLAČAPEK, T. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*, Praha: Wolters Kluwer, 2011, 211 s. ISBN 978-80-7357-643-1.

ŠUSTEK, P a HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 852 s. ISBN 978-80-7552-321-1.

SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád, 3. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2021, 1840 s. ISBN 978-80-7400-828-3.

Soudní rozhodnutí:

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 9. 2015, sp. zn. IV. ÚS 910/15.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3937/18.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdon 257/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 23. 8. 2007, sp. zn. 25 Cdo 3144/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2011, sp.zn. 25 Cdo 3562/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze 26. 1. 2012, sp.zn. 32 Cdo 6/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. 25 Cdo 3879/2012.

Rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 22. 1. 2019, sp. zn. C 131/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2018, sp. zn. 25 Cdo 794/2018.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 2008 sp. zn. I. ÚS 1919/08.

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 3. 2009, sp. zn.: II. ÚS 72/09.

Právní předpisy:

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině.

Vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

OKRUH ZODPOVEDNÝCH SUBJEKTOV PRI NÁHRADE NEMAJETKOVEJ UJMY SEKUNDÁRNYCH OBETÍ¹

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.

Právnická fakulta TU v Trnave

Abstrakt

Príspevok sa v nadväznosti na právny základ uplatňovania nárokov na náhradu citovej ujmy, ktorú utrpeli blízke osoby ako sekundárne poškodení, subsumovaný v slovenskom právnom poriadku pod úpravu osobnostných práv, zaoberá otázkou vymedzenia okruhu do úvahy prichádzajúcich zodpovedných subjektov. Nejasnosť či rozpornosť pri vymedzení subjektov, ktoré možno do tohto okruhu zaradiť, vyplýva práve zo stretu povahy tohto nároku ako deliktnoprávneho a z toho vyplývajúcej potreby uplatňovania deliktnoprávnych zásad a inštitútov a jeho reálneho uplatňovania cez úpravu osobnostných práv, ktorých úprava a interpretácia je vystavaná v niektorých ohľadoch na odlišných prístupoch a východiskách ako deliktné právo v užšom ponímaní.

Kľúčové slová

Citová ujma, nemajetková ujma, pasívne legitimovaný subjekt, smrť blízkej osoby, ochrana osobnosti

ÚVOD

Slovenský právny poriadok i v súčasnosti spočíva (čo má svoje historické konotácie) na relatívne úzkom ponímaní kompenzovateľnosti nemajetkovej ujmy v rámci náhradoškových mechanizmov. Preto sa v praxi stretávame s častým, i keď z hľadiska čistoty právnych inštitútov, neželateľným riešením suplovania potreby širšej koncepcie kompenzovateľnosti nemajetkovej ujmy cez inštitút ochrany

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja APVV-18-0443 Prieniky pracovného práva do iných právnych odvetví súkromného práva (*a vice versa*).

osobnostných práv a predovšetkým § 13 ods. 3 OZ,² ktorý umožňuje poskytnutie finančného zadost'učinenia v prípade zásahu do osobnostného práva.

Takýto postup je využívaný vzhľadom na absenciu výslovnej úpravy náhrady citovej ujmy blízkych osôb v rámci ustanovení o zodpovednosti za škodu aj vo vzťahu k právnemu základu kompenzácie takejto nemajetkovej ujmy.

Koncepcným základom náhrady citovej ujmy sekundárnych obetí v slovenskom právnom poriadku nie je teda vzhľadom na úzky koncept normatívnej úpravy náhrady nemajetkovej ujmy štandardné riešenie jeho uplatňovania prostredníctvom inštitútu zodpovednosti za škodu, ale koncepcne je tento nárok vystavaný na neoprávnenom zásahu do osobnostných práv (konkrétne zásah do rodinného života, spretrhanie rodinných a obdobných sociálnych vzťahov ako súčasť práva na súkromie).³

2 Odsek 3 bol ako novelizácia § 13 OZ vložený medzi prostriedky nápravy neoprávneného zásahu do osobnostných práv novelou OZ v roku 1990 (zákon č. 87/1990 Zb.). Išlo o nesystémový krok, ktorého dosahy si zákonodarcia pravdepodobne neuvedomil. Kritika smeruje predovšetkým k nevyváženému postaveniu škodcu a osoby do osobnostných práv ktorej bolo zasiahnuté, ak sa použije ako prostriedok nápravy finančné zadost'učinenie. Kým pri ostatných prostriedkoch nápravy (upustenie od zásahu, ospravedlnenie a pod.) k takejto nerovnováhe nedochádza, ak má škodca poskytnúť finančné zadost'učinenie (čo zasahuje jeho vlastnícke právo), chýba v rámci úpravy osobnostných práv založených na princípe objektívnej zodpovednosti korektív deliktneho práva, ktorým je práve princíp zavinenia ako východiskové pravidlo zodpovednosti za škodu. Chýbajúci korektív zavinenia pri rozhodovaní o priznaní finančného zadost'učinenia tak vytvára situáciu „neproporcionálne slabšej ochrany vlastníckeho práva škodcu v porovnaní s inštitútom náhrady škody pri porušení právnej povinnosti (§ 420 OZ) z dôvodu nemožnosti exkulpácie“. (Pozri dissent E. Wagnerovej k nálezu ÚS ČR sp. zn. Pl ÚS 16/04).

3 Pozri napr. rozhodnutie Rozsudok NS ČR z 15. júla 2005, sp. zn. 30 Cdo 2951/2004 „*V situácii, keď došlo k neoprávnenému zásahu do súkromia žalobcov chráneného § 11 OZ, ktorého súčasťou je aj rodinný život, keď z objektívneho hľadiska je strata jedného z členov tohto spoločenstva celkom neodčiniteľnou ujmou, ktorá stíha jeho zastávajúcich členov, je potom náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa § 13 ods. 2 OZ primeraným prostriedkom ochrany proti neoprávnenému zásahu.*“

Zásahom do práva na život alebo zdravie primárnej obeť (či už vo forme usmrtenia alebo ťažkej ujmy na zdraví) dochádza v dôsledku náhlej straty (príp. ťažkého zdravotného stavu) primárnej obeť k pretrhnutiu existujúcich citových, sociálnych, morálnych a kultúrnych vzťahov. Sekundárne obeť úplne prichádzajú o možnosť alebo sa zmení kvalita možnosti budovať a naďalej rozvíjať vzťahy s primárnou obeťou. Hlboká citová ujma sekundárnych obetí, vrátane prežívania každodenného smútku a emocionálnej bolesti zo straty blízkeho vedia zásadným spôsobom ovplyvniť kvalitu ďalšieho života sekundárnych obetí. Porovnaj TROJČÁKOVÁ, V. Určovanie výšky náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí. In *Súkromné právo*, 2020, č. 3, s. 111.

Z takto nastavenej subsumpcie, svojou povahou deliktNOPrávneho nároku pod inštitút ochrany osobnosti, následne vyplýva viacero problematických bodov, z ktorých jeden sa dotýka i vymedzenia samotného okruhu zodpovedných subjektov.

Vzhľadom na to, že príspevok je venovaný problematike okruhu subjektov, ktorým možno pričítať zodpovednosť za nemajetkovú ujmu sekundárnej obeť (t. j. subjektov, ktorým vzniká povinnosť k náhrade spôsobenej ujmy z titulu ich zodpovednosti), nezaobrá sa bližšie postavením poisťovne ako jedného z ďalších, do úvahy prichádzajúcich pasívne legitimovaných subjektov, ktoré sanujú spôsobenú ujmu z iného titulu. Poisťovňa, napriek tomu, že jej vzniká v niektorých prípadoch povinnosť nahradiť ujmu sekundárnej obeť (napr. v prípadoch dopravných nehôd v nadväznosti na inštitút povinného zmluvného poistenia), nevstupuje do postavenia zodpovedného subjektu a jej povinnosť nahradiť nemajetkovú ujmu sekundárnej obeť nevzniká z titulu zodpovednosti za spôsobenú ujmu, ale z titulu poskytnutia poisťného plnenia z poisťnej zmluvy v prípadoch poistenia zodpovednosti za škodu.⁴

1 VYMEDZENIE OKRUHU ZODPOVEDNÝCH SUBJEKTOV VŠEOBECNE: PRIAMY PÔVODCA ZÁSAHU ALEBO AJ INÝ SUBJEKT?

Štandardným interpretačným pravidlom pri vymedzení okruhu osôb zodpovedných za zásah do osobnostných práv vo všeobecnosti je, že osobou povinnou upustiť od neoprávnených zásahov do práva

4 Otázka prípustnosti pasívnej legitimácie poisťovateľa vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy sekundárnych obeť v kontexte povinného zmluvného poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla bola v minulosti predmetom protichodnej rozhodovacej činnosti slovenských súdov (pozri proti pasívnej legitimácii poisťovateľov napr. rozhodnutia NS SR sp. zn. 4 Cdo 168/2009, v prospech pasívnej legitimácie napr. rozhodnutia ÚS SR III. ÚS 646/2015, I. ÚS 474/2016, III. ÚS 666/2016, II. ÚS 847/2016). V súčasnosti možno po rozhodnutiach Ústavného súdu SR zo dňa 11.10.2016, sp. zn. III. ÚS 666/2016 a Najvyššieho súdu SR zo dňa 31.7.2017 sp. zn. 6 MCdo 1/2017 (R 61/2018) považovať riešenie tejto otázky za ustálené v zmysle, že poisťovne sú pasívne legitimovanými subjektmi, keďže aj náhrada nemajetkovej ujmy za zásah do osobnostných práv pozostalých je predmetom poisťného krytia podľa zákona č. 381/2001 Z. z.

na ochranu osobnosti alebo odstrániť následky zásahov alebo poskytnúť primerané zadost'učinenie je vždy tá osoba, ktorá sa dopustila určitého konania neoprávnenne zasahujúceho do chránených osobnostných práv, t. j. je priamym pôvodcom alebo subjektom zásahu.⁵

Je takéto vymedzenie okruhu pasívne legitimovaných subjektov použiteľné aj pre uplatňovanie nárokov na náhradu citovej ujmy? Alebo špecifiká tohto nároku vyžadujú iné (širšie) úvahy o tom, komu možno uložiť povinnosť na poskytnutie finančného zadost'učinenia v prípadoch odškodňovania sekundárnych obetí?

Z letného pohľadu na rozhodovaciu prax slovenských súdov vo veciach náhrady citovej ujmy je zrejmé, že ako zodpovedné subjekty boli súdnymi rozhodnutiami zaviazaní na náhradu citovej ujmy sekundárnych obetí nielen priami pôvodcovia zásahu, ale i iné subjekty, ktoré možno rozdeliť do dvoch skupín.

Prvú skupinu tvoria subjekty, ktorým bola zodpovednosť priameho pôvodcu zásahu pričítaná na základe § 420 ods. 2 OZ ako princípálovi, t. j. osobe, ktorá použila priameho pôvodcu zásahu (pomocníka) pri svojej činnosti (najmä zdravotnícke zariadenie, príp. zamestnávateľ v prípade dopravnej nehody zamestnanca, ktorú spôsobil pri činnosti pre zamestnávateľa). Druhú skupinu subjektov, ktorým súdy ukladajú povinnosť k náhrade citovej ujmy, tvoria také subjekty, ktorým je pričítaná v súlade s príslušnými ustanoveniami OZ alebo osobitných právnych predpisov objektívna zodpovednosť za škodu (napr. prevádzkovateľ dopravného prostriedku podľa § 427 OZ alebo správca cestnej komunikácie podľa cestného zákona,⁶ prevádzkovateľ lyžiarskeho strediska⁷ a pod.), vyvodzovaná vo vzťahu k primárne poškodenému.

2 PRIAMY PÔVODCA ZÁSAHU

V rámci úpravy osobnostných práv vo všeobecnosti platí, že fyzická osoba, do osobnostných práv ktorej bolo zasiahnuté, sa môže

5 Pozri rozhodnutie NS sp. zn. 3 Cdo 134/2007.

6 (135/1961 Zb.), KS BA 4 Co/470/2011)

7 KS PO 20 Co/188/2012, k tomu NS SR 3 Cdo 127/2013)

domáhať priznania finančného zadosťučinenia iba voči tomu, kto do jej osobnosti neoprávnene zasiahol, t. j. voči tej fyzickej (alebo právnickej osobe), ktorá sa dopustila určitého konania neoprávnene zasahujúceho do chránených osobnostných práv.⁸

Vzhľadom na formálne uplatňovanie nárokov na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí cez ustanovenia o ochrane osobnostných práv (§ 11 a nasl. OZ), vychádza sa aj vo vzťahu k náhrade citovej ujmy sekundárnych obetí z tohto základného pravidla, kedy sa za subjekt, ktorý neoprávnene zasiahol do osobnostných práv sekundárnej obeť (t. j. spôsobil jej reflexnú ujmu), považuje subjekt, ktorý na základe svojho zavineného protiprávneho konania zodpovedá za ujmu na živote alebo za závažnú ujmu na zdraví, ktorú spôsobil primárnej obeť.

Tu sa však dostávame k hodnotovému rozporu, ktorý bol načrtnutý už skôr v tomto príspevku a ktorý vyplýva práve zo stretu deliktnej povahy práva na finančnú náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť na jednej strane a jeho uplatňovania cez pravidlá a princípy osobnostných práv. Kým v rámci úpravy zodpovednosti za škodu by subjekt, ktorý protiprávne zasiahol do života alebo zdravia primárnej obeť zodpovedal voči tejto na princípe zavinenia, ten istý subjekt by na základe aplikácie zásad právnej úpravy osobnostných práv mal voči sekundárnej obeť zodpovedať za zásah do jej osobnostných práv na princípe objektívnej zodpovednosti, na ktorom je vystavaná zodpovednosť za zásah do osobnostných práv. Paradoxne by tak chýbajúci korektív zavinenia pri rozhodovaní o priznaní finančného zadosťučinenia sekundárnej obeť mohol viesť k situácii, kedy by sa škodca v dôsledku chýbajúceho zavinenia zbavil svojej zodpovednosti za spôsobenú ujmu voči primárnej obeť, napriek tomu by však bol naďalej povinný poskytnúť náhradu citovej ujmy sekundárnej obeť. Nie je však rozumne odôvodniteľné, aby pri tom istom skutkovom priebehu – zavinené protiprávne konanie škodcu – nebola z dôvodu chýbajúceho prvku zavinenia poskytnutá náhrada za vážne poškodenie zdravia primárnej obeť ale naopak bola poskytnutá náhrada citovej ujmy sekundárnej obeť, u ktorej ide čo do intenzity o menej významnú ujmu, keďže, na rozdiel od primárnej obeť, ani

8 Porovnaj NS SR 3 Cdo 126/2011, NS SR 4 Cdo/71/2014, 3 Cdo/224/2018.

nedosahuje intenzitu poškodenia zdravia, resp. zásah do jej súkromia je zásahom do statku stojaceho v hierarchii právnych statkov na nižšej úrovni ako je zdravie či život primárnej obeť, ktoré sú statkami najvyššej hodnoty.

Z dôvodu zachovania proporcionálnej miery ochrany záujmov zodpovednej osoby (škodcu) a záujmov sekundárnych obetí, rovnako ako v záujme rešpektovania hierarchie statkov, do ktorých bolo neoprávnene zasiahnuté, sa ako nevhodné javí aplikovať vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí predpoklady tradične vyžadované doktrínou pri uplatňovaní prostriedkov nápravy za zásah do osobnostných práv - t. j. neoprávnený zásah, ktorý je objektívne spôsobilý privodiť ujmu na chránených osobnostných právach. Naopak, v záujme odstránenia týchto hodnotových rozporov a s prihliadnutím na deliktný charakter práva na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnej obeť sa ako nevyhnutný predpoklad pre priznanie práva na náhradu citovej ujmy sekundárnej obeť javí ustáliť splnenie predpokladov, príp. iných podmienok skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu, aplikovanej vo vzťahu škodcu a primárne poškodeného. Reflexná povaha ujmy sekundárnej obeť by tak mala byť reflektovaná aj vo vzťahu k vymedzeniu predpokladov vzniku práva na jej náhradu.

3 INÝ SUBJEKT, KTORÉMU JE PRIČÍTANÁ OBJEKTÍVNA ZODPOVEDNOSŤ ZA ŠKODU V ZMYSLE ÚPRAVY NÁHRADY ŠKODY

3.1 PRINCIPÁL AKO ZODPOVEDNÝ SUBJEKT

Možnosť analogického použitia § 420 ods. 2 OZ, v rámci interpretácie okruhu pasívne legitimovaných subjektov pri neoprávnenom zásahu do osobnostných práv vo všeobecnosti, je štandardne prijímaným záverom tak doktrínálne, ako aj judikatúrne⁹ a nespôsobuje výraznejšie interpretačné problémy v rámci neoprávnených zásahov

9 Porovnaj R 114/1999, R 38/1996, R 36/2009, R 53/2010, R 38/2012.

do zložiek osobnosti ako je česť, dôstojnosť a súkromie, realizovaných najmä v mediálnom priestore.

Uvedené znamená, že pokiaľ bol neoprávnený zásah do osobnostných práv fyzickej osoby spôsobený niekým, koho použila na realizáciu svojej činnosti právnická osoba alebo iná fyzická osoba, znáša táto osoba v súlade s analogickým (§ 853 OZ) použitím § 420 ods. 2¹⁰ zodpovednosť za zásah do osobnostných práv bezprostredne spôsobený fyzickou osobou, konajúcou v rámci výkonu činností, ktorými bola poverená právnickou osobou alebo fyzickou osobou – princípálom. Ide o tzv. zodpovednosť za pomocníka, ktorá, analogicky prenesená do právnej úpravy osobnostných práv znamená, že pokiaľ bol neoprávnený zásah do osobnostných práv fyzickej osoby spôsobený niekým, kto bol použitý právnickou osobou alebo inou fyzickou osobou na realizáciu činnosti tejto právnickej alebo fyzickej osoby, považuje sa takýto zásah za zásah spôsobený priamo touto právnickou alebo fyzickou osobou. Zároveň sa aj vo vzťahu ku kompenzácii zásahu do osobnostných práv interpretuje inštitút použitia pomocníka pri činnosti princípála v zmysle jeho ustáleného chápania v slovenskom deliktnom práve, kde pre posúdenie, či išlo o takúto činnosť, je určujúca existencia miestneho, časového a vecného vzťahu k plneniu danej činnosti.¹¹

S nástupom žalôb na ochranu osobnosti vo vzťahu k citovej ujme sekundárnych obetí odškodňovanej ako zásah do rodinného života, ktorý je súčasťou práva na súkromie, bola otázka prípustnosti analogickej aplikácie ustanovení o zodpovednosti princípála znova nastolená, najmä v nadväznosti na skutočnosť, že v prípade sekundárnych obetí ide o reflexnú ujmu naviazanú na smrť, príp. závažné poškodenie zdravia primárne poškodeného.¹² S otázkou takejto pasívnej vecnej legitímácie sa snažil argumentačne sa vysporiadať Najvyšší súd v zbierkovom rozhodnutí R 128/2014. Popri otázke odvolacieho súdu, či v prípade neoprávneného zásahu do osobnostných práv fyzickej

10 „Škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou, keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili. Tieto osoby samy za škodu takto spôsobenú podľa tohto zákona nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávných predpisov nie je tým dotknutá.“

11 Porovnaj R 128/2014.

12 Ku kazuistike pozri bližšie napr. rozhodnutia NS SR 3 Cdo 127/2013, KS PO 7Co/108/2018, KS PO 14Co/102/2014, KS Trenčín 5Co/158/2019.

osoby, ktorý bol vyvolaný osobitnou povahou prevádzky dopravných prostriedkov, je osobou zodpovednou za zásah do osobnostných práv fyzickej osoby prevádzkovateľ motorového vozidla, ktorý zodpovedá za škodu spôsobenú prevádzkou tohto vozidla v zmysle § 427 a nasl. OZ s tým, že pasívna vecná legitímácia prevádzkovateľa motorového vozidla vyplýva z analogického použitia § 427 OZ, sa tu súd zaoberal aj otázkou, či možno v prípade, ak bezprostredným pôvodcom zásahu do osobnosti bola fyzická osoba, ktorá bola právnickou osobou použitá na výkon jej činnosti, konanie tejto fyzickej osoby považovať za zásah, za ktorý nesie zodpovednosť táto bezprostredne konajúca osoba alebo zodpovedá právnická osoba, ktorá ju použila. Keďže, ako konštatuje najvyšší súd, ustanovenia upravujúce ochranu osobnosti neobsahujú úpravu, ktorá by osobitne riešila zodpovednosť princípála za svojho pomocníka, je nevyhnutné uvažovať o použití analógie legis,¹³ ktorá sa používa ako forma aplikácie zákona vtedy, keď treba riešiť otázku, riešenie ktorej nie je síce v zákone upravené, ale ten istý zákon upravuje riešenie podobného prípadu. Vychádza sa pritom z predpokladu, že zákonodarca by podľa rovnakých zásad upravil aj daný prípad.¹⁴ Za svojím obsahom a účelom najbližšie vzťahy právnym vzťahom zodpovednosti za nemajetkovú ujmu spôsobenú na osobnostných právach fyzickej osoby (§ 11 a nasl. OZ) považoval súd vzťahy zodpovednosti za škodu spôsobenú zavineným protiprávnym konaním¹⁵ upravené v § 420 OZ.

Ak teda podľa § 420 ods. 2 platí, že škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou (princípálom), keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili (pomocník), pričom pomocník za takto spôsobenú škodu voči tretej osobe nezodpovedá,¹⁶

13 Podľa § 853 OZ platí, že občianskoprávne vzťahy, pokiaľ nie sú osobitne upravené ani týmto ani iným zákonom, sa spravujú ustanoveniami tohto zákona, ktoré upravujú vzťahy obsahom aj účelom im najbližšie.

14 R 128/2014.

15 Najvyšší súd nie celkom jasne uvádza, že obsahom a účelom najbližšie právne vzťahy sú vzťahy „zodpovednosti za majetkovú ujmu (škodu) spôsobenú v majetkovej sfére poškodeného“ s odkazom na § 420 OZ. Nie je zrejmé, prečo súd použil argument o majetkovej ujme, keďže prostredníctvom § 420 OZ je možné odškodniť aj ujmu nemajetkovú (napr. typicky bolestné príp. sťaženie spoločenského uplatnenia v prípade konania *non lege artis* pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti), ak táto vznikla ako následok zavineného protiprávneho konania škodcu a zároveň jej kompenzáciu právny predpis pripúšťa.

16 Zodpovednosť pomocníka podľa pracovnoprávných predpisov nie je vylúčením jeho zodpovednosti voči tretím osobám dotknutá.

vo vzťahu k náhrade citovej ujmy sekundárnych obetí sa bude analogicky,¹⁷ pokiaľ bol neoprávnený zásah do osobnostných práv fyzickej osoby spôsobený pomocníkom pri realizácii činnosti principála, považovať takýto zásah za zásah spôsobený priamo principálom (ak nejde zo strany pomocníka o exces, v prípade ktorého zodpovedá sám pomocník a pričítanie zodpovednosti principálovi podľa § 420 ods. 2 OZ sa neuplatní).

Vzájomný vzťah principála a pomocníka vychádzajúci z § 420 ods. 2 OZ je však oveľa komplikovanejší,¹⁸ ako by sa mohlo na prvý pohľad za použitia ustáleného výkladu uvedeného ustanovenia zdať. K pričítaniu ujmy spôsobenej pomocníkom, ktorého principál použil pri svojej činnosti, priamo principálovi nedochádza nielen v prípade excessu pomocníka (t. j. ak pomocník vybočil z rámca činnosti principála konajúc vo svojom vlastnom záujme alebo v záujme iných ako je principál), čo je štandardne judikovaný prístup, ale aj v prípade tzv. samostatného deliktného pomocníka. Deliktným pomocníkom je taký pomocník, ktorého principál použije pri svojej činnosti, avšak na rozdiel od pomocníka pri plnení spôsobí deliktný pomocník škodu nie zmluvnému veriteľovi principála, ale tretej osobe (napr. zamestnanec donáškovkej služby ako nesamostatný pomocník, ktorý pri rozvoze donášky zrazí tretiu osobu alebo firma, ktorá v rámci svojej podnikateľskej činnosti ako samostatný pomocník zabezpečuje pre reštauráciu rozvoz jej jedál zákazníkovi spôsobí pri takomto rozvoze ujmu tretej osobe pri dopravnej nehode). Už z uvedených príkladov je zrejmé, že pričítanie zodpovednosti za ujmu, ktorú spôsobil samostatný deliktný pomocník konajúci vo vlastnom ekonomickom záujme bez (podstatnej miery) dohľadu alebo kontroly principála tretej osobe,¹⁹ odlišnej od zmluvného veriteľa principála (v prípade vyššie uvedenom je zmluvnou stranou principála-reštaurácie zákazník tejto reštaurácie, ktorému je doručované jedlo), sa

17 Ustanovenie § 853 OZ v spojení s § 420 ods. 2 OZ.

18 Vysvetlenie výkladu § 420 ods. 2 OZ pozri bližšie TROJČÁKOVÁ, V. *Zodpovednosť za škodu voči tretím osobám spôsobenú pomocníkom a poistenie zodpovednosti za škodu*. In *Súkromné právo*, 2019, roč. 5, č. 6, s. 244-251, TROJČÁKOVÁ, V. *Pričítanie škody spôsobenej pomocníkom*. *Zodpovednosť na pomedzí porušenia zmluvnej povinnosti a deliktu*. In *Porušenie zmluvných povinností v súkromnom práve a jeho následky*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 154-178.

19 MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IX*. Praha : Leges, 2018, s. 361.

nezdá byť presvedčivým a takýto samostatný deliktný pomocník by mal niesť zodpovednosť za ujmu, spôsobenú tretej osobe vrátane sekundárnych obetí sám.

Naopak, ak by išlo o tzv. pomocníka pri plnení²⁰ zodpovednosť ktorého sa bez ohľadu na jeho status samostatnosti alebo nesamostatnosti vždy pričíta princípalovi,²¹ nemal by ani exces takéhoto pomocníka vylúčiť aplikáciu § 420 ods. 2 OZ. Dôvody sa odvíjajú práve od zmluvného vzťahu princípála a jeho zmluvného veriteľa a z toho vyplývajúcej zmluvnej povahy zodpovednosti v prípade vzniku ujmy spôsobenej porušením zmluvných povinností pomocníkom. Práve vzhľadom na z tohto vzťahu vyplývajúcu potrebu preferencie záujmov zmluvného veriteľa, ktorý by nemal znášať ani v prípade excesu pomocníka pri plnení riziko z voľby pomocníka (toto riziko by mal naďalej niesť princípal), mal by princípal zodpovedať voči svojmu zmluvnému veriteľovi (a analogicky voči sekundárne poškodenej blízkej osobe) aj v prípade excesu pomocníka.²²

3.2 SUBJEKT, KTORÉMU JE PRIČÍTANÁ OBJEKTÍVNA ZODPOVEDNOSŤ ZA ŠKODU

Slovenské súdy v rámci svojej rozhodovacej praxe o nárokoch na náhradu citovej ujmy sekundárnych obetí nepovažujú, ako už bolo naznačené, otázku uloženia povinnosti k náhrade tejto ujmy formou finančného zadosťučinenia subjektom, ktorým je uložená objektívna zodpovednosť za škodu v rámci ustanovení deliktného práva

20 Občiansky zákonník neupravuje explicitne, na rozdiel od § 331 Obchodného zákonníka („*Ak dlžník plní svoj záväzok pomocou inej osoby, zodpovedá tak, akoby záväzok plnil sám, ak tento zákon neustanovuje inak.*“) postavenie pomocníka pri plnení, t. j. pomocníka, ktorý spôsobí pri činnosti pre princípála ujmu zmluvnému veriteľovi princípála. Napriek tomu, že jediné ustanovenie, pod ktoré možno civilnoprávny vzťah princípála a pomocníka pri plnení podradiť, je ustanovenie § 420 ods. 2 OZ, musí byť toto ustanovenie vo vzťahu k pomocníkovi pri plnení vykladané inak ako vo vzťahu k deliktnému pomocníkovi.

21 K potrebe vymedzenia okruhu pasívne legitimovaných subjektov v prípadoch pomocníka pri plnení bude v rámci rozhodovania o nárokoch na náhradu citovej ujmy sekundárnych obetí dochádzať vzhľadom na zmluvný charakter zodpovednosti a vzhľadom na ujmu primárnej obeť spočívajúcej v strate života či vážnej ujme na zdraví dochádzať menej často ako v prípade tzv. deliktného pomocníka a jeho mimozmluvnej zodpovednosti za škodu.

22 Bližšie argumentačné odôvodnenie pozri TROJČÁKOVÁ, V. Zodpovednosť za škodu voči tretím osobám spôsobenú pomocníkom a poistenie zodpovednosti za škodu. In *Súkromné právo*, 2019, roč. 5, č. 6, s. 245-247.

za spornú, príp. problematickú. Štandardne je takáto povinnosť ukladaná prevádzkovateľom dopravných prostriedkov, ktorých zodpovednosť za ujmu spôsobenú primárnej obeti sa vyvodzuje z ustanovení § 427 a nasl. OZ. Ako odôvodnenie sa spravidla uvádza použitie analógie s argumentom vyjadreným v rozhodnutí NS SR, že *ak je prípustné analogické použitie § 420 ods. 2 OZ, nemožno pri vymedzení subjektu zodpovedného za zásah do osobnostných práv, ktorý bol spôsobený prevádzkou dopravných prostriedkov, vylúčiť ani analogické použitie § 427 OZ. Tak, ako podľa okolností daného prípadu zodpovedá za škodu spôsobenú prevádzkou dopravného prostriedku prevádzkovateľ vozidla poškodenému, zodpovedá tento prevádzkovateľ (aj) za nemajetkovú ujmu spôsobenú na chránených osobnostných právach fyzickej osobe*²³. Podľa staršieho rozhodnutia NS *ak k zásahu do osobnostných práv fyzickej osoby dôjde prevádzkou dopravného prostriedku podľa § 427, pôjde o osobitnú skupinu zásahov do osobnostných práv a z tohto hľadiska by bolo potrebné vychádzať z toho, že za nemajetkovú ujmu spôsobenú fyzickej osobe prevádzkou dopravného prostriedku nutne zodpovedá aj prevádzateľ. Nemá podstatný význam, či prevádzkovateľ vozidla bol či nebol vlastným priamym fyzickým pôvodcom zásahu, t. j. pôvodcom mechanizmu, ktorým bol zásah proti osobnostnej sfére spôsobený fyzickej osobe*.²⁴

Takéto analogické prevzatie pasívnej legitimácie prevádzkovateľa dopravného prostriedku z ustanovenia § 427 OZ (a v širšom ponímaní i iných subjektov, ktorým bola uložená objektívna zodpovednosť za spôsobenú škodu) je vecne správnym riešením, ktoré však znova otvára už pri výklade priameho pôvodcu zásahu nastolený problém reflektovania normatívnych a interpretačných zásad celej skutkovej podstaty, vo vzťahu ku ktorej sa aplikuje analógia.

Ak uložíme prevádzkovateľovi dopravného prostriedku v súlade s analogickým použitím § 427 OZ povinnosť k náhrade citovej ujmy podľa § 13 OZ, nie je (nemalo by byť) na vznik tejto povinnosti rozhodujúce naplnenie všeobecných predpokladov zodpovednosti za zásah do osobnostných práv. Naopak, analogicky je nevyhnutné aplikovať všetky predpoklady tej objektívnej skutkovej podstaty

23 Rozhodnutie NS SR sp. zn. 3 Cdo 228/2012.

24 Rozhodnutie NS ČR sp. zn. 30 Cdo 814/2003.

zodpovednosti za škodu, z ktorej sa prevezme pasívne legitimovaný subjekt, samozrejme vrátane liberačných dôvodov danej skutkovej podstaty. V opačnom prípade by samotné prevzatie pasívnej legimitácie subjektu z ustanovení deliktneho práva mohlo viesť k paradoxným situáciám, kedy by sa napr. prevádzkovateľ dopravného prostriedku mohol vo vzťahu k ujme primárnej obei liberovať (pretože naplnil podmienky liberačného dôvodu vyplývajúce z deliktnej úpravy danej skutkovej podstaty), avšak vo vzťahu k sekundárnej obei by bol (ak by boli reflektované iba všeobecné predpoklady vzniku zodpovednosti za zásah do osobnostných práv) naďalej povinný k náhrade jej citovej ujmy.

ZÁVER

Vymedzenie okruhu subjektov, ktorým z titulu zodpovednosti za zásah do osobnostného práva na rodinný život možno uložiť povinnosť k náhrade citovej ujmy (a predovšetkým limity tohto vymedzenia), je vo výraznej miere ovplyvnené povahou nároku, prostredníctvom ktorého dochádza k uplatneniu tohto práva sekundárnej obei.

Ak sa má svojou povahou deliktнопrávny nárok na poskytnutie finančného zadosťučinenia spravovať pravidlami práva na ochranu osobnosti, ktoré sú nastavené čo do aktivizácie prostriedkov ochrany prísnejšie (čo dáva v zmysel napr. v prípadoch uloženia povinnosti upustiť od neoprávnených zásahov do osobnostných práv), dochádza vzhľadom na reflexnú povahu citovej ujmy sekundárnej obei naviazanej na deliktнопrávnu zodpovednosť škodcu voči primárnej obei zákonite k hodnotovým disproporciám.

Nie je možné vypočítať si na jednej strane analogicky z deliktneho práva okruh zodpovedných osôb či už prostredníctvom ustanovení o pomocníkovi (§ 420 ods. 2 OZ) alebo prostredníctvom skutkových podstat objektívnej zodpovednosti za škodu (napr. § 427 alebo 420a OZ), avšak na druhej strane prehliadať, čo do výsledkov dosiahnutých riešení, dopady reflexnej povahy nárokov sekundárnych obeí, rovnako ako hodnotové disproporcie vyplývajúce z uplatňovania tohto, svojou povahou deliktнопrávneho nároku, cez ustanovenia o ochrane osobnostných práv. Vyrovnanie tejto disproporcie, rovnako ako zohľadnenie reflexnej povahy nárokov na náhradu citovej ujmy,

vyžaduje teda ako predpoklad vzniku nároku sekundárne poškodeného naplnenie rovnakých predpokladov skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu, aké sa vyžadovali pre vznik jeho zodpovednosti voči primárnej obeti.

UPLATŇOVANIE NEPRIAMEHO ÚČINKU V KONTEXTE ZODPOVEDNOSTI ZA ŠKODU PRI PREVÁDZKOVANÍ MOTOROVÉHO VOZIDLA¹

doc. JUDr. Peter Varga, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Nepriamy účinok práva Európskej únie predstavujú významný zásah do aplikácie vnútroštátneho práva. Ich účelom je zabezpečenie jednotného uplatňovania práva Európskej únie na území členských štátov. V uvedenom článku autor analyzuje rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie v prípade Haasová, v ktorom Súdny dvor Európskej únie zodpovedal predbežnú otázku Krajského súdu v Prešove, v ktorej sa vyjadril k náhrade nemajetkovej ujmy v súvislosti so zodpovednosťou za škodu spôsobenú motorovými vozidlami.

Kľúčové slová

Zodpovednosť za škodu, prevádzka motorových vozidiel, rozhodnutie vo veci Haasová, nepriamy účinok

Abstract

The indirect effect of European Union law constitutes a significant interference with the application of national law. Their purpose is to ensure the uniform application of European Union law in the territory of the Member States. In that article, the author analyses the judgment of the Court of Justice of the European Union in the Haasová case, in which the Court of Justice of the European Union answered a preliminary question from the Regional Court in Prešov on non-pecuniary damage caused by operation of motor vehicles.

1 Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0535/19 „Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby“.

Key words

Damage liability, operation of motor vehicles, decision in the Haasová case, indirect effect

1 JEDNOTNÁ APLIKÁCIA PRÁVA EURÓPSKEJ ÚNIE

Európska únia ako nadnárodná organizácia má svoj vlastný právny poriadok, ktorý sa aplikuje na území členských štátov. Adresámi tohto právneho poriadku môžu byť aj jednotlivci, ktorým právo EÚ priznáva určité práva. Je preto nevyhnutné, aby sa právo Európskej únie aplikovalo jednotným spôsobom na území všetkých členských štátov. Za tým účelom došlo k rozvoju pravidiel, ktoré sa kontinuálne vyvinuli v spojitosti s aplikáciou práva EÚ a ktoré zdôrazňujú význam tohto právneho poriadku v spoločnosti. Súdny dvor EÚ zohral významnú úlohu v procese rozvoja dopadov práva EÚ na jeho aplikáciu na území členských štátov EÚ a v právnych poriadkoch členských štátov, pričom Súdny dvor šiel mnohokrát ďalej, než si členské štáty predstavovali v čase uzatvárania zakladajúcich zmlúv, keďže zakladajúce zmluvy interpretoval metódami, ktoré nereflektujú striktný doslovný výklad. Tento spôsob interpretácie práva neraz založil jednotlivcom práva, ktoré by im inak nevznikli.

V oblasti ochrany práv jednotlivcov, ktoré vyplývajú z práva EÚ, Súdny dvor vyvinul vlastnosti, ktoré predstavujú až ústavnoprávny zásah práva EÚ do právnych poriadkov členských štátov EÚ, pričom tieto zásahy idú podstatne ďalej, ako by mohlo vyplynúť z doslovného výkladu zmlúv. Za určitých okolností môže dokonca aj netransponovaná smernica vyvolávať právne účinky v právnom poriadku členského štátu, ktorých beneficianti sú jednotlivci. Z textu článku 288 Zmluvy o fungovaní Európskej únie² („ZFEÚ“) pritom vyplýva, že smernica *„je záväzná pre každý členský štát, ktorému je určená, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom sa voľba foriem a metód ponecháva vnútroštátnym orgánom“*. Zo znenia článku

2 Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie bolo publikované v Úradnom vestníku Európskej únie, C 202, 7. júna 2016.

288 ZFEÚ je zrejmé, že smernice nemôžu mať priamy účinok, keďže ich účinok je podmienený transpozíciou do vnútroštátneho právneho poriadku. V netransponovanej forme sa javia ako nevhodné pre vymáhanie súdmi.

2 NEPRIAMY ÚČINOK

Nepriamy účinok sa aplikuje v situácii, ak národné súdy majú interpretovať vnútroštátne právo v súlade s netransponovaným, prípadne nesprávne transponovaným právom EÚ. Úlohou vnútroštátneho súdu teda nie je ignorovanie vnútroštátneho práva a prednostné uplatnenie práva EÚ ako v prípade priameho účinku, ale uplatnenie vnútroštátneho práva, pričom účinok práva EÚ sa má docieľiť interpretáciou ustanovení vnútroštátneho práva. Predpokladom pre uplatnenie nepriameho účinku je pochybenie členského štátu implementovať (či už nesprávne alebo vôbec) právo EÚ (smernicu), pričom nie je možné uplatniť priamy účinok, vzhľadom na to, že strana, proti ktorej sa má netransponovaná smernica uplatniť, je súkromný subjekt, prípadne nie sú splnené ďalšie podmienky pre uplatnenie priameho účinku.

2.1 PRÍPAD VON COLSON – ZÁKLAD NEPRIAMEHO ÚČINKU

V prípade von Colson³ Súdny dvor riešil výklad smernice Rady 76/207/EHS z 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky.⁴ Diplomované sociálne pracovníčky, Sabine von Colson a Elisabeth Kamann boli odmietnuté ako uchádzačky o zamestnanie väzenským ústavom Werl, ktorý je vyhradený vážnom mužského pohlavia a spravovaný Spolkovou krajinou Severné Porýnie-Vestfálsko. Tento ich odmietol zamestnať z dôvodu ich pohlavia, pričom odmietnutie

3 Rozsudok Súdneho dvora z 10. apríla 1984 vo veci 14/83, Sabine von Colson a Elisabeth Kamann proti Spolkovej krajine Severné Porýnie-Vestfálsko (ECLI:EU:C:1984:153); rozsudok označovaný ďalej v texte ako „von Colson“

4 Ú. v. ES L 39, s. 40; Mim. vyd. 05/001, s. 187.

odôvodnili možnými problémami a rizikami spojenými so zamestnaním uchádzačiek v zariadeniach tohto druhu a z týchto dôvodov uprednostnili uchádzačov mužského pohlavia, hoci ich kvalifikácia bola nižšia. Podľa nemeckého práva, jedinou sankciou za diskrimináciu pri prijímaní do zamestnania je náhrada „ujmy za poškodenie dôvery“ (Vertrauensschaden), to znamená ujmy, ktorá bola spôsobená diskriminovaným uchádzačom tým, že verili, že pracovný pomer vznikne bez akejkoľvek diskriminácie, pričom nemecký súd vyslovil názor, že podľa nemeckého práva môže nariadiť iba náhradu cestovných výdavkov, ktoré vynaložila žalobkyňa Colson v súvislosti s uchádzaním sa o zamestnanie (7,20 DM) a že v zostávajúcej časti musí žalobu zamietnuť. Súdny dvor vychádzal z podstaty a povahy smernice ako prameňa práva, ktorá je „záväzná pre každý členský štát, ktorému je určená, a to vzhľadom na výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom sa voľba foriem a prostriedkov ponecháva vnútroštátnym orgánom“. Súdny dvor uvádza, že hoci toto ustanovenie ponecháva členským štátom slobodu pri výbere foriem a prostriedkov na zabezpečenie vykonávania smernice, táto sloboda sa netýka povinnosti každého štátu, ktorému je adresovaná, prijať vo svojom vnútroštátnom právnom poriadku všetky opatrenia potrebné na zabezpečenie plnej účinnosti smernice v súlade s cieľom, ktorý sleduje. Predmetom výkladu Súdneho dvora je čl. 6 smernice, ktorý ukladá členským štátom povinnosť zaviesť do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov potrebné opatrenia umožňujúce každému zamestnancovi, ktorý sa pokladá za poškodeného v dôsledku neuplatnenia zásady rovnakého zaobchádzania, „domáhať sa svojich práv súdnou cestou“. Zároveň uvádza, že z tohto ustanovenia vyplýva, že členské štáty sú povinné prijať také opatrenia, ktoré sú dostatočne účinné na dosiahnutie cieľa smernice a zabezpečiť, aby sa dotknuté osoby mohli účinne dovolávať týchto opatrení na vnútroštátnych súdoch. Takýmito opatreniami môžu byť napríklad ustanovenia vyžadujúce od zamestnávateľa zamestnať diskriminovaného uchádzača alebo poskytujúce uchádzačovi primerané peňažné zadosťučinenie, prípadne podporené systémom pokút. Smernica však nepredpisuje žiadnu konkrétnu sankciu, ale ponecháva členským štátom slobodu výberu medzi rôznymi riešeniami vhodnými na dosiahnutie jej cieľa. Súdny dvor ďalej odpovedal, že smernica nevyžaduje žiadnu konkrétnu formu sankcie za porušenie

zákazu diskriminácie, ustanovuje, že táto sankcia musí byť schopná zabezpečiť skutočnú a účinnú súdnu ochranu, musí mať skutočný odradzujúci účinok na zamestnávateľa. Ak teda členský štát zvolí ako sankciu za porušenie zákazu diskriminácie priznanie náhrady škody, táto náhrada škody musí byť v každom prípade primeraná vzniknutej škode.⁵ Pokiaľ vnútroštátny právny predpis obmedzí právo na náhradu škody tým, že priznáva diskriminovaným osobám v prístupe k zamestnaniu iba symbolické odškodnenie, ako napríklad náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s uchádzaním sa o zamestnanie, nie je v súlade s požiadavkami účinného prebratia smernice.⁶

K spôsobu výkladu vnútroštátneho práva sa Súdny dvor vyjadril nasledovne, pričom zohľadnil aj záväzok lojality členských štátov, v zmysle ktorého majú členské štáty povinnosť dosiahnuť výsledok vyplývajúci zo smernice, ako aj ich povinnosť prijať všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili splnenie tejto povinnosti, pričom táto povinnosť sa vzťahuje na všetky orgány členských štátov, vrátane súdov v rámci ich právomocí. Z toho vyplýva, že pri uplatňovaní vnútroštátneho práva, a najmä ustanovení vnútroštátneho zákona špeciálne vydaného s cieľom vykonať ustanovenia smernice, musí vnútroštátny súd vykladať svoje vnútroštátne právo vo svetle znenia a účelu smernice s cieľom dosiahnuť výsledok uvedený v smernici,⁷ pričom vnútroštátny súd musí vykladať a uplatňovať vnútroštátne právo v súlade s požiadavkami práva EÚ, ktoré bolo prijaté na uplatňovanie smernice, pričom rozsah právnej úvahy musí vnútroštátny súd využiť v celej miere, v akej mu to jeho vnútroštátne právo poskytuje,⁸ keďže rozhodnúť o otázke týkajúcej sa výkladu vlastného vnútroštátneho práva prislúcha len vnútroštátnemu súdu. V zmysle rozhodnutia Súdneho dvora je povinnosťou všetkých orgánov členských štátov v rámci ich právomocí, vrátane súdov, prijať všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili stanovený výsledok uvedený v smernici. Z toho vyplýva, že pri uplatňovaní vnútroštátneho práva a najmä ustanovení vnútroštátneho zákona špeciálne vydaného s cieľom vykonať ustanovenia

5 Bod 23 rozsudku von Colson.

6 Bod 24 rozsudku von Colson.

7 Bod 26 rozsudku von Colson.

8 Bod 28 rozsudku von Colson.

smernice, musí vnútroštátny súd vykladať svoje vnútroštátne právo vo svetle znenia a účelu smernice s cieľom dosiahnuť výsledok uvedený v smernici.

2.2 PRÍPAD MARLEASING A URČENIE HRANICE NEPRIAMEHO ÚČINKU

Prípado Marleasing,⁹ na rozdiel od predchádzajúceho prípadu, rozširuje možnosť uplatnenia nepriameho účinku aj na iné situácie, ako keď členský štát úplne opomenul transponovať smernicu. Predmetom výkladu bolo ustanovenie smernice 68/151/EHS z 9. marca 1968 o koordinácii ochranných opatrení, ktoré členské štáty vyžadujú od obchodných spoločností na ochranu záujmov spoločníkov a tretích osôb v zmysle druhého odseku článku 58 Zmluvy s cieľom zabezpečiť rovnocennosť týchto ochranných opatrení v rámci celého spoločenstva.¹⁰ Žalobcom v tomto prípade bola spoločnosť Marleasing SA, žalovanou bola spoločnosť La Comercial Internacional de Alimentacion SA („La Comercial“), ktorá bola založená ako spoločnosť s ručením obmedzeným tromi osobami, pričom jednou z nich bola spoločnosť Barviesia SA, ktorá do La Comercial vložila svoj vlastný majetok, čím de facto prevzala aktíva od spoločnosti Barviesia SA, čo malo za následok poškodenie práv jej veriteľov. Spoločnosť Marleasing sa domáhala na súde neplatnosti zakladateľskej zmluvy spoločnosti La Comercial, keďže dôvodom založenia tejto spoločnosti malo byť poškodenie veriteľov spoločnosti Barviesia SA. Marleasing sa odvolávala na ustanovenia španielskeho Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorých zmluvy bez právneho dôvodu, prípadne zmluvy, ktorých právny dôvod je nezákonný, sú neplatné. Spoločnosť La Comercial na druhej strane tvrdila, že žalobu je potrebné zamietnuť, keďže smernica 68/151/EHS obsahuje taxatívne dôvody neplatnosti založenia spoločnosti, pričom medzi týmito dôvodmi absentuje neexistencia právneho dôvodu. Smernica však nebola transponovaná do španielskeho práva, hoci zo Zmluvy o pristúpení vyplynula pre Španielsko

9 Rozsudok Súdneho dvora z 13. novembra 1990 vo veci C-106/89, Marleasing SA proti La Comercial Internacional de Alimentacion SA (ECLI: EU:C:1990:395); rozsudok označovaný ďalej v texte ako „Marleasing“.

10 Úradný vestník L 065, 14/03/1968 S. 0008 – 0012.

povinnosť transponovať smernicu do 1.1.1986. Španielsky súd preto položil predbežnú otázku Súdnemu dvoru, pričom zisťoval, či je ustanovenie smernice, ktoré nebolo transponované do vnútroštátneho práva, priamo aplikovateľné spôsobom, aby sa zabránilo vyhláseniu neplatnosti spoločnosti s ručením obmedzeným z iných dôvodov, ako sú tie uvedené v článku 11 smernice.

S ohľadom na otázku, či sa jednotlivec môže domáhať ustanovení smernice, ktorej ustanovenia sú v rozpore s vnútroštátnym právom, treba poznamenať, že ako Súdny dvor opakovane rozhodol, smernica nemôže sama osebe ukladať povinnosti jednotlivcovi, a preto sa nemožno odvolávať na ustanovenie smernice proti takejto osobe.¹¹ Súdny dvor konštatuje, že národný súd, ktorý koná vo veci v prípade, ktorý spadá do pôsobnosti smernice 68/151/EHS, potrebuje zistiť, či je povinný interpretovať vnútroštátne právo vo svetle a znenia tejto smernice spôsobom, aby sa zabránilo vyhláseniu neplatnosti spoločnosti s ručením obmedzeným z dôvodu, ktorý je odlišný od dôvodov uvedených v článku 11 smernice. Súdny dvor odkázal vo svojom rozsudku na predchádzajúce rozhodnutie vo veci von Colson, pričom zdôraznil povinnosť členského štátu dosiahnuť výsledok stanovený v smernici a prijať všetky vhodné opatrenia, či už všeobecné alebo konkrétne, na zabezpečenie splnenia tejto povinnosti, pričom táto povinnosť je záväzná pre všetky orgány členských štátov, vrátane súdov.¹² Súdny dvor ďalej uvádza, že pri aplikácii vnútroštátneho práva, bez ohľadu na to, či k jeho prijatiu došlo pred alebo po prijatí smernice, je súd, ktorý bol požiadaný o výklad, povinný, pokiaľ je to možné, interpretovať vnútroštátne právo vo svetle znenia smernice, s cieľom dosiahnuť výsledok, ktorý sleduje. Vo vzťahu k požiadavke interpretovať vnútroštátne právo v súlade s článkom 11 smernice 68/151/EHS, táto bráni výkladu ustanovení vnútroštátneho práva týkajúcich sa spoločností s ručením obmedzeným takým spôsobom, že neplatnosť spoločnosti s ručením obmedzeným sa môže nariadiť z iných dôvodov, ako sú dôvody taxatívne vymenované v článku 11 predmetnej smernice. Zo smernice vyplýva, že členské štáty nesmú vo svojom vnútroštátnom práve upraviť ďalšie dôvody vyhlásenia neplatnosti spoločností

11 Bod 6 rozsudku Marleasing.

12 Bod 8 rozsudku Marleasing.

ako sú tie, ktoré sú explicitne uvedené v článku 11 smernice. Medzi týmito dôvodmi je aj dôvod, ak skutočné ciele spoločnosti sú protiprávne alebo v rozpore s verejným poriadkom. Súdny dvor vychádzal z recitátu k smernici a z jej cieľa, ktorým je obmedziť prípady, v ktorých môže dôjsť k vyhláseniu neplatnosti spoločnosti, a so spätným účinkom, za účelom zabezpečenia právnej istoty, pokiaľ ide o vzťahy medzi spoločnosťou a tretími stranami, ako aj medzi jej členmi. Súdny dvor zdôraznil, že každý dôvod neplatnosti je potrebné interpretovať striktné a pojmy ciele spoločnosti je potrebné spájať s jej cieľmi uvedenými v zakladateľskej listine a v stanovách.

Odpoveď Súdneho dvora je teda taká, že vnútroštátny súd rozhodujúci vo veci, ktorá patrí do rozsahu pôsobnosti smernice 68/151/EHS, je povinný vykladať svoje vnútroštátne právo vo svetle znenia a účelu tejto smernice, aby zabránil vyhláseniu neplatnosti spoločnosti z iného dôvodu, ako je uvedený v článku 11 smernice.

2.3 AKO MAJÚ VNÚTROŠTÁTNE SÚDY INTERPRETOVAŤ VNÚTROŠTÁTNE PRÁVO?

Z judikatúry uvedenej v tomto článku vyplýva, že je povinnosťou vnútroštátnych súdov zabezpečiť nepriamy účinok práva EÚ pri aplikácii vnútroštátneho práva, bez ohľadu na to, či bolo ustanovenie vnútroštátneho práva prijaté pred alebo až následne po tom, ako bolo prijaté právo EÚ. Vnútroštátny súd musí posudzovať vnútroštátne právo ako celok, nielen tie ustanovenia, ktoré transponujú príslušné ustanovenia práva EÚ,¹³ pričom požiadavka interpretácie vnútroštátneho práva musí byť v najvyššej možnej miere v zmysle znenia a cieľov

13 Bližšie pozri rozsudok Súdneho dvora z 5. októbra 2004 v spojených veciach C-397/01 až C-403/01, Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) proti Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV (ECLI: EU:C:2004:584); rozsudok označovaný ďalej v texte ako „Pfeifer“.

V bode 115 rozsudku Pfeifer Súdny dvor k rozsahu nepriameho účinku uvádza: *Táto zásada výkladu vnútroštátneho práva v súlade s právom Spoločenstva formulovaná v práve Spoločenstva sa síce v prvom rade týka vnútroštátnych ustanovení prijatých na prebratie smernice, neobmedzuje sa však iba na výklad týchto ustanovení, ale vyžaduje, aby vnútroštátny súd vzal do úvahy vnútroštátne právo ako celok, a posúdil, do akej miery ho možno použiť spôsobom, ktorý nevedie k výsledku, ktorý odporuje smernici.*

tejto smernice, aby sa dosiahol ňou sledovaný výsledok.¹⁴ V rozhodnutí Pfeifer Súdny dvor ďalej vysvetlil, že požiadavka výkladu vnútroštátneho práva v súlade s právom EÚ vyplýva zo systému zmlúv, ktorá tým umožňuje vnútroštátnemu súdu, aby v rámci svojich právomocí zabezpečil plnú účinnosť práva EÚ pri rozhodovaní o spore.¹⁵ Súdny dvor formuloval nepriamy účinok ako zásadu výkladu vnútroštátneho práva v súlade s právom EÚ, pričom táto zásada sa má v prvom rade týkať vnútroštátnych ustanovení prijatých na prebratie smernice, neobmedzuje sa však iba na výklad týchto ustanovení, ale vyžaduje, aby vnútroštátny súd vzal do úvahy vnútroštátne právo ako celok, a posúdil, do akej miery ho možno použiť spôsobom, ktorý nevedie k výsledku, ktorý odporuje smernici.¹⁶ Súdny dvor mal za to, že ak je možné použiť vlastné metódy interpretácie vnútroštátneho práva, ktoré umožňujú vnútroštátne ustanovenie vykladať tak, že je možné vyhnúť sa rozporu s inou normou vnútroštátneho práva alebo obmedziť oblasť pôsobnosti tohto ustanovenia na dosiahnutie tohto účelu a použiť ho len do tej miery, aby bolo v súlade s danou normou, tak je vnútroštátny súd povinný použiť rovnaké metódy, aby sa dosiahol cieľ sledovaný smernicou.¹⁷ Za takých okolností je teda súd, ktorý položil otázky a rieši právne spory vo vnútroštátnom konaní týkajúce sa oblasti pôsobnosti smernice 93/104 a ktoré majú svoj pôvod v skutkovom stave, ktorý nastal po uplynutí lehoty na prebratie smernice do právneho poriadku, povinný pri použití ustanovení vnútroštátneho práva určených špeciálne na vykonanie smernice vykladať ich v čo najvyššej možnej miere tak, aby mohli byť použité v súlade s cieľmi tejto smernice. Keďže vnútroštátny súd má povinnosť zohľadniť vnútroštátne právo ako celok a urobiť všetko, čo je v jeho právomoci, na zabezpečenie plnej účinnosti smernice, je povinný vo vnútroštátnom spore vedenom výhradne medzi jednotlivcami pri použití ustanovení vnútroštátneho práva vydaných na splnenie povinností ustanovených v smernici zohľadniť vnútroštátne právo ako celok a v najvyššej možnej miere ho vykladať v zmysle znenia a účelu smernice, aby dospel k záveru, ktorý je v súlade s cieľom sledovaným

14 Bod 113 rozsudku Pfeifer.

15 Bod 113 rozsudku Pfeifer.

16 Bod 115 rozsudku Pfeifer.

17 Bod 116 rozsudku Pfeifer.

smernicou. V prípade Pfeifer išlo o situáciu, kedy bol vnútroštátny súd povinný urobiť všetko, čo je v jeho právomoci, aby zabránil prekročeniu maximálneho týždenného pracovného času stanoveného v smernici na 48 hodín, napriek tomu, že vnútroštátne právo umožňovalo aj dlhší pracovný čas ako maximum, ktoré bolo stanovené smernicou.

V prípade prijatia vnútroštátnych ustanovení, ktoré správne transponujú smernicu, tieto vnútroštátne ustanovenia nevylučujú účinky, ktoré má smernica, teda nemajú za následok vylúčenie viazanosti členských štátov v oblasti zabezpečenia plných účinkov smernice, a to aj po ich transpozícii. Jednotlivci sú preto oprávnení domáhať sa ustanovení smernice pred vnútroštátnymi súdmi proti členským štátom aj v situáciách úplnej a správnej transpozície smernice, ak dochádza k aplikácii práva spôsobom, ktorý nezaručuje jej predpokladaný výsledok.¹⁸

2.4 NÁHRADA NEMAJETKOVEJ UJMY Z POVINNÉHO ZMLUVNÉHO POISTENIA V KONTEXTE JUDIKATÚRY SÚDNEHO DVORA EÚ

V prípade Haasová¹⁹ Súdny dvor vydal rozsudok, ktorým odpovedal na predbežnú otázku Krajského súdu v Prešove. Otázka sa týkala náhrady nemajetkovej ujmy v súvislosti so zodpovednosťou za škodu spôsobenú motorovými vozidlami. Žalobkyňa Katarína Haasová, spolu so svojou dcérou, podali žalobu na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej stratou manžela, prípadne otca, proti pánovi Petrikovi, ktorý dopravnú nehodu, pri ktorej zahynul pán Haas, spôsobil. Žaloba smerovala v druhom rade proti pani Holingovej, ktorej patrilo motorové vozidlo. Prvostupňový súd zaviazal pána Petrika a pani Holingovú na zaplatenie nemajetkovej ujmy vo výške 15 000 eur. Odvolací súd, Krajský súd v Prešove, uviedol, že podľa zákona o povinnom zmluvnom poistení má majiteľ motorového vozidla právo, aby spôsobenú škodu za neho uhradil poisťovateľ. Vznikla otázka výkladu práva EÚ, ktoré upravuje zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkou

18 Pozri rozsudok Súdneho dvora z 11. júla 2002, prípad C-62/00, Marks & Spencer plc proti Commissioners of Customs & Excise (ECLI:EU:C:2002:435), bod 25.

19 Rozsudok Súdneho dvora z 24. októbra 2013 vo veci C-22/12, Katarína Haasová proti Rastislavovi Petrikovi, Blanke Holingovej (ECLI:EU:C:2013:692).

motorových vozidiel, predovšetkým povinnosť zabezpečiť, aby zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel bola krytá poistením, vrátane niektorých škôd a okruhu obetí, tretích osôb, na ktoré sa toto poistenie musí vzťahovať. Konkrétne sa výklad týkal smernice 72/166/EHS²⁰ a smernice 90/232/EHS.²¹ Krajský súd v Prešove požiadal Súdny dvor o vysvetlenie, či sa článok 3 ods. 1 prvej smernice a článok 1 tretej smernice majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenú blízkym osobám obeti usmrtenej pri dopravnej nehode. Žaloba bola podaná na základe ustanovení Občianskeho zákonníka, ktoré upravujú ochranu osobnosti, pričom vznikla otázka potreby rozlišovať medzi právom na ochranu osobnosti a právom na náhradu škody, pričom zásah do osobnostných práv nemožno uplatňovať v rámci zodpovednosti za škodu. Súdny dvor pripomenul, že *povinnosť krytia poistením zodpovednosti za škodu spôsobenú tretím osobám motorovými vozidlami sa odlišuje od rozsahu náhrady tejto škody vyplývajúcej zo zodpovednosti poisteného za škodu. Zatiaľ čo povinnosť krytia poistením je zabezpečená a definovaná právnou úpravou Únie, rozsah náhrady škody sa v zásade spravuje vnútroštátnym právom.*²² Členské štáty sú za súčasného stavu právneho poriadku EÚ v zásade oprávnené v rámci svojich režimov zodpovednosti za škodu upraviť najmä škody spôsobené motorovými vozidlami, ktoré sa musia nahradiť, rozsah ich náhrady a osoby, ktoré majú na ich náhradu nárok.²³ Na druhej strane ale Súdny dvor mal za to, že členské štáty musia pri výkone svojich právomocí v tejto oblasti dodržiavať právo Únie a že ustanovenia vnútroštátneho práva, ktoré upravujú náhradu škody pri nehodách spôsobených prevádzkou motorových vozidiel, nemôžu odňať prvej, druhej a tretej smernici potrebný účinok. Smernice stanovili povinné krytie niektorých škôd v určitých minimálnych sumách, pričom medzi

20 Smernica Rady z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti (Ú. v. ES L 103, 2.5.1972, s. 1 – 4).

21 Tretia smernica rady zo 14. mája 1990 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel (Ú. v. ES L 129, 19.5.1990, s. 33 – 35).

22 Bod 39 rozsudku vo veci Haasová.

23 Bod 41 rozsudku vo veci Haasová.

škodami, ktoré musia byť kryté, sa nachádza najmä ujma na zdraví,²⁴ ktorá bola spôsobená zásahom do osobnej integrity, čo zahŕňa tak fyzickú, ako aj psychickú traumu.²⁵

Súdny dvor riešil otázku rozporu rôznych jazykových verzií smerníc, pričom sa odvolal na ustálenú judikatúru, v zmysle ktorej sa ustanovenia práva Únie majú vykladať a uplatňovať jednotne na základe znení vypracovaných vo všetkých jazykoch Únie. V prípade rozporu medzi rôznymi jazykovými verziami textu práva Únie (používanie pojmu „ujma na zdraví“, ako aj pojmu „osobná ujma“) sa má predmetné ustanovenie vykladať podľa všeobecnej štruktúry a účelu právneho predpisu, ktorého je súčasťou,²⁶ pričom je potrebné sa sústrediť na štruktúru a účel týchto ustanovení a smernice, ktorým je posilnenie ochrany obetí. Preto mal Súdny dvor za to, že je potrebné uplatniť extenzívny výklad uvedených pojmov.²⁷ Medzi škody, ktoré sa musia na základe zodpovednosti poisteného za škodu nahradiť, patrí aj nemajetková ujma.²⁸ Súdny dvor ďalej uviedol, že z ustanovení prvej, druhej ani tretej smernice nemožno dospieť k záveru, že normotvorca Únie si želal zúžiť ochranu zaručenú týmito smernicami len na osoby, ktoré sa priamo zúčastnili na škodovej udalosti,²⁹ ale členské štáty majú zaručiť, aby náhrada škody podľa ich vnútroštátneho práva zodpovednosti za škodu z dôvodu nemajetkovej ujmy, ktorú utrpeli blízki rodinní príslušníci osôb, ktoré sa stali obeťami dopravnej nehody, bola krytá povinným poistením v určitých minimálnych sumách určených v článku 1 ods. 2 druhej smernice.³⁰ Pani Haasová a jej dcéra tak majú mať nárok na náhradu nemajetkovej ujmy utrpenej v dôsledku úmrtia ich manžela, resp. otca. Súdny dvor neuznal argument slovenskej vlády, podľa ktorej ustanovenia týkajúce sa zásahov do ochrany osobnosti je nezávislá od časti týkajúcej sa zodpovednosti za škodu.

Súdny dvor preto potvrdil, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj

24 Pozri článok 1 ods. 1 druhej smernice (smernice 84/5/EHS) a článok 1 prvý odsek tretej smernice (smernice 90/232/EHS).

25 Bod 47 rozsudku Haasová.

26 Bod 48 rozsudku Haasová.

27 Bod 46 rozsudku Haasová.

28 Bod 50 rozsudku Haasová.

29 Bod 54 rozsudku Haasová.

30 Bod 55 rozsudku Haasová.

náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.

Súdny dvor došiel k záveru, ktorým modifikoval právne závery, ktoré boli uvádzané v doterajšej rozhodovacej činnosti súdnych orgánov v SR. Najvyšší súd vo svojom uznesení č. 4 Cdo 168/2009 z 20. apríla 2011 argumentoval, že *platná právna úprava, ako aj právna teória, striktné od seba rozlišuje právo na ochranu osobnosti a s ním spojené právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa § 13 ods. 2 OZ a právo na náhradu škody v zmysle § 415 a nasl. OZ. Medzi týmito dvomi inštitútmi je pojmová a obsahová odlišnosť, z ktorého dôvodu nie je možné stotožňovať nárok fyzickej osoby na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch s nárokom poškodeného na náhradu škody. Uviedla, že už zo samotného názvu poistenia je zrejmé, že jeho účelom je kryť zodpovednosť za škodu (nie zodpovednosť za nemajetkovú ujmu) spôsobenú prevádzkou motorového vozidla. Tomuto korešponduje aj vymedzenie rozsahu poistného krytia v ustanovení § 4 ods. 2 zák. č. 381/2001 Z. z., ktoré rešpektuje rozlíšenie vecnej škody upravené v § 443 OZ a škody na zdraví, ktorú upravujú ustanovenia § 444 a nasl. OZ. Keďže účelom povinného zmluvného poistenia je kryť zodpovednosť za škodu a nemajetková ujma nie je v zmysle vyššie uvedenej škody, rozsah poistného krytia sa na náhradu nemajetkovej ujmy za zásah do osobnostných práv pozostalých, nevzťahuje.*

3 NEPRIAMY ÚČINOK AKO PREJAV POVINNOSTI LOJALITY ČLENSKÝCH ŠTÁTOV

Súdny dvor vyvinul techniky, ktoré umožňujú, aby smernice, ktoré neboli transponované, prípadne boli transponované nesprávne, prenikli napriek tomu do právneho poriadku členských štátov, či už prostredníctvom priameho alebo nepriameho účinku. Rovnako sa uvedená povinnosť týka smerníc, ktoré síce boli riadne transponované, avšak hrozí, že nesprávnou aplikáciou práva sa nedosiahne ich predpokladaný výsledok. Povinnosť orgánov aplikácie práva členských štátov dosiahnuť výsledok vyplývajúci z práva EÚ, ako aj ich povinnosť prijať

všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili splnenie tejto povinnosti, vyplýva z povinnosti lojality členských štátov, ktorá je zakotvená v článku 4 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii a je nevyhnutným predpokladom pre zabezpečenie efektívneho uplatňovania práva EÚ na území členských štátov EÚ. Priamy a nepriamy účinok majú povinnosť zohľadňovať všetky orgány členských štátov v rámci ich právomocí, pričom Súdny dvor explicitne zdôraznil, že táto povinnosť sa týka aj vnútroštátnych súdov, ktoré tak musia zabezpečiť, aby prijali všetky potrebné opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy na zabezpečenie výsledku stanoveného v práve EÚ. Súdny dvor v kontexte nepriameho účinku stanovil povinnosť vykladať vnútroštátne právo *vo svetle jeho znenia a účelu s cieľom dosiahnuť stanovený výsledok*, pričom vnútroštátny súd musí vykladať a uplatňovať vnútroštátne právo v súlade s požiadavkami práva EÚ. Z nepriameho účinku vyplýva vnútroštátnym súdom povinnosť využiť maximálny možný rozsah právnej úvahy, pričom tento je potrebné využiť v celej miere, v akej im to vnútroštátne právo poskytuje, keďže rozhodnúť o otázke týkajúcej sa výkladu vlastného vnútroštátneho práva prislúcha len vnútroštátnemu súdu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Craig Paul, de Búrca Gráinne: EU Law, Text, Cases and Materials, 5th edition, Oxford University Press, Oxford 2011

Foster Nigel: Foster on EU Law. Oxford University Press, 3rd edition, Oxford 2011

Jankuv Juraj: Ochrana ľudských práv v Európskej únii. In *Základy európskeho práva*, Iura edition, Bratislava 2004, pp. 239-312

Karas Viliam, Králik Andrej: Právo Európskej únie. C.H.Beck, Praha 2012

Lantajová Dagmar, Hricová Iveta: Ústavnoprávne aspekty prednosti „právne záväzných aktov Európskych spoločenstiev a Európskej únie“ pred zákonmi Slovenskej republiky. In *Days of public law*, Masarykova univerzita, Brno 2007, pp. 87-98

Stehlík Václav: Aplikace národních procesních předpisů v kontextu práva Evropské unie – 1. vydanie. Leges, Praha 2012

Stehlík Václav, Hamulák Ondrej, Petr Michal: Praktikum práva Evropské unie – 1. vydanie. Leges, Praha 2016

Varga Peter: Fundamentals of European Union Law. Constitutional and Institutional Framework. Aleš Čeněk, Plzeň 2011

Weatherill Stephen: Cases and Materials on EU Law, 9th edition, Oxford University Press, Oxford 2010

Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie v platnom znení (Ú.v. C 115 z 9.5.2008)

Rozsudky Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok Súdneho dvora z 5. februára 1963 vo veci 26/62, N.V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen (holandská vnútroštátna daňová správa) (ECLI:EU:C:1963:1)

Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1964, vo veci 6/64, Flaminio Costa v. E.N.E.L. – (Ente nazionale energia elettrica impresa già della Edison Volta) (ECLI: EU:C:1964:66)

Rozsudok Súdneho dvora zo 7. februára 1973, vo veci 39/72, Komisia Európskych spoločenstiev proti Talianskej republike (ECLI:EU:C:1973:13)

Rozsudok Súdneho dvora z 8. apríla 1976 vo veci 43/75, Gabrielle Defrenne v. Société Anonyme Belge de Navigation Aérienne Sabena (ECLI:EU:C:1976:56)

Rozsudok Súdneho dvora z 10. apríla 1984 vo veci 14/83, Sabine von Colson a Elisabeth Kamann proti Spolkovej krajine Severné Porýnie-Vestfálsko (ECLI:EU:C:1984:153)

Rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 1986 vo veci 152/84, H. Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching) (ECLI:EU:C:1986:84)

Rozsudok Súdneho dvora z 8. októbra 1987, vo veci 80/86, Kolpinghuis Nijmegen BV (ECLI:EU:C:1987:431)

Rozsudok Súdneho dvora z 12. júla 1990, C-188/89, A. Foster, G. A. H. M. Fulford-Brown, J. Morgan, M. Roby, E. M. Salloway and P. Sullivan v. British Gas plc (ECLI:EU:C:1990:313)

Rozsudok Súdneho dvora z 13. novembra 1990 vo veci C-106/89, Marleasing SA proti La Comercial Internacional de Alimentacion SA (ECLI:EU:C:1990:395)

Rozsudok Súdneho dvora z 19. novembra 1991, spojené veci C-6/90 a C-9/90, Andrea Francovich a Danila Bonifaci a iní proti Talianskej republike (ECLI:EU:C:1991:428)

Rozsudok Súdneho dvora z 8. októbra 1996, spojené veci C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 and C-190/94, Erich Dillenkofer, Christian Erdmann, Hans-Jürgen Schulte, Anke Heuer, Werner, Ursula and Trosten Knor v Bundesrepublik Deutschland (ECLI:EU:1996:375)

Rozsudok Súdneho dvora z 11. júla 2002, prípad C-62/00, Marks & Spencer plc proti Commissioners of Customs & Excise (ECLI:EU:C:2002:435)

Rozsudok Súdneho dvora z 5. októbra 2004 v spojených veciach C-397/01 až C-403/01, Bernhard Pfeiffer (C-397/01), Wilhelm Roith (C-398/01), Albert Süß (C-399/01), Michael Winter (C-400/01), Klaus Nestvogel (C-401/01), Roswitha Zeller (C-402/01), Matthias Döbele (C-403/01) proti Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV (ECLI:EU:C:2004:584)

Rozsudok Súdneho dvora z 24. októbra 2013 vo veci C-22/12, Katarína Haasová proti Rastislavovi Petříkovi, Blanke Holingovej (ECLI:EU:C:2013:692)

NEMAJETKOVÁ UJMA – VŠEOBECNÉ INTERPRETAČNÉ SÚVISLOSTI¹

Mgr. Peter Mészáros, PhD.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Nemajetková ujma je pomerne nový právny inštitút, ktorý nemá legislatívne vymedzenie, iba sa v legislatíve *vyskytuje* bez primeraného návodu na jej determinovanie. Napriek tomu sa uplatňuje v rozličných právnych vzťahoch a hľadá si tak svoje miesto skôr v praktickom svete – rozhodovacej činnosti, než v normatívnom právne záväznom texte. Je legitímne uvažovať o opodstatnenosti akéhokoľvek právneho inštitútu v danom čase, pretože jeho situačná aktuálnosť môže podliehať zmenám. V rovine uvažovania o oprávnenosti existencie a potrebnosti aplikácie nemajetkovej ujmy v reálnych právnych vzťahoch sa javí, že inštitút sa uplatňuje čoraz viac aj tam, kde v minulosti bol (miestami zámerne) opomínaný, k čomu prispelo okrem iného významnou mierou aj zaradenie slovenského právneho prostredia do sovietskeho práva na obdobie cca. 50 rokov, počas ktorých sa uplatňoval vo výlučne parciálnej rovine bez možnosti posunu.

Kľúčové slová

ujma, majetok, osobnosť

1 INŠTITÚT NEMAJETKOVEJ UJMY

Nemajetková ujma ako právny inštitút nemá v slovenskom právnom poriadku definičné, prípadne iné obsahové vymedzenie. Ide preto o pojem právne nedefinovaný a aj bližšie nevymedzený, čo umožňuje veľkú mieru variability jeho použitia.

V základnom predpise občianskeho práva hmotného sa predmetný inštitút spomína na celkom 3 miestach (§ 13 ods. 2 Občianskeho

1 Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0535/19 - Náhrada nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí pri usmrtení blízkej osoby.

zákonníka v súvislosti s porušením osobnostných práv fyzickej osoby, § 442 ods. 2 Občianskeho zákoníka v súvislosti s trestným činom korupcie, § 442a ods. 1 v súvislosti s právami vyplývajúcimi z duševného vlastníctva).

Pojmoslovie normatívneho textu v prípade posudzovaného inštitútu však nie je považované za jednotné, resp. korektné, preto je potrebné vziať do úvahy aj používané označenie škoda ako jeho pendanta, čo konštatoval aj Ústavný súd: „*Občiansky zákonník v § 442 pojem „škoda“ síce priamo nedefinuje, ale vymedzuje ju nepriamo, a to tým spôsobom, že ustanovuje rozsah jej náhrady (náhrádza sa skutočná škoda a ušlý zisk), pričom na § 442 nadväzujú ďalšie ustanovenia Občianskeho zákoníka, ktoré ďalej konkretizujú povahu nároku na náhradu škody a rozsah ich náhrady. V tejto súvislosti je predovšetkým relevantné znenie § 444 Občianskeho zákoníka, z obsahu ktorého vyplýva, že pri škode na zdraví sa jednorazovo odškodňujú bolesti poškodeného a sťaženie spoločenského uplatnenia, teda zjavne nároky svojou povahou nehmotného charakteru, čo signalizuje, že Občiansky zákonník vo všeobecnej rovine v súvislosti používaním pojmu „škoda“ nerobí žiadny rozdiel medzi hmotnou (materiálnou) a nehmotnou (imateriálnou) škodou. Keďže Občiansky zákonník nie je konzistentný pri používaní pojmov škoda a ujma, nemožno z tejto skutočnosti robiť ďalekosiahle závery v tom smere, že škodou je v zmysle občianskoprávnej úpravy len hmotná (materiálna) ujma. Z uvedeného potom vyplýva, že Občiansky zákonník významovo s pojmom škoda nespája iba materiálnu škodu, čo v okolnostiach danej veci znamená, že z právnej úpravy obsiahnutej v Občianskom zákonníku ani z právnej úpravy obsiahnutej v zákone č. 381/2001 Z. z. nevyplýva nič, čo by bránilo takej interpretácii pojmu „škoda“, ktorý by v rámci svojho obsahu zahŕňal škodu majetkovú, ako aj škodu nemajetkovú.*“²

Reparácia ujmy, resp. škody je lexikálne upravená cez viaceré označenia, pričom okrem výslovne sa ponúkajúcich pojmov v podobe *náhrady nemajetkovej ujmy* a *náhrady škody* sú prítomné v právnej úprave aj ďalšie alternatívne označenia ako *primerané finančné*

2 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. II.ÚS/695/2017

zadosťučinenie, ktoré má taktiež svoje viaceré roviny,³ pri ktorých prichádza do úvahy jeho aplikácia.

Z uvedeného vyplýva, že vymedzenie nemajetkovej ujmy nie je možné uskutočniť výslovne ani cez dostupné prostriedky nápravy, pretože tieto sú rovnako označované nesystematicky a nejednotne.

Pri snahe vymedziť nemajetkovú ujmu ako právny inštitút je možné v rámci najvšeobecnejšieho režimu uvažovať tak, že pod nemajetkovú ujmu sa podradí akákoľvek ujma (škoda) iná než majetková. Takéto vymedzenie vyžaduje jasné odlišenie *nemajetkovej* a *majetkovej* roviny.

S bezprostredne uvedeným možno priamo spojiť záver, podľa ktorého je nemajetková ujma *ujmou nie na majetku – majetkových právach, ale na iných právach než majetkových*, ktoré sú tak súhrnne označené ako nemajetkové. Otázne je, či ujma na akýchkoľvek iných než majetkových právach, t. j. v zmysle v tomto odseku uvádzanej úvahy, je ujma právne aprobovane reparovateľná, t. j. či je možné akúkoľvek ujmu na akýchkoľvek nemajetkových právach aj *de lege lata* požadovať, resp. od akej intenzity sa dá hovoriť o ujme na právach (nemajetkových).

Majetkovú rovinu v predmetnom kontexte (zrejme) nemožno bez ďalšieho stotožniť len s akoukoľvek možnosťou ocenenia peniazmi, resp. je potrebné možnosť ocenenia peniazmi vnímať ako objektivizovateľnú skutočnosť napr. cez situáciu na finančnom trhu / možnej zobchodovateľnosti statku, ktorý sa má oceniť. V opačnom prípade by ocenenie peniazmi mohlo byť spojené aj výlučne so subjektívnym vnímaním nekorešpondujúcim so všeobecne uznávanou hodnotou, čo by nijako neprispelo k systematizácii a možnosti ďalšieho skúmania, ale vytváralo by neželaný chaos aj v oblasti majetkovej sféry.

Podľa zaužívaných opisných vymedzení sa nemajetkovou ujmou rozumie napr.: *„môže byť charakterizovaná ako ujma na statkoch alebo záujmoch, ktoré nemajú sami osebe žiadnu ekonomickú cenu alebo hodnotu na finančnom trhu. Napríklad ide o škodu spôsobenú na hmotných statkoch s prevažne citovou hodnotou ako album*

3 Bližšie pozri napr. MÉSZÁROS, P. Vybrané aspekty vývoja inštitútu náhrady nemajetkovej ujmy (v peniazoch) – (za)dosťučinenia v rámci osobnostných práv. *Forum Iuris Europaeum*. 09/2021. s. 53-58. online: http://fie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2021/08/FIE-1-2021_Final.pdf

*svadobných fotiek, bolesť a utrpenie ako dôsledok fyzického zranenia, ujma na osobnej reputácii alebo dokonca spôsobenie smrti človeku. S ohľadom na to, že tieto statky alebo záujmy nemajú žiadnu podstatnú alebo priamu trhovú hodnotu, ujma v nemajetkovej rovine je často charakterizovaná ako strata, ktorá nemôže byť odčinená peniazmi.*⁴

S citovaným ponímaním je možné súhlasiť, pričom na doplnenie sa žiada doplniť, že je otázne, či každá nemajetková ujma je natoľko právne významná, aby ju bolo možné pod právnu rovinu tohto inštitútu subsumovať, t. j. nie každá nemajetková ujma v bežnom ponímaní je nemajetkovou ujmu s právnou relevanciou (pokazená obľúbená detská hračka iste predstavuje pre dieťa nemajetkovú ujmu, avšak táto nie je natoľko právne významná, aby zodpovedala právnemu inštitútu nemajetkovej ujmy).

Iným možným nazeraním na vymedzenie nemajetkovej ujmy je: „ujma, ktorá nespočíva v majetkových hodnotách, resp. majetku alebo príjme, ale taká ujma, ktorú nie je možné kvantifikovať podľa objektívnych trhových finančných ukazovateľov“.⁵ Opätovne je možné vyjadriť súhlas s citovaným vymedzením, pričom ale sa žiada vymedziť (pokiaľ možno) od akej intenzity je možné vnímať nemajetkovú ujmu relevantnú pre právom regulované vzťahy.

2 (NE)DÔVODNOSŤ REPARÁCIE NEMAJETKOVEJ UJMY

Ak existuje ujma, ktorá vzniká na takých právach, ktoré nie sú objektívne finančne kvantifikovateľné, resp. nemajú sami osebe také finančné vyjadrenie, ktoré by bolo možné spraviť s ohľadom na konkrétne známe finančné mechanizmy, je potrebné uvažovať nad tým, či je daný právne relevantný dôvod na kompenzáciu takejto (nemajetkovej) ujmy.

4 LINDENBERG, D., KIPPERSLUIS, P. Non pecuniary losses. Tort law and economics, Encyclopedia of law and economics. Cheltenham 2009, Vol 1, Edward Elgar. s. 2. online: <https://core.ac.uk/download/pdf/18514068.pdf>

5 ROGERS, H. Comparative Report of a Project Carried Out By the European Centre for Tort and Insurance Law. in BAGINSKA, E., ROGERS, H. Damages for Non-pecuniary Loss In a Comparative Perspective. Wien: Springer, 2001. s. 246.

Pri porovnaní ekonomicky činných a ekonomicky priamo nečinných subjektov (deti, nezamestnaní a pod.) by zásah do osobnostných práv druhej menovanej skupiny bol len ťažko kvantifikovateľný, keď prípadné obmedzenie vykonávania zárobkovej činnosti by u nich v konkrétnom čase nemuselo predstavovať ujmu, nakoľko ani do okamihu zásahu *zisk* nedosahovali.⁶ Neakceptovanie ľudskej osobnosti ako takej by na uvedenom príklade znamenalo diskrimináciu ekonomicky neaktívnej skupiny obyvateľstva.

Keďže sa skúma ekonomické (finančné) vyjadrenie peňažne neoceniteľného statku (ak má byť poskytnutá reparácia, musí byť táto merateľná), je možné uvažovať zvlášť nad ekonomickým a právnym pohľadom: „*Z ekonomického hľadiska sa zvyčajne vyzdvihuje prevencia ako hlavný sledovaný cieľ priznávania náhrady za nemajetkovú ujmu. Z viac tradičného právneho hľadiska sú hlavnými sledovanými cieľmi priznávania náhrady nemajetkovej ujmy odškodnenie poškodeného a uznanie jeho práv.*“⁷

Z ekonomického hľadiska je iste významnou (a skôr akcesorickou) otázkou aj poistenie (ktoré splňa aj úlohu distributívnosti rizika a zároveň nelikvidácie zasahovateľa podľa výšky náhrady), resp. dopyt po poistení sa pre prípad spôsobenia nemajetkovej ujmy (zvlášť aktuálna otázka pre náhradu nemajetkovej ujmy pozostalým po obetiach dopravných nehôd). V tomto smere je otáznym koncept objektívnej zodpovednosti za nemajetkovú ujmu v prípade dopravných nehôd – bez ohľadu na zavinenie, keď splnená povinnosť prevencie vyčerpá ekonomickú potrebu nahrádzania nemajetkovej ujmy zo strany už nie škodcu.

Tiež je potrebné posúdiť, či je nemajetková ujma skutočnou ujmu. Správnym sa javí také uvažovanie, podľa ktorého je nemajetková ujma skutočnou ujmu – aj keď ide o pocitovú, resp. *vnútornú* ujmu (bez hlbšej analýzy pocitov ako skutočnosti). Pocitovosť ako ekonomicky nekvantifikovateľný ukazovateľ je podstatnou zložkou ľudskej osobnosti, preto sa domnievame, že prístup právnej úpravy,

6 BROOKE, J. et al. Damages for personal injury: Non pecuniary loss. A consultation paper. 1995. online: <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2016/08/No.140-Damages-for-Personal-Injury-Non-Pecuniary-Loss-A-Consultation-Paper.pdf>

7 LINDENBERG, D., KIPPERSLUIS, P. Non pecuniary losses. Tort law and economics, Encyclopedia of law and economics. Cheltenham 2009, Vol. 1, Edward Elgar. s. 4. online: <https://core.ac.uk/download/pdf/18514068.pdf>

ktorá pripúšťa možnosť kompenzovať nemajetkovú ujmu (samozrejme nie ju ako takú odstrániť), zohľadňuje práve túto vnútornú *pocitovú* časť ľudskej osobnosti, takže právo len plní svoju úlohu regulovať a zohľadňovať existujúce okolnosti.

Okrem toho v prípade nemajetkovej ujmy v podobe straty blízkeho človeka pristupujú aj ďalšie súvislosti. Ak príde maloleté dieťa v dôsledku tragickej udalosti o rodiča, okrem pocitovej roviny je na mieste zohľadňovať aj potrebu výchovy, vzdelávania a pod. na strane dieťaťa, ktoré sa z dôvodu úmrtia rodiča nenaplnia pre dieťa v takom rozsahu, ako by tomu (zrejme) bolo v prípade, keby rodič svoje rodičovské úlohy vykonával. Takéto potreby nie sú samy osebe pocitovými – a ak sú, tak nie výlučne len pocitovými, ale majú svoj významný spoločenský presah. Je preto možné okrem pocitovej roviny vnímať aj ďalšie spoločenské aspekty napr. v podobe záujmu spoločnosti na riadnej výchove detí, pre ktorú vo všeobecnosti vnímame ako potrebnú úlohu rodiča v živote dieťaťa.

Zároveň je nezanedbateľným aspektom nemajetkovej ujmy aj nazeranie na hmotné (finančne objektivizovateľné) statky priamo sa týkajúce utrpenej nemajetkovej ujmy: „*Nemajetková ujma má zrejme vplyv aj na to, akú hodnotu možno pripisovať peniazom. Nie je ťažké si predstaviť, že strata dieťaťa priamo ovplyvní mieru pôžitku z dovolenky pre zvyšok rodiny alebo že strata končatiny ovplyvní mieru pôžitku aktivity na plavárni. V princípe nemajetková ujma môže zvýšiť alebo znížiť vnímanie hodnoty peňazí.*“⁸

Keďže je hodnota hmotných statkov do veľkej miery vnímaná ako určená primárne z pohľadu človeka a jeho potrieb, t. j. je nemožné určiť ich jedinú hodnotu, ale je potrebné vždy riešiť ich hodnotu s ohľadom na aktuálne potreby, je aj bezprostredne uvedené kritérium podstatným.⁹

8 LINDENBERG, D., KIPPERSLUIS, P. Non pecuniary losses. Tort law and economics, Encyclopedia of law and economics. Cheltenham 2009, Vol 1, Edward Elgar. s. 6. online: <https://core.ac.uk/download/pdf/18514068.pdf>

9 Ako ďalší príklad (na ceste umožňujúcej vnímať hodnotu peňazí skôr cez otázku pripisovania im hodnoty, než reálne obnášajúcej hodnoty) uvádzame úvahu k hodnote peňazí ako ekonomicky významného statku, pričom poukazujeme na to, že aj táto je premenlivá sama osebe, t. j. aj hmotné statky sú kvantifikovateľné vždy len s ohľadom na daný čas a miesto, kde sa pomerujú. Skutočnosť, že peniaze (bez ohľadu na formu – papierové, kovové) boli kryté v minulosti zlatom = reálnou hodnotou (priamo jednotlivé meny alebo odvodené od kurzu dolára, ktorý ako svetová rezervná mena bol pevne naviazaný na zlato,

Spoločným znakom právneho vývoja východoeurópskeho sovietskeho práva je okrem iného aj to, že sa vo vzťahu k náhrade nemajetkovej ujmy stavalo odmietavo. Upierala sa tak dôležitosť uznávania (v podobe poskytovania prostriedkov nápravy) skutočnosti, že zásah

i keď len do roku 1934 – konca Veľkej hospodárskej krízy), platila až do roku 1971 (tzv. „Brettonwoodska menová sústava“). V dobe po skončení prvej svetovej vojny preto nazeranie na peniaze bolo odlišné od súčasného. Prvotné naviazanie československej meny na dolár bolo dané zákonom č. 102/1925 Sb. zákonom a nařízením, neskôr (v roku 1929) sa naviazanosť meny zmenila na priame naviazanie na zlato – zákon č. 166/1929 Sb. Zákonu a nařízením. Tzv. „Brettonwoodska menová sústava“ už dnes neexistuje, bola nahradená „Kingstonskou menovou sústavou“, ktorej podstata nespočíva na zlate ako vymeniteľnej hodnote za každú existujúcu bankovku alebo mincu, ale na trhových pomeroch, ktoré sú spleťou nejasností. Viac o finančných systémoch: JANKOVSKÁ, A. a kol. *Medzinárodné financie*. Bratislava : IURA Edition, 2003. s. 238. V minulosti (najmä od obdobia Veľkej priemyselnej revolúcie) sa v niektorých krajinách (Nemecko, Holandsko, Francúzsko, Švajčiarsko, Belgicko, USA, Rakúsko-Uhorsko, Japonsko, Rusko ...) uplatňoval menový systém „monometalizmus“ (menová sústava, v ktorej sú zákonné platidlá razené len z jedného kovu). Presne určenou (a najmä dodržiavanou) mierou podielu drahého kovu v každej konkrétnej minci bolo umožnené zlepšenie medzinárodného obchodu, keďže reálna hodnota bola prítomná priamo v peniazoch (papierové bankovky bolo možné vymeniť za ich ekvivalent v minciach, pričom boli kryté (väčšinou) zlatom v rámci štátu). Peniaze tak boli v minulosti reálnou hodnotou vymeniteľnou za drahý kov (zlato – zlatý štandard). V dôsledku hospodárskej krízy bol v roku 1933 zlatý štandard zrušený v USA, čo vo veľkej miere spôsobilo exponenciálny rast inflácie (jedno z výhod zlatého štandardu je aj zabrzdenie americkej inflácie). Po druhej svetovej vojne sa rozvinul zlatý devízový štandard. Spojené štáty americké prevzali zodpovednosť za fixovanie hodnoty dolára vo vzťahu k zlatu a ostatné krajiny sa zaviazali fixovať hodnotu svojich mien vo vzťahu k doláru. Tieto záväzky vyplynuli z Brettonwoodskej menovej konferencie (reálne išlo o situáciu, kedy dolár už nebol krytý zlatom a ostatné meny boli kryté dolárom, v konečnom dôsledku ničim, stav pretrvávala aj v súčasnosti, pričom dôsledky v podobe finančných kríz sú citeľné). Bližšie pozri DUFALA, V. *Bankovníctvo (vybrané problémy)*. [online] Banská Bystrica: DUMA Banská Bystrica, 2006. dostupné na: <http://is.bivs.cz/el/6110/leto2010/B107BCR/um/417253/Bankovnictvo1.rocnik.txt>. V prípade pochybnosti čitateľa o výlučnej akademickosti týchto úvah dopĺňame, že v minulosti sa napr. bežne vyskytovali tzv. zlaté doložky v zmluvách o pôžičke (t. j. vzťah skutočnej hodnoty a hodnoty peňazí bol akcentovaný): Vzťah peňazí ku zlatu ako reálnej hodnote mal vplyv na oblasť pôžičiek v minulosti v tom zmysle, že pri uzatváraní zmlúv o pôžičkách dochádzalo v niektorých prípadoch aj ku kumulatívne uzatváraniu tzv. zlatých doložiek. Uzavretie zlatej doložky znamenalo, že suma, ktorá mala byť vrátená, mohla byť vyššia, prípadne nižšia od požičanej sumy, pretože výška pôžičky bola viazaná na reálnu hodnotu určitej dohodnutej veci, ktorá sa mohla od doby požičania peňazí do doby ich vrátenia zmeniť. Tým bola zabezpečená ochrana veriteľa aj dlžníka pred ekonomickými vplyvmi ako napríklad inflácia, devalvácia. Tiež sa tým vyzrážňovala kúpna sila peňazí ako dôležitého faktora pri určovaní ich hodnoty. Takýto prístup k určeniu výšky vrátenej sumy sa nazýva valorizačný. Spracované podľa SEDLÁČEK, J., ROUČEK, F.: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha : ASPI, 2002. s. 534 – 537. Pomenovanie zmluvnej doložky ako „zlatá“ nie je možné zamieňať s „doložkou zlatej hodnoty“, ktorá znamená, že „napriek tomu, že sa dlžia bankovky, počet menových jednotiek je určený vzťahom ku zlatým minciam alebo zlatej mene, pričom tento vzťah môže byť odlišný od zákonnej relácie.“ tamže s. 537.

do osobnej sféry má skutočný osobný a finančný presah pre poškodeného. Čo do rozsahu nemožno nemajetkovú ujmu obmedzovať len na zdravotné aspekty (aj to len po fyzickej stránke). Poskytnutie reparácie výlučne za zásah do zdravia predstavuje popretie celkového ponímania človeka ako ľudskej bytosti a do kvality jeho života. Výlučná kompenzácia ujmy na zdraví v rámci nemajetkovej roviny v podstate popiera dôležitosť mentálneho vnímania človeka.¹⁰

Nakoniec je možné vyvodit' záver (ako potvrdzuje aj judikatúra), že (peňažná) náhrada nemajetkovej ujmy – ako nemateriálnej, resp. nepeňažnej ujmy je v konečnom dôsledku právom majetkovým,¹¹ čo ale znie paradoxne a vnútorne rozporne. Ak má subjekt voči inému subjektu právo na náhradu nemajetkovej ujmy, je tomu tak na základe záväzkového vzťahu medzi nimi (vo všeobecnosti je vznik záväzkov upravený v ustanovení § 489 Občianskeho zákonníka a právnym dôvodom vzniku záväzku je *spôsobená škoda*, prípadne *iná skutočnosť uvedená v zákone* – podľa toho, do akej miery zohľadníme právne puristickú lexiku, ak odlišujeme pojmy škoda a nemajetková ujma, v tom prípade je potrebné sa prikloniť k *inej skutočnosti uvedenej v zákone* ako všeobecnej zbernej kategórii; do úvahy prichádza aj kontraktuálna príčina vzniku záväzkov a v rovine nemajetkovej ujmy, resp. jej pendantov sa práve tu vyskytuje označenie primerané finančné zadostučinenie napr. v spotrebiteľských právnych vzťahoch).

V minulosti bola spomínaná paradoxnosť záveru (náhrada nemajetkovej ujmy ako majetkové právo) podrobená prieskumu v rovine, či možnosť nápravy sa musí vždy vzťahovať k majetku a novodobá doktrína na to odpovedala tým spôsobom, že akýkoľvek statok, dokonca aj nemajetkovej povahy, môže byť predmetom záväzku, z čoho plynie aj možnosť, aby aj morálna ujma bola reparovateľná.¹² Historicky je reparovateľnosť morálnej ujmy (spôsobenej v osobnostnej sfére) skôr nóvom, hoci sa vyskytujú aj názory že „rozdiel medzi majetkovou

10 BROOKE, J. et al. *Damages for personal injury: Non pecuniary loss. A consultation paper*. 1995. online: <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2016/08/No.140-Damages-for-Personal-Injury-Non-Pecuniary-Loss-A-Consultation-Paper.pdf>

11 „Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, je právom majetkovej povahy, ktoré sa premlčuje.“ R 58/2014 (Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. 2Cdo/194/2011)

12 LITVINOFF, S. Moral Damages. In *Louisiana Law Review*. Vol. 38, no. 1. 1977. online <https://core.ac.uk/download/pdf/235289292.pdf>

*a nemajetkovou ujmom vyplýva z toho, že moderní právnici ich povahu vnímajú deskriptívne, čo ale historické fakty nepotvrdzujú ... rozlišovanie medzi majetkovou a nemajetkovou ujmom nebolo do 19. storočia jasne stanovené a tieto dva inštitúty ako koncepty do tohto obdobia neboli doktrinálne ukotvené.*¹³

Argumenty v neprospech existencie (oprávnenosti) inštitútu náhrady nemajetkovej ujmy možno zhrnúť nasledovne: morálne pohoršenie nad čo i len možnosťou peňažného odškodnenia takéhoto druhu ujmy; skutočnosť, že žiadnym množstvom peňazí nie je možné uspokojivo kompenzovať závažnosť osobnostnej ujmy; nejasná výška kompenzácie nemateriálnej ujmy; iba majetková ujma sa v skutočnosti kompenzuje (nemateriálna ujma peniazmi byť kompenzovaná nemôže, iba materiálne statky, o ktoré sa zásahom do osobnostnej roviny prišlo).¹⁴

Z argumentov v neprospech považujeme za významný posledne uvádzaný – na základe náhrady nemajetkovej ujmy sa kompenzujú *len* materiálne statky, o ktoré sa v dôsledku zásahu do imateriálnej roviny prišlo. Morálne pohoršenie za poskytnutím kompenzácie neidentifikujeme, pretože nič iné ako finančná kompenzácia (úmyselne opomínajúc ospravedlnenie a možnosť navrátenia do predošlého stavu, ktoré považujeme za výnimočne možné a skôr teoretické možnosti) sa uskutočniť objektívne ani nedá. Z argumentov v neprospech je možné sumarizovať pomyselný konflikt medzi materiálnymi a nemateriálnymi statkami, keď tieto, hoci nijako nie sú rovnocenné a ani zameniteľné, kompenzácia spočíva de facto v zámene materiálneho statku za nemateriálny, čo je paradoxné (no aj napríklad v prípade bezdôvodného obohatenia, ak nie je možné vydať získaný prospech, poskytne sa náhrada v peniazoch – je nám zrejmé, že v tomto prípade na strane obohateného je majetkové právo, ktoré je omnoho ľahšie kvantifikovateľné peňažne, než nemajetková rovina).

Okrem toho nie je správny záver, že náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch skutočne kompenzuje nemajetkovú ujmu, ide skôr o zažívané spojenie, než o správne uchopenie: „*prijaté finančné plnenie*“

13 JANSSEN, N. *Trapped in Categories. On the history of compensation for immaterial damages in European contract law. In The Recovery of Non-Pecuniary Loss in European Contract Law.* Cambridge University Press: 2015. s. 21.

14 BROOKE, J. et al. *Damages for personal injury: Non pecuniary loss. A consultation paper.* 1995. online: <http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2016/08/No.140-Damages-for-Personal-Injury-Non-Pecuniary-Loss-A-Consultation-Paper.pdf>

poškodeným nie je učinené za účelom nahradenia majetkovej straty poškodeného, ale za účelom odškodnenia poškodeného“.¹⁵

3 ÚLOHA DELIKTNÉHO PRÁVA V PRÍPADE DOPRAVNÝCH NEHÔD

Dopravné nehody sú udalosťami, ktoré nie sú spoločensky želanými. Za účelom predchádzania dopravným nehodám sú prijaté viaceré predpisy, resp. opatrenia od všeobecných až po osobitné, dopravným nehodám je venovaná veľká miera pozornosti s primárnym cieľom ich predchádzaniu. Na druhej strane však spoločnosť nemá za cieľ predísť dopravným nehodám úplne, čo by sa dalo (zjednodušene povedané) vykonať jedine tak, keby doprava prestala existovať. Opätovne sa posudzuje možný benefit a hroziaca strata, pričom ich vyhodnotením je daný zjavne viditeľný úzus – dopravné nehody stoja za prínosy, ktoré doprava prináša.

S dopravnými nehodami sú spojené *náklady*, ktoré je potrebné hrať. Úloha deliktneho práva sa v rovine úhrady nákladov nehôd podľa jedného z hlavných názorových prúdov nemá premietat' v tom, aby sa určilo, že jeden subjekt bude kompenzovať náhradu vzniknutej ujmy druhému subjektu, ale skôr v rovine čo spoločnosť má robiť s nehodami, vychádzajúc zo zmeneného nazerania na dopravné nehody nie ako na *záväzok reparácie zo strany jedného subjektu voči inému subjektu*, ale ako na *dopravné nehody ako také* bez doplnenia v podobe *subjekt vo vzťahu k subjektu*.¹⁶ V zmysle citovaného sa tak hlavným predmetom deliktneho práva v prípade dopravných nehôd stávajú *náklady* a ako ich zaplatiť.

S ohľadom na existenciu rôznorodých poistných vzťahov (povinné zmluvné poistenie za škodu spôsobenú prevádzkou dopravných vozidiel, havarijné poistenie a osobitné poistné produkty poskytované v rámci uvedených druhov poistenia) sa uvedené nazeranie

15 GAMARRA-AMAYA, L. C. Damages and awards: a comparative study between Colombia and the United States. In *Revista Jurídica*. 16 (1). 2019. s. 143. online <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7537639.pdf>

16 COLEMAN, J. The Costs of the Costs of Accidents. In *Maryland Law Review*. 64. 337 (2005). s. 4. online: https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=5194&context=fss_papers

na úlohu deliktneho práva potvrdzuje. Systém reparácie je totiž nastavený *kolektívne*, čo je rozumné, keďže náklady (ako pomyselný súhrnný pojem škody a ujmy) pri dopravnej nehode môžu byť značne vysoké, pri povinnosti ich úhrady výlučne z majetku účastníka nehody ako jedného z jej subjektov by mohlo ísť o finančne likvidačnú záležitosť. Naopak, doprava ako taká je na prospech celej spoločnosti (mobilita pracovných síl, preprava tovarov, poskytovanie služieb ...).

Dopravným nehodám spoločnosť zabrániť úplne nechce – ak je správne uvažovanie, že jedinou možnosťou ako to (zatiaľ) spraviť je absencia rizika pre ich vznik, t. j. neexistencia dopravy.

Deliktne právo tak vykonáva skôr spoločenskú úlohu *rozdeľovača nákladov* na v podstate všetkých účastníkov dopravy, ktorí sa *skladajú* na náhradu škôd pri dopravných nehodách vzniknutých.¹⁷

ZÁVER

V predmetnom príspevku sme sa venovali vymedzeniu inštitútu nemajetkovej ujmy ako takého na podklade nosných definičných zložiek – iná sféra než majetková, nemožnosť jednoznačnej kvantifikácie, právna významnosť vzniknutej ujmy. Takéto vymedzenie je možné urobiť len mimo normatívneho textu, ktorý sám o sebe vymedzenie neponúka, nemajetkovú ujmu je možné len nájsť spomenutú v základnom predpise súkromného práva, aj to pod rôznymi pojmami, resp. nedôsledne odlišenú od jej pendanta v majetkovej sfére (škody).

Potreba existencie tohto inštitútu je daná s ohľadom na široké množstvo právnych vzťahov, v ktorých sa vyskytuje a ktoré by nebolo možné usporiadať inak.

Nakoniec samotné dopravné nehody a možná ultimátna strata pri nich sú príkladom, kedy nič iné ako náhrada nemajetkovej ujmy nemôže byť poskytnutá.

S preukázaným záverom potreby existencie tohto inštitútu (napriek historickým epochám jeho odmietania) je na mieste uvažovanie o jeho precíznejšom právnom zakotvení.

17 Viac k uvedeným záverom napr. v diele CALABRESI, G. *The Cost of Accidents: A Legal and Economic Analysis*. Yale University Press: 1970.

Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva

Marianna Novotná, Veronika Zoričáková (eds.)

Vydal: TINCT, s. r. o., Šoltésovej 14, 811 08 Bratislava
Tlač: Polygrafické centrum

www.tinct.sk
email: tinct@tinct.sk

ISBN: 978-80-973837-3-2
ISBN (pdf dokument): 978-80-973837-4-9

Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalým osobám, ktoré utrpeli citovú ujmu v dôsledku straty blízkeho človeka, je jednou z nosných tém deliktneho práva. Príspevky v predložennom zborníku sa sústredia na jednotlivé aspekty spojené s touto ujmu pozostalých osôb a jej náhrady v peniazoch v podmienkach slovenského a českého súkromného práva. Časť z nich je pritom orientovaná na špecifické podmienky vzniku a uplatňovania nároku v medicínskych vzťahoch. Ostatné príspevky sa orientujú na problémy týkajúce sa buď deliktneho práva všeobecne alebo priamo práva na náhradu pozostalých osôb materiálne tvoriaceho integrálnu súčasť zodpovednostných vzťahov. Keďže kompenzácia za citovú ujmu pozostalých osôb je v ostatných rokoch jednou z najdiskutovanejších oblastí, pri ktorej sa opakovane zdôrazňuje potreba legislatívneho zásahu, v publikácii nechýba priblíženie a predstavenie hlavných zmien v rámci pripravovanej rekodifikácie Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky.

ISBN 978-80-973837-3-2

9 788097 383732